

**ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

Διπλωματική Εργασία

ΤΙΤΛΟΣ

Δημοσιογραφική ηθική και δεοντολογία στο διαδίκτυο: Η υπόθεση Σνόουντεν (Edward Snowden)

Δάμπλιας Βασίλειος

ΠΡΟΛΟΓΟΣ¹

“What Snowden disclosed wasn’t information. He disclosed how we collected information. In other words, he didn’t reveal a bucket of water; he revealed the plumbing, he revealed how we gather, process and distribute water”.

Michael Hayden

Former Director of the US National Security Agency (NSA) and Central Intelligence Agency (CIA) [quoted in Goetz and Heilbuth, 2015]

“Businesses that make money by collecting and selling detailed records of private lives were once plainly described as “surveillance companies”. Their rebranding as “social media” is the most successful deception since the Department of War became the Department of Defence”.

Edward Snowden

“Ethical systems may be classified as either action-oriented systems or virtue-based systems. Under these two major divisions are three subcategories by which ethical systems may be further classified: deontological systems, teleological systems, and relativism”.

Scott, B. Rae

Old Testament scholar, theologian and professor of Christian ethics

«Συνενοχή στη διαφθορά σημαίνει σχέση αλληλεξάρτησης. Χρειάζεται να δημιουργηθεί ένα κυρίαρχο ρεύμα σκέψης και δράσης στην κοινωνία, το οποίο θα αναδεικνύει αυτούς που σέβονται τη δουλειά τους»

Μεγγρέλης Νίκος

(Μέλος του Δ.Σ. της ΕΣΗΕΑ)

[παράθεση στο διαδικτυακό άρθρο της Νάνσιας Παλάλα]

---

¹ Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ’ οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΡΙΣΗΣ:

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα από καρδιάς να ευχαριστήσω την επιβλέπουσά μου καθηγήτρια για την εκπόνηση της εν λόγω εργασίας, Δρα Δέσποινα Χρονάκη, για την αμέριστη υποστήριξή της και την καθοδήγησή της όλο το διάστημα που διήρκεσε η συγγραφή της εργασίας. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για τη συνεχή συμπαράστασή της και την υπομονή της μέχρι να φέρω εις πέρας όλη τη διαδικασία.

Με εκτίμηση,
Δάμπλιας Βασίλειος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Κύριος σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η συζήτηση ζητημάτων που άπτονται της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας, με έμφαση στην ψηφιακή/διαδικτυακή δημοσιογραφία και η ανάλυση περιεχομένου ΜΜΕ με επίκεντρο την υπόθεση του Edward Snowden.

Οι βασικοί στόχοι της εν λόγω εργασίας είναι: α) η αξιολόγηση του ρόλου και της συνεισφοράς των ΜΜΕ στη σύγχρονη ενημέρωση και πληροφόρηση, β) η διευκρίνιση των εννοιών: ηθική και δεοντολογία σε ό,τι αφορά στα ΜΜΕ και εντοπισμός των αρχών που τις διέπουν, γ) η παράθεση των κύριων γεγονότων που συνθέτουν την υπόθεση Snowden, δ) η αξιολόγηση της υπόθεσης Snowden από μια σκοπιά κοινωνικής κατασκευής, και ε) η παράθεση παρόμοιων υποθέσεων σκανδάλων εν συγκρίσει με την υπόθεση Snowden.

Η συνεισφορά της εν λόγω εργασίας έγκειται στο γεγονός ότι στηρίζεται στην υπόθεση Snowden για να αναπτύξει από δημοσιογραφική σκοπιά έννοιες όπως ηθική και δεοντολογία στα ΜΜΕ και ειδικά στο διαδίκτυο, ιδιωτικότητα και ελευθερία λόγου και έκφρασης, παραθέτοντας και άλλες υποθέσεις που χαρακτηρίστηκαν ως «πολύκροτα σκάνδαλα». Τα σκάνδαλα είναι τα: “Watergate” το 1972 (Gage, 2012), “Klinton / Lewinsky” το 1998 (Neckel, 2005), αλλά και το σκάνδαλο επιχειρηματικής φύσεως “Elizabeth Holmes” το 2015 (Berke, 2019).

Από τις απόψεις και τις προσεγγίσεις είτε των σημαντικότερων αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων, όπως ο Σωκράτης, ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης είτε των μεγάλων νεότερων δυτικών φιλοσόφων και λόγιων όπως ο Foucault, ο Kant και ο Ess, για την ηθική και τη δεοντολογία, καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν κάποια σημαντικά συστατικά τα οποία δομούν την έννοια της ηθικής. Επίσης, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ηθική δεν είναι ιδεολογία (μαρξιστική άποψη) αλλά περισσότερο αποτέλεσμα του πως βλέπει κάποιος τον εαυτό του ενδοσκοπικά και μέσα στο ευρύτερο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο.

Τέλος, φαίνεται ότι τα ζητήματα δεοντολογίας, αξιών και ηθικής έχουν πολύ μεγάλη σημασία στον τρόπο που επικοινωνείται ένα θέμα μέσω των ΜΜΕ, όπως επίσης και η κουλτούρα, ο τρόπος σκέψης και ζωής ενός λαού στο πως τελικά αυτό φτάνει στους τελικούς αποδέκτες που είναι το κοινό και πως οι πολίτες, τελικά, επεξεργάζονται και εν τέλει οικειοποιούνται τις νέες πληροφορίες και ιδέες.

Λέξεις – κλειδιά: Δημοσιογραφία, δεοντολογία, ηθική, κοινωνική κατασκευή.

ABSTRACT

The main purpose of this thesis is to discuss issues related to the code of ethics and values of journalism, with an emphasis on digital / online journalism and media content analysis by focusing on the case of Edward Snowden.

The main objectives of this thesis are: a) to assess the role and contribution of the media to contemporary information and public awareness, b) to clarify the concepts: code of ethics and values in the media and to identify the principles that determine them, c) to present the main facts that make up the Snowden case, d) to attend the assessment of the Snowden case from a social construction point of view, and e) to present similarly famous and important scandal cases in comparison to the Snowden case.

The thesis' contribution lies in the fact that it relies on the Snowden case to develop, from a journalistic point of view, concepts such as code of ethics and values in the media and especially on the internet, privacy and freedom of speech and expression, presenting and analysing other cases classified as "multifaceted scandals". These scandals are: "Watergate" in 1972 (Gage, 2012), "Klinton / Lewinsky" in 1998 (Neckel, 2005), and also the business scandal regarding "Elizabeth Holmes" in 2015 (Berke, 2019).

From the views and approaches of either the most important ancient Greek philosophers, such as Socrates, Plato and Aristotle, or the great modern Western philosophers and scholars such as Foucault, Kant and Ess, on code of ethics and values, one comes to conclusion that there are some important components that structure these concepts. Someone, also, concludes that ethics is not an ideology (according to the Marxist view) but rather a result of how one sees oneself endoscopically and within their broader socio-cultural context. Finally, it seems that issues of ethics, values and norms are very important in the way a topic is communicated through the media, as well as the culture, the way of thinking and living of people in how it ultimately reaches the final recipients who are the public, and, how citizens ultimately process and get familiarised with new information and ideas.

Key words: journalism, code of ethics, values, social construction.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Θεματική περιοχή βασικών εννοιών εργασίας	1
2. Δομή εργασίας	3

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: Η υπόθεση Σνόουντεν

1.1 Εισαγωγικές πληροφορίες	4
1.2 Το χρονικό της υπόθεσης	4
1.3 Κριτική συζήτηση επί της υπόθεσης Snowden	10

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο: Δεοντολογία & Ηθική στα Μέσα

2.1 Ηθική και δεοντολογία: έννοιες και ορισμοί	15
2.2 Ιστορικό πλαίσιο εννοιών στη δημοσιογραφία	17
2.2.1 Κριτικές θεωρίες απέναντι στη δημοσιογραφία	20
2.3 Αρχές δημοσιογραφικής ηθικής γενικά (και ειδικά στην ψηφιακή εποχή)	23
2.3.1 Κώδικες δημοσιογραφικής δεοντολογίας	38
2.4 Έμφαση στους όρους «ιδιωτικότητα» και «ελευθερία λόγου»	39
2.4.1 Ιδιωτικότητα	40
2.4.2 Ελευθερία λόγου	40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: Πολύκροτα σκάνδαλα

3.1 Γενικά επί σκανδάλων	42
3.2 Η υπόθεση Watergate	44
3.2.1 Το χρονικό της υπόθεσης	44
3.2.2 Σχολιασμός	45
3.3 Η υπόθεση Clinton / Lewinsky	47
3.3.1 Το χρονικό της υπόθεσης	48
3.3.2 Σχολιασμός	49
3.4 Η υπόθεση Holmes / εταιρία Theranos	49
3.4.1 Το χρονικό της υπόθεσης	51
3.4.2 Σχολιασμός	52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: Συζήτηση των βασικών στοιχείων της δεοντολογίας & ηθικής που πηγάζουν από την υπόθεση Snowden

4.1 Δημοσιογραφική ηθική στα πλαίσια της κουλτούρας	54
4.2 Οι δύο όψεις του ίδιου σκανδάλου από πλευράς δημοσιογράφων	54
4.3 Οι αλλαγές που επέφερε η υπόθεση Snowden σε γενικά πλαίσια	56
4.3.1 Οι αλλαγές που επέφερε η υπόθεση Snowden στη Δημοσιογραφία	58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1 Σκοπός και συνεισφορά παρούσας εργασίας	61
5.2 Συμπεράσματα εργασίας	61
5.2.1 Συνδέοντας τη δημοσιογραφία με την κυκλοφορία των ιδεών και την κουλτούρα ...	66

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Θεματική περιοχή βασικών εννοιών εργασίας

Όλα τα Μέσα της σύγχρονης εποχής που έχουν ως βασικό στόχο να ενημερώνουν και να πληροφορούν τους πολίτες για τα παγκόσμια και τοπικά τεκταινόμενα, ονομάζονται Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ). Μάλιστα, με την τεχνολογία να καλπάζει, και το Διαδίκτυο να παρέχει τεράστιο όγκο πληροφοριών, σε ένα τεράστιο μέρος του παγκόσμιου πληθυσμού εντός ολίγων λεπτών, η ενημέρωση μετέβη σε άλλο επίπεδο, πολύ υψηλότερο από αυτό παρελθόντων ετών. Όταν γίνεται αναφορά στα ΜΜΕ εννοούνται τα παρακάτω: α) Έντυπα Μέσα, λόγω χάρη περιοδικά, εφημερίδες κοκ, β) τηλεόραση, γ) ραδιόφωνο και δ) διαδίκτυο με οιαδήποτε μορφή έρχεται η ενημέρωση, δηλαδή Blog (προερχόμενο από το web log), Vlog (προερχόμενο από το video log), άρθρα, μέσω YouTube και λοιπά. Σχετικά με τη θεματολογία των ΜΜΕ είναι πολυποίκιλη και πολυεπίπεδη και αφορά σε διάφορα πολιτιστικά, κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά, επιστημονικά και της καθημερινής ζωής ζητήματα που απασχολούν τον κόσμο (Salcudean & Muresan, 2017).

Επιπροσθέτως τα ΜΜΕ αναδεικνύονται σε μέσον για δημόσια κριτική και συζήτηση αλλά και σε όργανο – άμεσου και έμμεσου – ελέγχου κρατών και πολιτών ή ενίοτε σε όργανο ελέγχου των πολιτών από το κράτος (Σεραφετινίδου, 2003). Εξίσου σημαντικό είναι, επίσης, το γεγονός ότι τα ΜΜΕ εκτός από βασική πηγή άντλησης πληροφοριών έχουν για τους πολίτες διαμεσολαβητική λειτουργία αλλά συγχρόνως παρεμβάλλονται μεταξύ των εκάστοτε πολιτικών θεσμών και των πολιτών (Παναγιώτου, 2005). Αναφορικά με το διαμεσολαβητικό τους ρόλο, πρέπει να καταστεί κατανοητό από τους αντιπροσώπους τους ότι πράγματι αποτελούν δίαυλο επικοινωνίας και ότι η ροή πληροφοριών πρέπει να είναι ασταμάτητη, αμφίδρομη, αντικειμενική, ξεκάθαρη και πολυεπίπεδη, ειδικά σε περιπτώσεις εντάσεων, κρίσεων αλλά και διαφόρων σκανδάλων (Thompson, 1999).

Μία πολύκροτη υπόθεση που έφερε στο προσκήνιο της επικαιρότητας τη συζήτηση πάνω στην υποχρέωση των δημοσιογράφων να αποκαλύπτουν την αλήθεια και στο ποιο είναι το όριο μεταξύ αποκάλυψης και προδοσίας / δημιουργίας πολιτικού σκανδάλου, είναι η υπόθεση Σνόουντεν. Πιο συγκεκριμένα, το 2013, ο ειδικός ηλεκτρονικών υπολογιστών και πρώην διαχειριστής συστημάτων της CIA (*Central Intelligence Unit*) Edward Snowden, έβγαλε στη δημοσιότητα εμπιστευτικά κυβερνητικά έγγραφα για την ύπαρξη κυβερνητικών προγραμμάτων επιτήρησης. Σύμφωνα με πολλούς νομικούς εμπειρογνώμονες, αλλά και την κυβέρνηση των ΗΠΑ, οι πράξεις του παραβίασαν τον νόμο περί κατασκοπείας του 1917, ο

οποίος προσδιόριζε τη διαρροή κρατικών μυστικών ως πράξη προδοσίας. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι λειτούργησε έκνομα, ο Snowden υποστήριξε ότι είχε ηθική υποχρέωση να ενεργήσει. Στον Carlson (2017) αναφέρεται ότι ο Σνόουντεν αιτιολόγησε την πληροφοριοδότησή του (*whistleblowing*) ως καθήκον του "να ενημερώνει το κοινό για το τι γίνεται στο όνομά του και για ό,τι γίνεται εναντίον του" και ότι η παραβίαση της ιδιωτικής ζωής από την κυβέρνηση έπρεπε να εκτεθεί στην κοινή γνώμη ανεξάρτητα από τη νομιμότητα της πράξεως.

Όμως, η υπόθεση Snowden δεν είναι η μόνη τόσο μεγάλης σημασίας και με τόσο μεγάλο αντίκτυπο, στα χρονικά. Υπάρχουν και άλλες υποθέσεις, που χαρακτηρίστηκαν σκάνδαλα, όπως τα πολιτικής φύσεως "Watergate" το 1972 (Gage, 2012) και "Klinton / Lewinsky" το 1998 (Neckel, 2005), αλλά και το σκάνδαλο επιχειρηματικής φύσεως "Elizabeth Holmes" το 2015 (Berke, 2019), όπου η συμμετοχή των ΜΜΕ ήταν καθοριστική, και άλλες. Τα τρία προαναφερθέντα σκάνδαλα, προφανώς, εάν δεν υπήρχαν τα ΜΜΕ δεν θα είχαν πάρει τόσο τεράστια έκταση. Τα εμπλεκόμενα μέρη τα χρησιμοποίησαν κατά το δοκούν, στο όνομα της «αλήθειας» και του «δικαιώματος του κοινού» να μαθαίνει κάτι τόσο σοβαρό, ειδικά όταν κάτι το αφορά άμεσα. Για το λόγο αυτό, θα παρατεθούν και θα συζητηθούν στην παρούσα εργασία.

Η βασικότερη αρχή που θεωρείται ότι πρέπει να διέπει την εξάσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος, είναι αυτή της ευθύνης απέναντι στα ακροατήρια, και αυτό εντοπίζεται σε κώδικες δεοντολογίας για όλα τα Μέσα (ψηφιακά, διαδικτυακά, έντυπα). Από την πλευρά του ο Ward (2008) σε άρθρο του για μια παγκόσμια δημοσιογραφική ηθική, την ερμηνεύει ως την ανάλυση της σωστής συμπεριφοράς, της εκάστοτε πρακτικής που ασκείται με υπευθυνότητα και των ανθρώπινων αλληλεπιδράσεων που διεξάγονται με δίκαιο τρόπο, πάντοτε υπό το πρίσμα των καλύτερων αρχών που είναι διαθέσιμες. Η σημασία, λοιπόν, του να εξασκεί ένας δημοσιογράφος το επάγγελμά του με βάση τις αρχές δεοντολογίας και ηθικής, είναι τεράστια και καθορίζει την επαγγελματική του πορεία στο χώρο των ΜΜΕ αλλά και το είδος της σχέσης που «χτίζει» με το κοινό.

Κύριος σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η συζήτηση ζητημάτων που άπτονται της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας, με έμφαση στην ψηφιακή/διαδικτυακή δημοσιογραφία και η ανάλυση περιεχομένου ΜΜΕ με επίκεντρο την υπόθεση του Edward Snowden.

Οι βασικοί στόχοι της εν λόγω εργασίας είναι:

i) Αξιολόγηση του ρόλου και της συνεισφοράς των ΜΜΕ στη σύγχρονη ενημέρωση και

πληροφόρηση.

- ii) Διευκρίνιση των εννοιών: ηθική και δεοντολογία σε ό,τι αφορά στα MME και εντοπισμός των αρχών που τις διέπουν.
- iii) Παράθεση των κύριων γεγονότων που συνθέτουν την υπόθεση Snowden.
- iv) Αξιολόγηση της υπόθεσης Snowden από μια σκοπιά κοινωνικής κατασκευής.
- v) Παράθεση παρόμοιων υποθέσεων σκανδάλων εν συγκρίσει με την υπόθεση Snowden.

2. Δομή εργασίας

Κατόπιν της εισαγωγής ακολουθεί η βιβλιογραφική ανασκόπηση με βάση τον κύριο σκοπό αλλά και τους στόχους που έχουν τεθεί εξ αρχής και η οποία αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια: από το πρώτο, το οποίο απαρτίζεται από τη βιβλιογραφική συζήτηση για την υπόθεση Σνόουντεν, το δεύτερο κεφάλαιο που ακολουθεί, όπου θα πραγματοποιηθεί μια ανάλυση περί δεοντολογίας και ηθικής από μια σκοπιά κοινωνικής κατασκευής, το τρίτο κεφάλαιο, όπου αναλύονται και άλλες υποθέσεις πολιτικών και κοινωνικών σκανδάλων και το τέταρτο κεφάλαιο, στο οποίο γίνεται μια προσπάθεια αξιολόγησης της μελέτης περίπτωσης με βάση τα στοιχεία δεοντολογίας και ηθικής, ώστε να καταστεί εφικτό να εξαχθούν βασικά συμπεράσματα, τα οποία παρουσιάζονται στο πέμπτο (και τελευταίο) κεφάλαιο της εργασίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Η υπόθεση Σνόουντεν

1.1 Εισαγωγικές πληροφορίες

Το 2013 ο Edward Snowden δημοσίευσε στον Τύπο εμπιστευτικά κυβερνητικά έγγραφα σχετικά με την ύπαρξη κυβερνητικών προγραμμάτων παρακολούθησης των πολιτών. Ο κόσμος, τότε, άρχισε να μαθαίνει το τεράστιο εύρος της πρόσβασης που έχει η Εθνική Υπηρεσία Ασφαλείας (National Security Agency) στη ζωή εκατοντάδων εκατομμυρίων ανθρώπων στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής αλλά και σε όλο τον κόσμο, καθώς συλλέγει πληροφορίες σχετικά με τις τηλεφωνικές κλήσεις, τα μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, τους φίλους και τις επαφές τους, πώς περνούν τις μέρες τους και πού περνούν τις νύχτες τους. Οι πολίτες, εν ολίγοις, έμαθαν με μεγάλη λεπτομέρεια πώς η Εθνική Υπηρεσία Ασφάλειας των ΗΠΑ NSA καταχράστηκε την εξουσία της, προκαλώντας οργή στους απλούς πολίτες και στα γραφεία του Κογκρέσου, το οποίο τελικά άρχισε να περιορίζει αυτές τις πρακτικές. Σύμφωνα με πολλούς νομικούς εμπειρογνώμονες και την κυβέρνηση των ΗΠΑ, οι ενέργειες αυτές του Snowden παραβίασαν τον Νόμο του 1917 περί Κατασκοπείας, ο οποίος αναγνώριζε τη διαρροή κρατικών μυστικών ως πράξη προδοσίας. Εκείνος από την πλευρά του, τόνισε ότι με την πληροφοριοδότησή του (*whistleblowing*) ενημέρωσε το κοινό για όλα όσα γινόταν επ' ονόματί τους αλλά, ουσιαστικά, εναντίον τους (Carlson, 2017; Bennet et al., 2014).

1.2 Το χρονικό της υπόθεσης

Στη συνέχεια αναπτύσσεται η παράθεση των σημαντικότερων ενεργειών που έλαβαν χώρα μέσα στη σημαντική διετία 2012 – 2014, με έμφαση σε συγκεκριμένες ημερομηνίες. Να σημειωθεί ότι θεωρείται σημαντική η ανάπτυξη των καίριων σημείων της υπόθεσης, καθώς έτσι γίνεται καλύτερα κατανοητή και, δεύτερον, διαφαίνεται και η δράση και η στάση των δημοσιογράφων κατά την εξέλιξή της:

Δεκέμβριος 2012: Ο Edward Snowden, ο οποίος ήταν υπάλληλος της NSA στέλνει ένα ανώνυμο email στον Glenn Greenwald, ο οποίος είναι δημοσιογράφος σε μια διαδικτυακή μόνο εφημερίδα, τη «Salon». Του αποκαλύπτει ότι έχει έγγραφα, τα οποία επιθυμεί να βγάλει στο φως, αλλά μόνο μέσω κρυπτογραφημένου email. Σε εκείνη τη φάση, ο Greenwald αγνοεί αυτήν την αρχική προσέγγιση.

Ιανουάριος 2013: Ο Snowden πλησιάζει την Αμερικανίδα σκηνοθέτρια ντοκιμαντέρ Laura Poitras, λόγω του ότι γνώριζε την πρόθεση της σκηνοθέτριας της να παραγάγει μια ταινία που να διερευνά την κυβερνητική παρακολούθηση από τη μεριά των ΗΠΑ. Ο Snowden, μάλιστα, ζητά από την Poitras να συνεργαστεί με τον Glenn Greenwald πάνω στα έγγραφα που σκοπεύει να διαρρεύσει (Reddit, 2014).

Φεβρουάριος: Η Laura Poitras έρχεται σε επαφή με τον βετεράνο δημοσιογράφο της Washington Post, τον Barton Gellman, ώστε να συζητήσουν την αξιοπιστία της διαρροής.

Τέλη Μαρτίου – αρχές Απριλίου: Ο Greenwald και η Poitras συναντιούνται για να συζητήσουν για τον Snowden. Ο Greenwald δίνει προτεραιότητα στην ιστορία και αρχίζει να επικοινωνεί άμεσα με τον Snowden, στα κρυφά.

1 Ιουνίου: Ο Greenwald (ο οποίος, την περίοδο αυτή, εργάζεται για τον Guardian), η Poitras και ο δημοσιογράφος του Guardian, Ewen MacAskill ταξιδεύουν στο Χονγκ Κονγκ για να συναντήσουν τον Snowden.

5 Ιουνίου: Δημοσιεύεται στον Guardian το πρώτο αποκλειστικό άρθρο από το υλικό του Snowden: ένα πρωτοσέλιδο άρθρο που αποκαλύπτει ότι η κυβέρνηση των ΗΠΑ εξέδωσε μια μυστική απόφαση δικαστηρίου που απαιτεί από την εταιρεία τηλεπικοινωνιών Verizon να παραδώσει τηλεφωνικά μετα-δεδομένα (*metadata* – ή πληροφορίες META) αρκετών εκατομμυρίων Αμερικανών πολιτών (Chadwick & Collister, 2014).

6 Ιουνίου: Η Washington Post δημοσιεύει ένα διαδικτυακό άρθρο από τους Barton Gellman και Laura Poitras σχετικά με το πρόγραμμα Prism της NSA, με βάση υλικό που διέρρευσε ο Snowden. Αυτό αποκαλύπτει ότι χορηγήθηκε στην NSA πρόσβαση στα προσωπικά δεδομένα των χρηστών ενός ευρέος φάσματος εταιρειών τεχνολογίας και κοινωνικής δικτύωσης, συμπεριλαμβανομένων των Facebook, Google, Skype, Microsoft και Apple. Μόλις είκοσι λεπτά αργότερα, ο Guardian δημοσιεύει τη δική του εκδοχή των αποκαλύψεων για το πρόγραμμα Prism στον ιστότοπο της εφημερίδας, με τη μορφή ενός άρθρου των Glenn Greenwald και Ewen MacAskill, το οποίο, επιπροσθέτως, καταγράφει τις αρνήσεις των εταιρειών τεχνολογίας για τα γεγονότα.

7 Ιουνίου: Ο Guardian ενημερώνοντας την ιστορία της προηγούμενης ημέρας για το Prism, προσθέτει ότι το Βρετανικό GCHQ (*Government Communications Headquarters*) μπόρεσε, επίσης, να αποκτήσει πρόσβαση σε δεδομένα χρηστών από τις προαναφερθείσες εταιρείες τεχνολογίας των ΗΠΑ, μέσω αμοιβαίας συμφωνίας με την NSA.

8 Ιουνίου: Η επόμενη διαρροή από τον Snowden αποκαλύπτει την ύπαρξη ενός τεχνολογικού προγράμματος που ονομάζεται "Boundless Informant", το οποίο επιτρέπει στην NSA να καταγράφει και να αναλύει δεδομένα στο Διαδίκτυο και τις πηγές τους. Αυτό,

προφανώς, έρχεται σε αντίθεση με τις διαβεβαιώσεις της Υπηρεσίας ότι δεν ήταν σε θέση να διαχειριστεί συνολικά όλα τα δεδομένα που συλλέγει (Reddit, 2014).

9 Ιουνίου: Ο Guardian αποκαλύπτει την ταυτότητα του Snowden για πρώτη φορά, σε μια βιντεοσκοπημένη συνέντευξη που γυρίστηκε από τη Laura Poitras και δημοσιεύτηκε στον ιστότοπό της.

10 Ιουνίου: Ο Snowden φέρεται να αποχωρεί από το ξενοδοχείο που διέμενε στο Χονγκ Κονγκ και να ξεκινά μια εκστρατεία για να ζητήσει άσυλο σε μια χώρα που δεν έχει υπογράψει κάποια συμφωνία έκδοσης με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Εν τω μεταξύ, ο βρετανικός οργανισμός ειδήσεων, το Mail Online, δημοσιεύει φωτογραφίες της Lindsay Mills, συντρόφου του Snowden. Οι φωτογραφίες, μερικές από τις οποίες δείχνουν τη Mills με εσώρουχα, προέρχονται από προσβάσιμο στο κοινό αρχείο του προσωπικού της blog, «L's Journey». Την επόμενη μέρα, το ιστολόγιο δεν είναι πλέον διαθέσιμο, αν και ο λογαριασμός της Mills στο Twitter παραμένει, αν και ανενεργός.

12 Ιουνίου: Η South China Morning Post του Χονγκ Κονγκ δημοσιεύει μια συνέντευξη με τον Snowden, την πρώτη από τότε που ο πληροφοριοδότης αποκαλύφθηκε στο κοινό. Αυτό αποκαλύπτει ότι η NSA χακάρει συνεχώς τους υπολογιστές των Κινέζων και δη του Χονγκ Κονγκ από το 2009 (Chadwick & Collister, 2014).

16 Ιουνίου: Ο Guardian αναφέρει ότι η GCHQ υπέκλεψε τις επικοινωνίες πολιτικών του υπουργείου Εξωτερικών στη Σύνοδο Κορυφής του G20 στο Λονδίνο το 2009.

17 Ιουνίου: Ο Guardian διοργανώνει διαδικτυακές ερωτήσεις και απαντήσεις με τον Snowden (που βρίσκεται πλέον σε μυστική τοποθεσία και διαφεύγει των αρχών των ΗΠΑ) μέσω «πληθοπορισμού» - «crowdsourcing», χρησιμοποιώντας το hashtag του Twitter #AskSnowden και την διαδικτυακή πλατφόρμα σχολιασμού του ειδησεογραφικού οργανισμού.

20 Ιουνίου: Ο Guardian δημοσιεύει περαιτέρω πληροφορίες που διέρρευσαν αποκαλύπτοντας ότι οι δικαστές των ΗΠΑ συμφώνησαν σε δικαστικές εντολές που επιτρέπουν στην NSA να χρησιμοποιεί "ακούσια" δεδομένα που συλλέχθηκαν από τις επικοινωνίες των ΗΠΑ, χωρίς ένταλμα.

21 Ιουνίου: Ο Guardian αποκαλύπτει ότι το GCHQ έχει εξασφαλίσει πρόσβαση στο δίκτυο καλωδίων ινών κορμού που παρέχει παγκόσμια δεδομένα τηλεφώνου και διαδικτύου. Επίσης, αποκαλύπτει ότι το GCHQ αποθηκεύει και αναλύει μεγάλες ποσότητες δεδομένων που κοινοποιούνται στην NSA (Reddit, 2014).

21 Ιουνίου: Οι Ηνωμένες Πολιτείες κατηγορούν τον Snowden με δύο κακουργήματα βάσει του Νόμου περί Κατασκοπείας και εκδίδουν αίτημα να γίνει η κράτησή του από τις αρχές

του Χονγκ Κονγκ. Η κυβέρνηση του Χονγκ Κονγκ ισχυρίζεται ότι οι κατηγορίες των ΗΠΑ δεν ισχύουν στο δικό του νομικό σύστημα.

23 Ιουνίου: Ο Snowden φεύγει από το Χονγκ Κονγκ για τη Μόσχα. Εν τω μεταξύ, το WikiLeaks εκδίδει μια δήλωση που ισχυρίζεται ότι τον βοηθά στην προσπάθειά του για πολιτικό άσυλο.

25 Ιουνίου: Ο Πρόεδρος Ομπάμα προβαίνει σε δήλωση που επιβεβαιώνει τα σχέδια έκδοσης του Snowden στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ο Ρώσος υπουργός Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ ισχυρίζεται ότι ο Πληροφοριοδότης δεν διέσχισε τα σύνορα με τη Ρωσία.

1 Ιουλίου: Η Ρωσία αποκαλύπτει ότι ο Snowden έχει υποβάλει αίτηση ασύλου. Το WikiLeaks εκδίδει μια δήλωση που περιγράφει είκοσι περαιτέρω χώρες, στις οποίες ο Snowden έχει υποβάλει αίτηση ασύλου, συμπεριλαμβανομένων της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Ιρλανδίας, της Κίνας και της Κούβας (Chadwick & Collister, 2014).

2 Ιουλίου: Ο Πρόεδρος της Βολιβίας, Evo Morales, προσφέρεται να δώσει άσυλο στον Snowden.

3 Ιουλίου: Το αεροπλάνο του Προέδρου Morales αναγκάζεται να προσγειωθεί στη Βιέννη εν κινήσει από τη Μόσχα προς τη Βολιβία, αφού αρκετές ευρωπαϊκές χώρες αρνούνται να παραχωρήσουν τον εναέριο χώρο τους. Αυτό οφείλεται στην υποψία ότι ο Snowden βρίσκεται στο αεροπλάνο και μεταφέρεται στη Βολιβία. Η Βενεζουέλα, η Αργεντινή, το Εκουαδόρ, η Ουρουγουάη και η Βολιβία καταγγέλλουν τη μεταχείριση του Morales, ο οποίος κρατείται στο αεροδρόμιο της Βιέννης για 12 ώρες κατά τη διάρκεια έρευνας που διεξάγεται στο αεροπλάνο του. Η Βολιβία υποβάλλει καταγγελία στα Ηνωμένα Έθνη. Ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Ban Ki-moon βγάζει δήλωση με την οποία υποστηρίζει ότι ο Snowden ενήργησε απρεπώς διαρρέοντας λεπτομέρειες σχετικά με την παρακολούθηση από την NSA (Reddit, 2014).

5 Ιουλίου: Αφότου, αρχικά, δημοσίευσε ιστορίες με βάση το υλικό που διέρρευσε ο Snowden, η Washington Post ισχυρίζεται τώρα ότι ο πληροφοριοδότης πρέπει να εμποδιστεί από το να διαρρεύσει πληροφορίες που βλάπτουν τις προσπάθειες καταπολέμησης της τρομοκρατίας και διεξάγουν νόμιμες επιχειρήσεις πληροφοριών.

8 Ιουλίου: Μια δεύτερη βιντεοσκοπημένη συνέντευξη με τον Snowden κυκλοφόρησε από τον Guardian. Το βίντεο ενισχύει την κριτική του Snowden για την ανεξέλεγκτη κρατική παρακολούθηση ως κινητήρια δύναμη στην απόφασή του να διαρρεύσει τα έγγραφα.

12 Ιουλίου: Ο Guardian δημοσιεύει ένα περαιτέρω άρθρο που αποκαλύπτει ότι η Microsoft παραχώρησε στην NSA πρόσβαση «προ-κρυπτογράφησης» στην ηλεκτρονική πλατφόρμα ηλεκτρονικής αλληλογραφίας «Outlook.com» και σε βιντεοκλήσεις μέσω Skype.

12 Ιουλίου: Ο Snowden πραγματοποιεί συνέντευξη τύπου στο αεροδρόμιο Sheremetyevo της Μόσχας, όπου ανακοινώνει ότι θα υποβάλει αίτηση για προσωρινό άσυλο στη Ρωσία, ενώ υποβάλλει αίτηση για μόνιμο άσυλο σε μια χώρα της Λατινικής Αμερικής (Chadwick & Collister, 2014).

1 Αυγούστου: Ο Snowden φεύγει από το αεροδρόμιο Sheremetyevo για να λάβει ένα προσωρινό, ετήσιο, άσυλο στη Ρωσία.

12 Αυγούστου: Ο Ομπάμα συγκροτεί Ομάδα Αναθεώρησης για τις Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνιών για να εξετάσει το πώς, υπό το φως των εξελίξεων στις τεχνολογίες επικοινωνιών, οι Ηνωμένες Πολιτείες μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις τεχνικές δυνατότητες συλλογής τους με τρόπο που να προστατεύει βέλτιστα την εθνική ασφάλεια και να προωθεί την εξωτερική πολιτική της χώρας, με σεβασμό, όμως, στη δέσμευσή τους για προστασία της ιδιωτικής ζωής και των πολιτικών ελευθεριών, αναγνωρίζοντας την ανάγκη να διατηρηθεί η εμπιστοσύνη του κοινού και να μειωθεί ο κίνδυνος μιας μη εξουσιοδοτημένης αποκάλυψης (Reddit, 2014).

19 Αυγούστου: Ο συνεργάτης του δημοσιογράφου Glenn Greenwald, ο David Miranda, τίθεται σε περιορισμό σύμφωνα με την αντιτρομοκρατική νομοθεσία ενώ διασχίζει το αεροδρόμιο του Heathrow στο Λονδίνο, καθ' οδόν προς τη Βραζιλία, αφότου επισκέφθηκε τη δημοσιογράφο Laura Poitras στο Βερολίνο. Κατασχέθηκαν οι υπολογιστές, τα κινητά τηλέφωνα και οι συσκευές αποθήκευσης δεδομένων του Miranda.

20 Αυγούστου: Ο εκδότης του Guardian, Alan Rusbridger, αποκαλύπτει ότι στις 20 Ιουλίου αξιωματούχοι από το GCHQ μπήκαν στα κεντρικά γραφεία του ειδησεογραφικού οργανισμού στο Λονδίνο και επέμειναν να καταστραφούν οι υπολογιστές που περιέχουν τα έγγραφα της NSA που διέρρευσαν, με τη χρήση ηλεκτρικών εργαλείων. Το προσωπικό του Guardian – που κατέστησε σαφές ότι τα ψηφιακά αντίγραφα των εγγράφων είχαν ήδη μεταφερθεί στη Βραζιλία και τις Ηνωμένες Πολιτείες – κατέστρεψαν τους σκληρούς δίσκους και τα τσιπ μνήμης ενός υπολογιστή «MacBook» παρουσία των στελεχών του GCHQ. Οι φωτογραφίες του κατεστραμμένου υπολογιστή μεταφορτώνονται στον ιστότοπο του Guardian και, τον Ιανουάριο του 2014, το βίντεο του εν λόγω γεγονότος θα εμφανιστεί σε ένα άρθρο που δημοσιεύθηκε για την προώθηση του βιβλίου του Guardian σχετικά με τη διαρροή Snowden.

23-25 Αυγούστου: Ο Guardian ανακοινώνει μια συνεργασία με τους New York Times και τον μη κερδοσκοπικό ερευνητικό οργανισμό ειδήσεων «ProPublica», για να δουλέψουν μαζί πάνω στα έγγραφα του Snowden (Chadwick & Collister, 2014).

5 Σεπτεμβρίου: Ο Guardian, οι New York Times και ο ProPublica δημοσιεύουν από κοινού ένα ακόμη άρθρο που αποκαλύπτει ένα πρόγραμμα των NSA και GCHQ που ονομάζεται "Sigint [signal intelligence] enabling", το οποίο περιλαμβάνει τους οργανισμούς που συνεργάζονται με εταιρείες για να εισάγουν ευάλωτα σημεία σε εμπορικά συστήματα κρυπτογράφησης. Γίνεται σαφές ότι η NSA εργάζεται πάνω σε «backdoors» (παράνομες προσβάσεις) για διαδικτυακούς αλγόριθμους κρυπτογράφησης που χρησιμοποιούνται ευρέως για την εξασφάλιση προσωπικών και εμπορικών διαδικτυακών συναλλαγών σε όλο τον κόσμο.

4 Οκτωβρίου: Ο Guardian δημοσιεύει ένα νέο άρθρο που αποκαλύπτει ότι η NSA έχει εισβάλει στο σύστημα του προγράμματος περιήγησης «Tor» – ένα κομμάτι λογισμικού που είναι δημοφιλές στους ακτιβιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων επειδή επιτρέπει στους χρήστες να περιηγούνται ανώνυμα στο Διαδίκτυο.

15 Οκτωβρίου: Ο Glenn Greenwald φεύγει από τον Guardian για να ιδρύσει τον δικό του ειδησεογραφικό οργανισμό σε συνεργασία με τον ιδρυτή του eBay και επιχειρηματία Pierre Omidyar (Reddit, 2014).

17 Οκτωβρίου: Η Επιτροπή Επιλογής Εσωτερικών Υποθέσεων της Βρετανικής Βουλής ξεκινά έρευνα για τους πιθανούς κινδύνους ασφαλείας που ενέχουν τα άρθρα του Guardian.

23 Οκτωβρίου: Η Γερμανίδα Καγκελάρια Angela Merkel καλεί τον Πρόεδρο Ομπάμα για να πάρει διαβεβαιώσεις ότι το προσωπικό της κινητό τηλέφωνο δεν είχε παραβιαστεί από την NSA, μετά από ένα άρθρο στο περιοδικό ειδήσεων Der Spiegel που ισχυριζόταν ότι πράγματι αυτό συνέβη. Το άρθρο βασίζεται σε έγγραφα που διέρρευσε ο Snowden.

30 Οκτωβρίου: Η Washington Post αναφέρει ένα κοινό έργο των NSA και GCHQ με το όνομα "Muscular", το οποίο επιτρέπει στην Υπηρεσία να παρακολουθεί και να αποκρυπτογραφεί προσωπικά δεδομένα που ρέουν μεταξύ του ανοιχτού Διαδικτύου και των υπηρεσιών cloud της Google και του Yahoo (Chadwick & Collister, 2014).

31 Οκτωβρίου: Ο διευθυντής της NSA Keith Alexander ισχυρίζεται ότι ο Snowden μπορεί να έχει πάρει περισσότερα από 200.000 μυστικά έγγραφα όταν έφυγε από την Υπηρεσία.

1 Νοεμβρίου: Ο Snowden δημοσιεύει ένα «Μανιφέστο για την Αλήθεια» στο Der Spiegel, το οποίο δικαιολογεί τις διαρροές του με το επιχείρημα ότι πυροδότησαν μια παγκόσμια συζήτηση σχετικά με τη λογοδοσία της ψηφιακής παρακολούθησης.

3 Δεκεμβρίου: Ο εκδότης του Guardian Alan Rusbridger εμφανίζεται ενώπιον της Επιτροπής Επιλογής Εσωτερικών Υποθέσεων της Βρετανικής Βουλής για να απαντήσει σε ερωτήσεις σχετικά με το εάν η δημοσίευση των διαρροών Snowden αποτέλεσε απειλή για τη βρετανική εθνική ασφάλεια.

18 Δεκεμβρίου: Η Ομάδα Αξιολόγησης του Ομπάμα για τις Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνιών δημοσιεύει μια έκθεση 300 σελίδων με την οποία ζητείται ουσιαστική μεταρρύθμιση της NSA και των δικαστικών διαδικασιών που την περιβάλλουν.

17 Ιανουαρίου 2014: Ο Ομπάμα ανακοινώνει ένα πακέτο μικρών αλλά σημαντικών μεταρρυθμίσεων στη συλλογή δεδομένων επικοινωνίας, ενώ καλεί, επίσης, το Κογκρέσο να προβεί σε περαιτέρω αναθεωρήσεις.

14 Απριλίου 2014: Και στους δύο ειδησεογραφικούς οργανισμούς Guardian και Washington Post απονέμεται το βραβείο «Pulitzer» για τη δημοσιογραφία δημόσιας υπηρεσίας λόγω της κάλυψης της διαρροής Snowden (Al Jazeera America site, 2013· Chadwick & Collister, 2014· Reddit, 2014).

1.3 Κριτική συζήτηση επί της υπόθεσης Snowden

Σύμφωνα με τον Snowden, η παραβίαση της ιδιωτικής ζωής από την κυβέρνηση των ΗΠΑ έπρεπε να εκτεθεί στο κοινό ανεξάρτητα από τη νομιμότητα της πράξης. Πολλοί ήταν εκείνοι που συμφώνησαν με τον Snowden. Ο Jesselyn Radack του Κυβερνητικού Σχεδίου Λογοδοσίας (*Government Accountability Project*) υπερασπίστηκε τις ενέργειες του Snowden ως ηθικές, υποστηρίζοντας ότι ενήργησε υπό την αίσθηση του δημοσίου συμφέροντος. Ο Radack τόνισε ότι ο πρώην διαχειριστής συστημάτων της CIA μπορεί να έχει παραβιάσει μια συμφωνία απορρήτου, η οποία, όμως, δεν είναι όρκος πίστης αλλά μία σύμβαση, και σίγουρα λιγότερο σημαντική από την κοινωνική σύμβαση που έχει μια δημοκρατία με τους πολίτες της. Άλλοι υποστήριζαν ότι, ακόμη και αν ήταν νομικά ένοχος, δεν ήταν ηθικά υπεύθυνος επειδή ο ίδιος ο νόμος ήταν άδικος και αντισυνταγματικός (Carlson, 2017).

Ο Γενικός Εισαγγελέας των Ηνωμένων Πολιτειών, Eric Holder, δεν έκρινε πειστική τη λογική του Snowden και για το λόγο αυτό δήλωσε ότι ο Snowden παραβίασε το νόμο, προκαλώντας ζημιά στην εθνική ασφάλεια των ΗΠΑ και γι' αυτό το λόγο πρέπει να θεωρηθεί υπεύθυνος για τις πράξεις του. Οι δημοσιογράφοι, από τη μεριά τους, συγκρούστηκαν σχετικά με τις ηθικές επιπτώσεις των ενεργειών του Snowden· από τη μια πλευρά, το συντακτικό συμβούλιο των New York Times δήλωσε ότι ο Snowden, πράγματι, μπορεί να διέπραξε έγκλημα [...] αλλά έχει προσφέρει στη χώρα του μια εξαιρετική υπηρεσία. Από την άλλη, σε ένα “*op-ed*” (άρθρο αντίθετης γνώμης) στην ίδια εφημερίδα, ο Ed Morrissey υποστήριξε ότι ο Snowden δεν ήταν ήρωας, αλλά εγκληματίας, από τη στιγμή που διέρρευσε πληροφορίες σχετικά με τη συμπεριφορά της κυβέρνησης αντί να το αναφέρει μέσω νόμιμων καναλιών, οπότε και επέλεξε να παραβεί το νόμο. Σύμφωνα, επίσης, με τον

Morrissey, έπρεπε να διωχθεί για τις πράξεις του αυτές, υποστηρίζοντας ότι οι ενέργειές του παραβίασαν έναν νόμο του οποίος βασικός σκοπός ήταν να διατηρήσει ασφαλή τα εν λόγω στοιχεία αλλά και τους Αμερικάνους (Carlson, 2017).

Λέγεται ότι ο Snowden έκλεψε έως και 1,77 εκατομμύρια έγγραφα από την NSA από τον Μάρτιο του 2012 έως τον Μάιο του 2013. Η μεταφορά φέρεται να περιλάμβανε 200.000 έγγραφα «Επιπέδου 1 και 2», τα οποία ως επί το πλείστον περιγράφουν λεπτομερώς την παγκόσμια συσκευή παρακολούθησης της NSA και είναι αυτά που παρέδωσε στους Αμερικανούς δημοσιογράφους Greenwald και Poitras, τέλος του 2012 κι αρχές του 2013. Η Αμερικανική κοινότητα πληροφοριών πιστεύει ότι ο Snowden πήρε επίσης 1,5 εκατομμύρια έγγραφα «Επιπέδου 3». Σε αυτά περιλαμβάνονται 900.000 αρχεία και έγγραφα του Υπουργείου Άμυνας που περιγράφουν λεπτομερώς τις επιθετικές κυβερνοεπιχειρήσεις της NSA, η τύχη των οποίων είναι ασαφής (Kelley, 2015).

Ο Snowden κατηγορήθηκε με δύο παραβιάσεις του Νόμου περί Κατασκοπείας που συνεπάγεται η μη εξουσιοδοτημένη κοινοποίηση απόρρητων πληροφοριών και μια κατηγορία για κλοπή κρατικής περιουσίας. Αυτές οι τρεις κατηγορίες φέρουν ποινή φυλάκισης 10 ετών η καθεμία και όταν μια τέτοια υπόθεση παρουσιάζεται σε ένορκο δικαστήριο για το κατηγορητήριο, η κυβέρνηση είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα προσθέσει περισσότερες κατηγορίες. Πιθανότατα, λοιπόν, στην περίπτωση του Snowden να έφτανε την ισόβια κάθειρξη, την οποία, ευλόγως, ο πληροφοριοδότης προσπαθεί να αποφύγει. Ο πρώην Πρόεδρος των ΗΠΑ, Μπαράκ Ομπάμα, είπε τον Αύγουστο του 2013 ότι ο Snowden πρέπει να επιστρέψει στη χώρα για να αντιμετωπίσει αυτές τις κατηγορίες στο δικαστήριο και πρότεινε ότι εάν ήθελε να αποφύγει τις ποινικές κατηγορίες, θα μπορούσε απλώς να πει στους ανωτέρους του για τις παρατυπίες στην NSA, ενεργώντας, με άλλα λόγια, ως πληροφοριοδότης.

Στον αντίποδα, ο Snowden, ανέφερε στη Washington Post ότι ανέφερε τις ανησυχίες του σε δύο ανώτερους της Υπηρεσίας, δείχνοντάς τους τον όγκο των δεδομένων που συλλέχθηκαν από την NSA και ότι δεν έγινε καμία ενέργεια από την πλευρά τους. Η Υπηρεσία λέει ότι δεν υπάρχουν αποδείξεις για αυτό· πράγμα σχεδόν σίγουρο από τη στιγμή που η Υπηρεσία και οι ιθύνοντές της δεν θεωρούν αυτά τα προγράμματα συλλογής πληροφοριών, ως κακή χρήση εξουσίας οπότε και δεν θα είχαν ανταποκριθεί στις ανησυχίες του Snowden (Carlson, 2017).

Εκ των υστέρων, λοιπόν, φαίνεται ότι ο Snowden δικαιολογείται, ξεκάθαρα, να πιστεύει ότι ο μόνος τρόπος να πληροφορήσει για το είδος αυτό συλλογής πληροφοριών ήταν μέσω της έκθεσής του στο κοινό και αφήνοντας τις φήμες που θα προκύψουν να κάνουν τη δουλειά που θα έπρεπε να είχαν κάνει οι προϊστάμενοί του. Πέρα από τη μαζική συλλογή δεδομένων

τηλεφώνου και Διαδικτύου, ας γίνει μια σύντομη παράθεση μερικών από τις παραβιάσεις που αποκάλυψε ο Snowden ή τις νομικές διαδικασίες που προκάλεσε:

- Η NSA παραβίασε τους ομοσπονδιακούς νόμους περί απορρήτου ή υπερέβη την αρμοδιότητά της, χιλιάδες φορές το χρόνο, σύμφωνα με τον εσωτερικό ελεγκτή της ίδιας της Υπηρεσίας.
- Η Υπηρεσία «έσπασε» τους δεσμούς επικοινωνιών μεγάλων κέντρων δεδομένων σε όλο τον κόσμο, επιτρέποντάς της να κατασκοπεύει εκατοντάδες εκατομμύρια λογαριασμών χρηστών και να εξοργίσει τις εταιρείες Διαδικτύου, στις οποίες ανήκουν τα κέντρα. Πολλές από αυτές τις εταιρείες έχουν προβεί σε προσπάθεια εγκατάστασης συστημάτων, στα οποία η N.S.A. δεν μπορεί ακόμη να διεισδύσει.
- Η NSA υπονόμει συστηματικά τα βασικά συστήματα κρυπτογράφησης του Διαδικτύου, καθιστώντας αδύνατο να γνωρίζει κάποιος εάν τα ευαίσθητα τραπεζικά ή ιατρικά δεδομένα είναι πραγματικά ιδιωτικά, βλάπτοντας σημαντικά τις επιχειρήσεις που εξαρτώνται από αυτήν την εμπιστοσύνη.
- Οι διαρροές του Snowden αποκάλυψαν ότι ο James Clapper Jr., ο διευθυντής της Εθνικής Νοημοσύνης των ΗΠΑ, είπε ψέματα στο Κογκρέσο όταν κατέθεσε ότι η NSA δεν συλλέγει δεδομένα για εκατομμύρια Αμερικανούς. Να σημειωθεί ότι δεν έχει γίνει κάποιου είδους συζήτηση για τιμωρία του Διευθυντή για αυτό το ψέμα.
- Το Δικαστήριο Εποπτείας Ξένων Πληροφοριών επέπληξε την N.S.A. για την επανειλημμένη παροχή παραπλανητικών πληροφοριών σχετικά με τις πρακτικές παρακολούθησης, σύμφωνα με μια απόφαση που δημοσιοποιήθηκε λόγω των εγγράφων του Snowden. Μία από τις πρακτικές παραβίασε το Σύνταγμα, σύμφωνα με τον επικεφαλής δικαστή.
- Ένας ομοσπονδιακός δικαστής έκρινε ότι το πρόγραμμα συλλογής τηλεφωνικών αρχείων πιθανότατα παραβιάζει την Τέταρτη Τροποποίηση του Συντάγματος των ΗΠΑ. Αποκάλεσε το πρόγραμμα «σχεδόν Οργουελικό» και είπε ότι δεν υπάρχουν αποδείξεις ότι σταμάτησε οποιαδήποτε επικείμενη πράξη τρομοκρατίας (Kelley, 2015· Carlson, 2017).

Ο Νόμος περί Κατασκοπείας είναι ένας νόμος του 1917, ο οποίος προορίζεται για το κυνήγι των κατασκόπων και όχι των πληροφοριοδοτών. Μάλιστα, παρατηρείται ένα αμφιλεγόμενο γεγονός: η κυβέρνηση των ΗΠΑ απέσυρε όλες τις κατηγορίες περί κατασκοπείας εναντίον δύο άλλων πληροφοριοδοτών (της CIA αυτή τη φορά) των John Kiriakou και Tomas Drake – των οποίων η υπόθεση ήταν επίσης πολύκροτη και απασχόλησε τον Τύπο έντονα – αλλά

συνεχίζει να χρησιμοποιεί τον ίδιο Νόμο ως ένα ωμό μέσο για πτώχευση, απομόνωση, εκφοβισμό και σιωπή των πληροφοριοδοτών. Βέβαια, ακόμα και όταν η κυβέρνηση αποσύρει όλες τις κατηγορίες αδικημάτων εναντίον τους, το στίγμα του χαρακτηρισμού «εχθρός του κράτους» παραμένει ανεξίτηλο. Όπως συμβαίνει σε κάθε περίπτωση πληροφοριοδότησης, η κυβέρνηση επιτίθεται στον αγγελιαφόρο παρά προσπαθεί να κατανοήσει το μήνυμα. Οι πληροφοριοδότες (whistle-blowers), όμως, όπως ο Snowden, πάντοτε σπιλώνονται ως απροσάρμοστοι και απατεώνες που κυνηγούν τη φήμη, το κέρδος, την εκδίκηση ή την αυτοπροβολή. Ήδη, ο Snowden έχει χαρακτηριστεί ως «μεγαλοπρεπής ναρκισσιστής» και προδότης (Radack, 2013).

Ο καταιγισμός από μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου σχετικά με τις «ενημερώσεις στις ρυθμίσεις απορρήτου» που το κοινό σε παγκόσμιο επίπεδο έχει δει στα εισερχόμενά του τα τελευταία δύο χρόνια, λόγω του γενικού κανονισμού προστασίας δεδομένων της Ευρώπης (*General Data Protection Regulation – GDPR*), μπορεί απευθείας να αποδοθεί στις ενέργειες του Snowden. Οι διαπραγματεύσεις για το GDPR είχαν ήδη ξεκινήσει το 2013, αλλά η πίεση στις εταιρείες να δώσουν στους χρήστες μεγαλύτερο έλεγχο πάνω στα δεδομένα τους, προήλθε από τις αποκαλύψεις του Snowden. Για του λόγου το ασεφές, οι Nikhil Kalyanpur και Abraham Newman έγραψαν στη Washington Post εάν η ιστορία γινόταν λίγο διαφορετικά, οι άνθρωποι θα εξακολουθούσαν να λαμβάνουν πολλά emails, με τη διαφορά ότι οι πολιτικές απορρήτου θα ήταν πολύ πιο αδύναμες και θα τους έδιναν πολύ λιγότερα δικαιώματα (Vernon, 2018). Συνεχίζοντας, οι αρθρογράφοι, τονίζουν ότι οι αμερικανικές και οι ευρωπαϊκές εταιρείες, αρχικά, είχαν μεγάλη επιρροή στη νομοθετική διαδικασία που οδήγησε στον GDPR και φαινόταν πολύ πιθανό να τη χρησιμοποιήσουν για να ενισχύσουν τον έλεγχό τους στα δεδομένα του κοινού. Τελικά, οι Ευρωπαίοι συνήγοροι των καταναλωτών πίεσαν σε μεγάλο βαθμό και ανέτρεψαν το σενάριο των διαφόρων λόμπι. Η επιτυχία τους αυτή βασίστηκε σε έναν απροσδόκητο ξένο σύμμαχο: στον Edward Snowden (Vernon, 2018).

Οι ενέργειες του Snowden δεν άλλαξαν απλώς τον τρόπο με τον οποίο το κοινό βλέπει τη διαδικτυακή του ζωή· άλλαξαν, επίσης, τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι δημοσιογράφοι και έδωσαν μεγαλύτερο έλεγχο στα μυστικά κυβερνητικά προγράμματα. Στο βιβλίο: “Journalism After Snowden: The Future of Free Press in the Surveillance State”, των Khorana, et al. (2017), ο Clay Shirky, αναφέρει ότι είναι ξεκάθαρο πως οι ιστορίες που προέκυψαν από τη διαρροή του Snowden έχουν μετατοπίσει την κάλυψη των κυβερνήσεων του κόσμου από τους δημοσιογράφους, μια, ήδη, εντατική προσπάθεια, σε μια νέα και πιο αμφιλεγόμενη φάση. Η κρυπτογράφηση – πριν από τον Snowden – ένα εργαλείο για τους πιο

παρανοϊκούς και συνωμοσιολόγους, έχει γίνει πλέον κατεστημένο για τους δημοσιογράφους και τις εκάστοτε πηγές σε όλο τον κόσμο.

Όταν ο Snowden αποφάσισε να εμφανιστεί και να βγάλει την υπόθεση στο φως, ήξερε ενδεχομένως ότι δεν ήθελε να είναι αυτός που αποκλειστικά θα αποφασίσει για το ποιες πληροφορίες θα κυκλοφορήσουν. Ήθελε, αφενός, να επιλέξει έμπειρους δημοσιογράφους για να προστατεύσει τις πληροφορίες που θα μπορούσαν να θέσουν κάποιους ανθρώπους σε κίνδυνο, και, αφετέρου, να δημοσιεύσει τα έγγραφα με το περιεχόμενο και τα σχόλια που θα τα καθιστούσαν προσβάσιμα στο ευρύ κοινό.

Εκείνη την εποχή, το 2013, σκεπτόμενος όλα αυτά, αντιμετώπισε ένα σημαντικό πρόβλημα: λίγοι ήταν οι δημοσιογράφοι που χρησιμοποιούσαν κρυπτογραφημένα εργαλεία ανταλλαγής μηνυμάτων, συμπεριλαμβανομένων του δημοσιογράφου Glenn Greenwald και της σκηνοθέτιδας Laura Poitras, αμφότεροι ιδρυτικά μέλη του μη Κερδοσκοπικού Οργανισμού «Ιδρυμα για την Ελευθερία του Τύπου» (*Freedom of the Press Foundation*) που εδρεύει στο Σαν Φρανσίσκο. Ο Snowden, μάλιστα, έχει υπηρετήσει, αθόρυβα, ως πρόεδρος του Ιδρύματος αυτού, του οποίου η αποστολή είναι η εξής: να εξοπλίζει τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης για να κάνουν τη δουλειά τους σε μια εποχή που οι, επιχορηγούμενοι από το κράτος, χάκερ και η κυβερνητική επιτήρηση απειλούν το ερευνητικό ρεπορτάζ (Fassett, 2018).

Τέλος, μια πολύ σημαντική παρατήρηση είναι η εξής: όταν ο Edward Snowden διέρρηξε τη μεγαλύτερη συλλογή απόρρητων εγγράφων της Υπηρεσίας Εθνικής Ασφάλειας (NSA) στην ιστορία, δεν αποκάλυψε απλώς τις εσωτερικές λειτουργίες μιας παγκόσμιας μηχανής παρακολούθησης. Προσπάθησε, ταυτόχρονα, να την παρακάμψει. Γι' αυτό, και για να επικοινωνήσει με τους δημοσιογράφους που θα δημοσίευαν τα μυστικά του, κατήυθνε όλα του τα μηνύματα μέσω του λογισμικού ανωνυμίας Tor, ώστε να τους διδάξει, παράλληλα, πώς να χρησιμοποιούν το εργαλείο κρυπτογράφησης PGP (*Pretty Good Privacy*), δημιουργώντας ένα εκπαιδευτικό βίντεο στο YouTube, όπου παραλασσόταν η φωνή του· και, τελικά, ο ίδιος παράτησε την άνετη ζωή του, καθώς και το έξυπνο κινητό του, στη Χαβάη για να ξεκινήσει μια μυστηριώδη μεταφορά δεδομένων σε όλον τον κόσμο (Greenberg, 2017).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Δεοντολογία & Ηθική στα Μέσα

2.1 Ηθική και δεοντολογία: έννοιες και ορισμοί

Η ηθική (έθος = καλή συνήθεια) σαν όρος απαντάται πολύ βαθιά, πίσω στους αιώνες. Στηρίζεται η ύπαρξή της στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία, αλλά και στην ινδική και την κινέζικη. Αποτελεί, ουσιαστικά, μια επαναστατική ιδέα, η οποία προήλθε από την ανάγκη του ανθρώπου να μάθει τον εαυτό του. Πρώτοι ο Σωκράτης και ο Πλάτωνας και στη συνέχεια ο Αριστοτέλης, θεμελίωσαν την ηθική, στηριζόμενοι στο βασικό ερώτημα: «Πώς μπορεί ο άνθρωπος να ζήσει μια καλή ζωή», με βάση το δίκαιο, το ήθος αλλά και τη λογική και με γνώμονα το αυτεξούσιο και τη στάση που ο άνθρωπος κρατά σε έκαστη περίπτωση (Νικολάου, 2015). Ο Σωκράτης δεν άφησε ο ίδιος ούτε ένα σύγγραμμα. Όλη του η διδασκαλία, τα ρητά, οι συζητήσεις και οι αναζητήσεις πέρασαν στην ιστορία από τους μαθητές και ακολούθους του. Αναφορικά με τον όρο «ηθική», όμως, φαίνεται να προσπαθεί να την (καθ)ορίσει βάζοντας σε σειρά τέσσερις – ειδικού βάρους έννοιες – οι οποίες αλληλοκαθορίζονται και εξαρτώνται η μία από την άλλη, και αυτές είναι οι: γνώση – αρετή – ευδαιμονία – αγαθό. Άρα, κάθε τι που είναι ηθικό, εμπεριέχει και χαρακτηριστικά των τεσσάρων αυτών εννοιών (Δραγώνα-Μονάχου, 2014).

Ο Πλάτωνας είναι αυτός που διαφυλάσσει και καταγράφει τα λεγόμενα του δασκάλου του, Σωκράτη. Εμβαθύνοντας, όμως, και χτίζοντας πάνω σε αυτά και δημιουργώντας τον δικό του μύθο στο Πάνθεον των Ελλήνων φιλοσόφων. Στην «Πολιτεία» του, λοιπόν, ο Πλάτωνας πραγματεύεται εννοιολογικές σημασίες της ηθικής προσθέτοντας μια σημαντική ακόμη παράμετρο, στον ορισμό της: αυτή της δικαιοσύνης. Πρέσβευε ότι ένας δίκαιος άνθρωπος γνωρίζει τη διαφορά ανάμεσα στο καλό και το κακό, έχει αυτογνωσία και εσωτερική ευδαιμονία (Κωνσταντινίδη, 2015).

Ο Αριστοτέλης, όντας επηρεασμένος από τους δύο προαναφερθέντες μεγάλους φιλοσόφους και, συγχρόνως, προσπαθώντας να χαράξει το δικό του δρόμο, προσπάθησε να προσεγγίσει την έννοια της ηθικής με ρεαλιστικό τρόπο, προσεγγίζοντας τον άνθρωπο ως «ένα», μια ολότητα και ψυχοσωματική ενότητα. Στα «Ηθικά Νικομάχεια», μάλιστα, προσθέτει – με τη σειρά του – μία ακόμη παράμετρο, στο ορισμό της ηθικής: αυτή της μεσότητας. Η μεσότητα αποτελεί το μέσον για την αντίληψη της αρετής, μεταξύ της παντελούς έλλειψης και της υπερβολής της (Κόντος, 2017). επομένως, ο φρόνιμος άνθρωπος, είναι αυτός που έχει ηθική, μέσω της ύπαρξης όλων των προαναφερθέντων χαρακτηριστικών: της γνώσης, της αρετής, της ευδαιμονίας, του αγαθού, της δικαιοσύνης και της μεσότητας.

Ο Αριστοτέλης τονίζει έξι βασικά συστατικά που ορίζουν το ηθικό της πράξης, από αυτά δηλαδή η πράξη συνίσταται, στο Βιβλίο ΙΙΙ, στ. 1110b 1 – 1111a 7:

«ἐν οἷς καὶ περὶ ᾧ ἡ πράξις· [...] τίς τε δὴ (1) καὶ τί (2) καὶ περὶ τί ἢ ἐν τίνι πράττει (3), ἐνίοτε δὲ καὶ τίνι, οἷον ὀργάνῳ (4), καὶ ἔνεκα τίνος (5), οἷον σωτηρίας, καὶ πῶς (6), οἷον ἡρέμα ἢ σφόδρα.» (Bywater, 1894· ae-lib.org.ua, 2020).

Για να οριστεί, επομένως, μια πράξη ως ηθική, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, πρέπει να προσδιοριστούν και να αναγνωριστούν τα παραπάνω έξι συστατικά. Εάν κάποιο από αυτά δεν μπορεί να απαντηθεί ή είναι αρνητικά ή παράλογα σκεπτόμενος και ορμώμενος αυτός που την πράττει, δεν δύναται να χαρακτηριστεί ως ηθική (Κόντος, 2017).

Επιπροσθέτως, οι Δεσπότης και Αντωνόπουλος (2008), τονίζουν ότι το επίκεντρο της ηθικής είναι η έρευνα για το τι είναι ουσιαστικά το αγαθό και το κακό· ζητά, δηλαδή, η ηθική να καθορίσει ποια είναι η ουσία μιας «καλής» πράξης που οφείλουμε ως άνθρωποι να πράττουμε.

Φτάνοντας από την αρχαιότητα, όποτε και μπήκαν οι βάσεις για την ηθική και τις προεκτάσεις της, μέχρι τη σύγχρονη εποχή, υπήρξαν φιλόσοφοι, οι οποίοι μελέτησαν εις βάθος το ζήτημα αυτό. Ένας από τους σημαντικότερους φιλοσόφους, ο Michel Foucault αχολήθηκε εις βάθος με την έννοια του εαυτού και του ορισμού του είτε ως επιταγή της ηθικής είτε ως προσέγγιση προς την αλήθεια. Ο προβληματισμός του για την ηθική αφορά τρία επίπεδα: (i) στους κανόνες που είναι κωδικοποιημένοι, (ii) στις οδηγίες του πως αυτοί οι κανόνες εφαρμόζονται και (iii) στη σχέση που τελικά διαμορφώνει ο κάθε άνθρωπος με τον εαυτό του. Βασικά ο Foucault πρεσβεύει ότι κάθε άτομο αντιδρά με διαφορετικούς τρόπους απέναντι στους κανόνες της ηθικής, όχι απλά ως διεκπαιρωτής αλλά ως το πραγματικό υποκείμενο έκαστης δράσης. Ανάλογα με το πώς επεξεργάζεται κανείς τον εαυτό του, βλέπει και την ανάλογη υπόσταση της ηθικής (στα τελευταία, ειδικότερα, έργα του διαφαινόταν και η έντονη προσπάθεια του φιλοσόφου να απομακρυνθεί από την εννοιολογική προσέγγιση της ιδεολογίας και την επιρροή του από τον μαρξισμό) (Τζανάκης, 2012· Foucault, 2013).

Η δεοντολογία (δέον + λόγος = πρέπον λόγος) αφορά, ουσιαστικά, το σύστημα ηθικής που διέπει τις πράξεις κάποιου, ενέχει την έννοια του καθήκοντος τις περισσότερες φορές, και γι' αυτό το λόγο συνδέεται με τις επαγγελματικές καταστάσεις, όπου ορίζει ποιες πράξεις είναι ηθικά αποδεκτές και ποιες όχι σε έναν επαγγελματικό χώρο. Εξού και η μετάφραση της λέξης «δεοντολογία» στα αγγλικά – πλην του καθαρά ελληνικού *deontology* – είναι *code of*

ethics. Αφορά, δηλαδή, την ηθική υποχρέωση κάποιου να κάνει κάτι και να ακολουθεί κάποιους κανόνες ως βάση του καθήκοντός του.

Ο Kant (1724-1804) αποτελεί έναν από τους φιλοσόφους που ασχολήθηκαν πολύ με τη δεοντολογία και που τη συνέδεσε με την «καλή θέληση» (*good will*) που σημαίνει ότι κάποιος κάνει κάτι που αισθάνεται ως καθήκον μόνο και μόνο επειδή αυτό είναι το πρόπον και όχι επειδή περιμένει κάποια ανταπόδοση ή ανταμοιβή. Επομένως, αυτό που έχει τελικά σημασία είναι το κίνητρο (*motivation*) και όχι το/τα αποτέλεσμα/τα μιας πράξης (*results*). Όπως, επίσης, αυτό που σηματοδοτεί ότι μια πράξη είναι δεοντολογική είναι το γεγονός ότι οι κανόνες στους οποίους στηρίζεται είναι κοινά αποδεκτοί, συμπαντικά αποδεκτοί (*universalized*) και η αποδοχή τους αυτή οδηγεί στην αποφυγή της σύγκρουσης συμφερόντων (Laquinta, 2012). Συνεπώς, από τα προαναφερθέντα διαφαίνεται ότι αμφότερες οι έννοιες της ηθικής και της δεοντολογίας είναι πολύπλευρες, με πολλές προεκτάσεις, που απασχόλησαν τους φιλοσόφους από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα και σχετίζονται άμεσα με τα εκάστοτε κοινωνικοπολιτισμικά πλαίσια αλλά και την αντίληψη που έχει το άτομο για τον εαυτό του και τους κανόνες και τις δομές που διέπουν αυτές τις δύο έννοιες.

2.2 Ιστορικό πλαίσιο εννοιών στη δημοσιογραφία

Η δημοσιογραφική ηθική ορίζεται ως η λειτουργία ενός Μέσου, η οποία γίνεται αποδεκτή τόσο κοινωνικά όσο και ως αξία, όπως επίσης και η πρακτική που ακολουθείται στο πλαίσιο του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Εντάσσεται στην εφαρμοσμένη ηθική και εμφανίστηκε ως εδραιωμένη έννοια στον ευρωπαϊκό χώρο στη διάρκεια του 17^{ου} αιώνα. Στο πλαίσιο της πραγματεύεται μια πληθώρα θεμάτων τα οποία ανήκουν στη σφαίρα της δημοσιογραφικής δεοντολογίας. Συγκεκριμένα, πρόκειται για θέματα που αφορούν τον τρόπο λειτουργίας του Μέσου από οργανωσιακής άποψης, λόγου χάρη η πίεση που ασκείται από εκδότες ή από τις ημερομηνίες παράδοσης, το δίπολο δημοσιογράφοι – πηγές πληροφόρησης, με έμφαση στις μεταξύ τους σχέσεις, τη διαχείριση και την ανωνυμία των πηγών, τη διασταύρωση των πληροφοριών, την ελευθερία που αναφέρεται στη δημοσίευση οπτικοακουστικού υλικού και, τέλος, τις συμβάσεις που επηρεάζουν τη λειτουργία των νέων Μέσων, όπως είναι το ζήτημα της αναδημοσίευσης ευαίσθητων πληροφοριών (Χρονάκη, 2018).

Σύμφωνα με τον Ward (2008) η δημοσιογραφία είναι ένας τύπος εφαρμοσμένης ηθικής (η μελέτη αρχών για τομείς όπως η επιστημονική έρευνα, η επαγγελματική πρακτική και η εταιρική διακυβέρνηση). Είναι η ανάλυση της πρακτικής της δημοσιογραφίας και η

εφαρμογή των αρχών της σε διάφορες καταστάσεις και ζητήματα. Η δημοσιογραφική ηθική διερευνά τα προβλήματα στο εσωτερικό περιβάλλον («μίκρο» περιβάλλον) ενός δημοσιογράφου και του τι πρέπει να κάνει σε συγκεκριμένες καταστάσεις αλλά και τα εξωγενή προβλήματα («μάκρο» περιβάλλον) στο τι θα πρέπει γενικότερα να κάνουν τα Μέσα ενημέρωσης, δεδομένου του ρόλου τους στην κοινωνία. Τα θέματα της ηθικής της δημοσιογραφίας περιλαμβάνουν τα όρια της ελεύθερης έκφρασης, της ακρίβειας και της προκατάληψης, της δικαιοσύνης και της ιδιωτικής ζωής, τη χρήση των εικόνων, τις συγκρούσεις συμφερόντων, την εκπροσώπηση των μειονοτήτων και το ρόλο της δημοσιογραφίας.

Ένα ερώτημα σχετικά με τη δημοσιογραφία είναι ένα ηθικό ερώτημα, σε αντίθεση με το ζήτημα της σύνεσης ή της συνήθειας, εάν αξιολογεί τη συμπεριφορά υπό το πρίσμα των θεμελιωδών δημόσιων σκοπών και των κοινωνικών ευθυνών της δημοσιογραφίας. Ιστορικά, οι στόχοι της δημοσιογραφίας περιλαμβάνουν: τη διάδοση πληροφοριών, την ερμηνεία των γεγονότων, την στάση του να ενεργεί ο δημοσιογράφος ως φύλακας απέναντι στην εξουσία, την υποστήριξη των μεταρρυθμίσεων ή συγκεκριμένων σκοπών, την εκπαίδευση και ενδυνάμωση του κοινού ως πολίτες και την καθοδήγηση της κοινής γνώμης και την εξυπηρέτηση (ή και τη διάδοση) ενός πολιτικού κόμματος ή του κράτους. Οι στόχοι σχηματίζουν ένα συνεχές από πραγματικές αναφορές σε ερμηνευτική ανάλυση έως τον κοινωνικό ακτιβισμό. Η ιστορία της δημοσιογραφικής ηθικής μπορεί να χωριστεί περίπου σε πέντε στάδια. Καθένα κυριαρχείται από θεωρίες Τύπου σχετικά με τις αρχές και τους στόχους της δημοσιογραφίας.

Αρχικά, υπήρξε η εφεύρεση του ηθικού λόγου για τη δημοσιογραφία, όπως εμφανίστηκε στη Δυτική Ευρώπη κατά τον δέκατο έκτο και δέκατο έβδομο αιώνα. Ο Τύπος του Γουτεμβέργιου στα μέσα του δέκατου πέμπτου αιώνα γέννησε εκτυπωτές-εκδότες που δημιούργησαν ένα περιοδικό ειδησεογραφικό Τύπο υπό τον κρατικό έλεγχο. Παρά τον πρωτόγονο χαρακτήρα της συλλογής των ειδήσεών τους και την κομματική φύση της εποχής τους, οι συντάκτες διαβεβαίωναν τους αναγνώστες ότι εκτύπωναν την αμερόληπτη αλήθεια με βάση «πραγματικά γεγονότα». Αυτός ο ειδησεογραφικός Τύπος μεγάλωσε σε ένταση με την πρώτη θεωρία του Τύπου - την αυταρχική άποψη που βλέπει τον Τύπο ως υπηρέτη του κράτους.

Το δεύτερο στάδιο ήταν η δημιουργία μιας «δημόσιας ηθικής» ως πίστη στον αναπτυσσόμενο Τύπο (εφημερίδες) της δημόσιας σφαίρας του Διαφωτισμού, ειδικά στην Αγγλία, τη Γαλλία και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι δημοσιογράφοι ισχυρίστηκαν ότι είναι υπερασπιστές του κοινού, προστατεύοντας την ελευθερία του ενάντια στην κυβέρνηση.

Υποστήριξαν τη μεταρρύθμιση και τελικά την επανάσταση. Μέχρι το τέλος του αιώνα, ο Τύπος ήταν πλέον ένας κοινωνικά αναγνωρισμένος θεσμός, μια δύναμη που έπρεπε να επαινείται ή να τη φοβούνται, με εγγυήσεις ελευθερίας στα μετα-επαναστατικά συντάγματα των Ηνωμένων Πολιτειών και της Γαλλίας. Αυτή η δημόσια ηθική ήταν η βάση για την ιδέα μιας τέταρτης Εξουσίας, αυτής του Τύπου ως ενός από τους κυβερνητικούς θεσμούς της κοινωνίας (Ward, 2005).

Το τρίτο στάδιο ήταν η εξέλιξη της ιδέας της τέταρτης Εξουσίας στη φιλελεύθερη θεωρία του Τύπου, κατά τον 19^ο αιώνα (Siebert, 1956). Η φιλελεύθερη θεωρία ξεκίνησε με την προϋπόθεση ότι ένας ελεύθερος και ανεξάρτητος τύπος ήταν απαραίτητος για την προστασία των ελευθεριών του κοινού και την προώθηση της φιλελεύθερης μεταρρύθμισης. Κορυφαίοι δημοσιογράφοι ισχυρίστηκαν ότι ο Τύπος αντιπροσώπευε το κοινό καλύτερα από ότι το Κοινοβούλιο. Ο Τύπος ήταν απαραίτητος για τη διοίκηση επειδή σχημάτιζε την κοινή γνώμη. Η φιλελεύθερη άποψη έγινε το φιλελεύθερο-δημοκρατικό ιδανικό στα τέλη του 1800, το οποίο καθόρισε τη δημοσιογραφία, πρωτίστως, ως (εξ)υπηρέτηση μιας αυτοδιοικούμενης κοινωνίας, ως εκπαιδευτικό των μαζών, υποστηρίκτρια της φιλελεύθερης κοινωνίας και προστάτη της ελευθερίας ενάντια στην τυραννία.

Το τέταρτο στάδιο ήταν η ταυτόχρονη ανάπτυξη και κριτική της φιλελεύθερης-δημοκρατικής άποψης κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Τόσο η εξέλιξη όσο και η κριτική ήταν απαντήσεις σε ελλείψεις στον φιλελεύθερο Τύπο. Οι υπέρμαχοι της εξέλιξης ήταν δημοσιογράφοι και ηθικιστές που δημιούργησαν μια επαγγελματική ηθική αντικειμενικής δημοσιογραφίας, ενισχυμένη από τη θεωρία της κοινωνικής ευθύνης (Baldasty, 1992· Campbell, 2001). Η θεωρία της κοινωνικής ευθύνης (Peterson, 1956) ξεκίνησε στις Ηνωμένες Πολιτείες τη δεκαετία του 1940, εν μέσω ανησυχιών σχετικά με τη δύναμη του Τύπου. Η θεωρία «κάλεσε» τον ελεύθερο Τύπο να χρησιμοποιήσει την ελευθερία του για να εξυπηρετεί το κοινό μέσω ενημερωμένων ρεπορτάζ και διαφορετικών απόψεων. Οι «κριτικοί», από την άλλη πλευρά, ήταν δημοσιογράφοι που απέρριψαν τους περιορισμούς του αντικειμενικού επαγγελματικού ρεπορταζ και ασκούσαν πιο ερμηνευτικές, ουδέτερες μορφές δημοσιογραφίας, όπως η ερευνητική και η ακτιβιστική δημοσιογραφία.

Το αποτέλεσμα ήταν ότι, με τα χρόνια, νέοι στόχοι και νέα καθήκοντα προστέθηκαν στην ελευθερία της δημοσίευσης. Για παράδειγμα, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ο αντικειμενισμός υποστήριξε ότι ο Τύπος είχε καθήκον να είναι αντικειμενικός στις ειδήσεις, και οι δημοσιογράφοι θα πρέπει να είναι «ισορροπημένοι» και να παρουσιάζουν και τις δύο πλευρές μιας ιστορίας. Η θεωρία της κοινωνικής ευθύνης υποστήριξε ότι ο Τύπος πρέπει να παρέχει ένα φόρουμ για διαφορετικές φωνές, ακόμη και αν οι φωνές αυτές διέφεραν από τις

απόψεις της εφημερίδας. Τίποτα τέτοιο, βέβαια, δεν οραματιζόταν οι αρχικοί, παρτιζάνοι δημοσιογράφοι που αγωνίστηκαν για έναν ελεύθερο τύπο τον δέκατο όγδοο αιώνα.

Από το 1950 και μετά, οι δημοσιογράφοι κλήθηκαν να εξυπηρετήσουν ακόμη περισσότερους στόχους. Στη δεκαετία του 1960, η αντικειμενική αναφορά (παράθεση των γεγονότων) αμφισβητήθηκε από την ακτιβιστική δημοσιογραφία που αντιτάχθηκε στους πολέμους και υποστήριζε τα πολιτικά δικαιώματα. Ο σκοπός της δημοσιογραφίας, όπως υποστηρίχθηκε, δεν ήταν απλώς η αναφορά γεγονότων αλλά η δημιουργία μιας πιο δίκαιης κοινωνίας εκπροσωπώντας ισότιμα και ενδυναμώνοντας το μεγάλο αριθμό ομάδων που αναζητούσαν αναγνώριση. Οι φεμινίστριες αναζήτησαν μια δημοσιογραφία που δεν υποτιμούσε τις γυναίκες και η οποία θα ενίσχυε τις σχέσεις κατανόησης μεταξύ των πολιτών. Τέλος, οι πολιτικοί δημοσιογράφοι υποστήριζαν ότι ο πρωταρχικός σκοπός της δημοσιογραφίας ήταν να αναζωπυρώσει τη δημόσια εμπλοκή με την πολιτική (Rosen, 1996).

Στην αυγή του 2000, το αντικειμενικό επαγγελματικό μοντέλο αμφισβητήθηκε ακόμη περισσότερο από τις νέες μορφές των Μέσων στο Διαδίκτυο, αν και οι φιλελεύθερες ιδέες σχετικά με την ανάγκη για διαφορετικότητα και ενδυνάμωση των πολιτών απέκτασαν περισσότερη έμφαση. Η δημοσιογραφία εισήλθε στο πέμπτο στάδιο, ένα στάδιο «μεικτών μέσων» όπου το κοινό λάμβανε πληροφορίες από ένα μείγμα παραδοσιακών και νέων Μέσων. Η διαδικτυακή δημοσιογραφία επαναπροσδιόρισε τον ρόλο του δημοσιογράφου από αυτόν του επαγγελματία-φύλακα σε αυτόν του διευκολυντή της συνομιλίας και της κοινωνικής δικτύωσης. Ωστόσο, όχι μόνο αυξήθηκε ο αριθμός των μη επαγγελματιών πολιτών δημοσιογράφων και μπλόγκερ που ασχολούνται με τη δημοσιογραφία, αλλά αυτοί χρησιμοποίησαν διαδραστικά πολυμέσα τα οποία αμφισβήτησαν τις ιδέες της προσεκτικής επαλήθευσης και της φύλαξης της πληροφορίας. Ως αποτέλεσμα, η ηθική της δημοσιογραφίας ήταν (και συνεχίζει να είναι) γεμάτη διαφωνίες σχετικά με τις πιο βασικές έννοιες για το τι είναι η δημοσιογραφία και τι είναι οι «δημοσιογράφοι» (Rosen, 1999).

2.2.1 Κριτικές θεωρίες απέναντι στη δημοσιογραφία

Μεταξύ των διαφόρων μελετών για τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης υπάρχει μια ομάδα θεωριών από κλάδους «έξω» από τη δημοσιογραφία και την ηθική της δημοσιογραφίας, όπως είναι οι πολιτικές επιστήμες, η κοινωνιολογία, και οι μελέτες πολιτισμού και επικοινωνίας. Αυτές οι θεωρίες μπορούν να χαρακτηριστούν ως «κριτικές θεωρίες», με έναν σημαντικό τύπο να είναι οι μετα-αποικιακές μελέτες (Ahluwalia & Nursey-Bray, 1997· Shome & Hegde, 2002· Young, 2003). Αυτές οι θεωρίες, λοιπόν, επικρίνουν το έργο της ηθικής της δημοσιογραφίας λαμβάνοντας υπόψη τη σχέση μεταξύ ηθικού λόγου και άσκησης

εξουσίας, της δυτικής οικονομικής και πολιτιστικής κυριαρχίας και του μεταμοντέρνου σκεπτικισμού σχετικά με την αλήθεια και την αντικειμενικότητα.

Αυτό που από κοινού κάνουν αυτές οι μελέτες, λοιπόν, είναι να κριτικάρουν εποικοδομητικά τους δημοσιογράφους και τα Μέσα Ενημέρωσης ως κοινωνικοί και πολιτικοί παράγοντες, σύμφωνα με τις θεωρίες που αναπτύχθηκαν σε άλλους κλάδους. Η κριτική αυτή προσέγγιση συνδέεται με την ανάδειξη άλλων πτυχών της δημοσιογραφικής ηθικής ως ρυθμιστικής και αυτό-ρυθμιστικής διαδικασίας. Ένα κοινό σημείο εκκίνησης της μετα-αποικιακής θεωρίας είναι η απομυθοποίηση των δυτικών εννοιών του ορθολογισμού, της καθολικότητας, της αντικειμενικής γνώσης και της προόδου. Ο Wasserman (2007: 8) γράφει, *«η αποικιοκρατία μοιράζεται με τον μεταμοντερνισμό τη δέσμευση με την αποτυχία του εκσυγχρονισμού να ανταποκριθεί στα δικά του ιδανικά και τις φιλοδοξίες»*. Οι κριτικές θεωρίες αντιστέκονται στις προσπάθειες επιβολής ενός ηγεμονικού συστήματος δυτικών ιδεών και αξιών σε άλλους πολιτισμούς, ειδικά στις «νεοφιλελεύθερες» ιδέες. Για ορισμένους συγγραφείς, η απόπειρα να μιλά κανείς για καθολικές αξίες είναι ύποπτη, καθώς προτείνει έναν «υποχρεωτισμό» που αρνείται τη «διαφορά».

Από κριτική άποψη, η ηθική της επαγγελματικής δημοσιογραφίας σήμερα συμμερίζεται τις προκαταλήψεις και τους περιορισμούς του φιλελευθερισμού πάνω στον οποίο βασίζεται. Η θεωρία του φιλελεύθερου Τύπου λέγεται ότι στηρίζεται σε μορφές σκέψης Διαφωτισμού που είναι αρσενικές, Ευρω-κεντρικές, ατομικιστικές και καθολικές (Wasserman, 2007). Ο ηθικός λόγος δεν είναι πολιτικά αθώος αλλά μπορεί να γίνει μια πολιτική πράξη εξουσίας. Ακριβώς όπως η δημοσιογραφία μπορεί να διαδώσει τη δυτική προπαγάνδα (Chomsky, 1997), έτσι και η προώθηση της ηθικής της δυτικής δημοσιογραφίας μπορεί να αποτελέσει μια μορφή πολιτιστικής προπαγάνδας. Οι κριτικές θεωρίες προειδοποιούν ότι οι δυτικές ιδέες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δικαιολογήσουν ιμπεριαλιστικούς και «αποικιστικούς» σκοπούς. Ο Fourie (2007:4), για παράδειγμα, σημειώνει ότι *«αυτό ξεκινά από την άποψη ότι οι θεσμοθετημένες γνώσεις και θεωρίες για θέματα όπως η φυλή, η τάξη, το φύλο, η σεξουαλικότητα και τα Μέσα Ενημέρωσης υπόκεινται σε δυνάμεις της αποικιοκρατίας»*.

Μια επίπτωση των κριτικών αυτών θεωριών για τη δημοσιογραφική ηθική είναι ότι οι μελετητές των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, τα σχολικά βιβλία και οι εκπαιδευτικοί πρέπει να «απο-δυτικοποιήσουν» τη δημοσιογραφική ηθική. Οι μη δυτικές πρακτικές και θεωρίες της δημοσιογραφίας θα πρέπει να είναι πιο κεντρικές για τις δυτικές συζητήσεις περί δεοντολογίας της δημοσιογραφίας. Λόγου χάρη, ορισμένοι συγγραφείς εξέτασαν εάν η αφρικανική παράδοση του «ubuntuism» (της ανθρωπιάς, της αλληλεγγύης), του σεβασμού δηλαδή προς την κοινότητα, θα πρέπει να είναι η βάση για την αφρικανική δημοσιογραφία.

Οι δημόσιες αξίες του «*ubuntuism*» πιστεύεται ότι ευθυγραμμίζονται περισσότερο με την αφρικανική κοινωνία παρά η δυτική ανάγκη για έναν ελεύθερο και ατομικιστικό Τύπο (Fourie, 2007).

Η απο-δυτικοποίηση της δημοσιογραφικής ηθικής σημαίνει, επίσης, τη χρήση διαπολιτισμικών συγκρίσεων όταν συζητούνται οι αρχές της ηθικής των Μέσων Ενημέρωσης και δίνεται η δέουσα σημασία στα ηθικά συστήματα της Αφρικής, της Ινδίας και της Ανατολής. Αυτό εγείρει το ζήτημα του πώς πρέπει να χρησιμοποιούνται και να συγκεντρώνονται οι διαφορετικές παραδόσεις δημοσιογραφικής ηθικής ώστε να σχηματίσουν μια πιο πλούσια διαπολιτισμική προσέγγιση. Ο πρώτος και πρωταρχικός στόχος είναι η διεξαγωγή διαπολιτισμικού διαλόγου σχετικά με τη δεοντολογία της δημοσιογραφίας, όπως και η διερεύνηση κοινών θεμάτων και διαφορών. Επομένως, ένα αποτέλεσμα της υιοθέτησης μιας πιο κριτικής και διαπολιτισμικής προσέγγισης είναι ότι αποφεύγονται τα δύο άκρα ενός οικουμενισμού που δεν είναι ευαίσθητος στα τοπικά πλαίσια, και ενός τοπισμού που πιστεύει ότι κάθε δημοσιογραφικός πολιτισμός έχει ξεχωριστές αξίες και δεν έχει πολλά να μάθει από άλλες παραδόσεις. Συγκλίνοντας το τοπικό με το παγκόσμιο στην ηθική της δημοσιογραφίας, αναπτύσσεται μια πλούσια ηθική συζήτηση όπου οι παραδόσεις συναντιούνται, αλληλεπικαλύπτονται και διαφέρουν.

Στην περίπτωση αυτή έρχονται να προστεθούν και οι κονστρουξιονιστικές προσεγγίσεις, οι οποίες δεν βλέπουν τη δημοσιογραφία και τον ρόλο της από τη σκοπιά της ιδεολογίας (όπως οι μαρξιστικές και οι νέο-μαρξιστικές προσεγγίσεις) αλλά μέσα από τη συνολική αντίληψη του κόσμου ως ένα συνονθύλευμα κοινωνικών και πολιτισμικών κατασκευών, που επιτυγχάνονται μέσω του λόγου. Η πολυπολιτισμικότητα, λοιπόν, όπως και ο πλουραλισμός που ειδικά το διαδίκτυο ενίσχυσε, διαβλέπονται ως αποτέλεσμα φιλοσοφικών και κοινωνικοπολιτισμικών απορροιών με βάση την ηθική και τη δεοντολογία και αναδεικνύονται στην ευρύτερη συζήτηση της ακαδημαϊκής κοινότητας για την ηθική των Μέσων, γενικότερα, και των διαδικτυακών Μέσων πιο ειδικά (Χρονάκη, 2018· Ess, 2013).

Μια άλλη επίπτωση είναι ότι η ηθική της δημοσιογραφίας πρέπει να δίνει μεγαλύτερη έμφαση σε μια αποχρωματισμένη παρουσίαση άλλων λαών. Η λανθασμένη παρουσίαση μπορεί να πυροδοτήσει πολέμους, να υποβαθμίσει άλλους πολιτισμούς και να υποστηρίξει άδικες κοινωνικές δομές. Τέτοια ζητήματα υπερβαίνουν τα παραδοσιακά και περιορισμένα ζητήματα της ακρίβειας των γεγονότων που έχουν κυριαρχήσει στη δημοσιογραφική ηθική. Απαιτούν από τους δημοσιογράφους να έχουν μια βαθύτερη πολιτιστική γνώση και μια βαθύτερη εκτίμηση του τρόπου με τον οποίο η γλώσσα μπορεί να διαστρεβλώσει το «διαφορετικό». Αυτό σημαίνει ότι ο ορισμός των «ειδήσεων» πρέπει να περιλαμβάνει

ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης και το ιστορικό τους πλαίσιο, όχι μόνο καθημερινά γεγονότα. Σημαίνει την αναζήτηση μεγαλύτερης ποικιλίας πηγών στις ιστορίες και την αφήγηση τέτοιων ιστοριών από την οπτική γωνία των μη κυρίαρχων ομάδων. Οι κριτικές θεωρίες υποδηλώνουν ότι η ηθική της δημοσιογραφίας απαιτεί μια δέσμευση για κοινωνική αλλαγή που είναι πιο κοντά στις παραδόσεις της ερμηνευτικής και ακτιβιστικής δημοσιογραφίας (Alia, 2004). Έτσι, η κατανόηση της επιτακτικότητας για «αναζήτηση αλήθειας και μετάδοσής της» – μια σημαντική αρχή του δημοσιογραφικού κωδικά δεοντολογίας – μεταλλάσσεται· η μετάδοση (το ρεπορτάζ) δεν θεωρείται «στενογραφία των γεγονότων» αλλά ως μια ενημερωμένη ερμηνεία των γεγονότων σε ένα ευρύτερο πολιτιστικό πλαίσιο.

Συνοψίζοντας, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι είναι υψίστης σημασίας κατά τη μελέτη της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και ηθικής να παρακολουθούνται και να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη όλες οι κοινωνικές, πολιτικές και ιστορικές συνθήκες, οι οποίες διαμόρφωσαν ένα ορισμένο πλαίσιο σκέψης. Μπορεί να υφίστανται προσεγγίσεις που τονίζουν τη σημασία, λόγου χάρη, του καθορισμού των κανόνων δεοντολογίας με βάση την προσωπική δημοσιογραφική ηθική, αλλά συχνά δεν λαμβάνεται υπόψη ότι στον ορισμό της προσωπικής ηθικής (Δελιγιάννη, 2004) δεν περιλαμβάνεται μόνο το τι είναι λάθος ή σωστό αλλά και ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώνεται ο κοινωνικός εαυτός των ατόμων ώστε να αποτελέσουν ένα ενεργό μέλος που η κοινωνία, στην οποία υπάγονται και δρουν, αποδέχεται (Rose, 1989/1999· Χρονάκη, 2018).

2.3 Αρχές δημοσιογραφικής ηθικής γενικά (και ειδικά στην ψηφιακή εποχή)

Οι δημοσιογράφοι της σημερινής εποχής καλούνται να διαχειριστούν κάποια θέματα υψίστης σημασίας κατά τη διάρκεια πραγματοποίησης των διαφόρων καθηκόντων τους. Τα κυριότερα έχουν ως εξής:

- Η προσπάθεια διασφάλισης ότι η αυτορρύθμιση (αυτοέλεγχος) θεωρείται σημάδι σωστής δημοσιογραφικής κρίσης και όχι αυτό-λογοκρισία.
- Οι τρόποι ενθάρρυνσης των δημοσιογράφων να είναι καλύτερα πληροφορημένοι για να αποφεύγουν τη χειραγωγή από εξτρεμιστές και ανήθικους πολιτικούς.
- Η διασφάλιση, από την πλευρά των δημοσιογράφων, της ουδετερότητας και της εφαρμογής των κύριων αρχών της ηθικής δημοσιογραφίας όταν καλύπτουν ιδιαίτερα «φορτισμένα» θέματα όπως: εγκλήματα, μετανάστευση, κοινωνικές σχέσεις,

θηρσκευτικά πιστεύω και τρομοκρατία, σε περιόδους έξαρσης του επιπέδου του άγχους στους πολίτες.

- Οι πρακτικές δράσεις που πρέπει να υλοποιηθούν ώστε να βελτιωθεί η ποιότητα των Μέσων και να εξαλειφθεί η προκατάληψη εντός του κλάδου, συμπεριλαμβανομένης της πρόσληψης μειονοτήτων στην αίθουσα σύνταξης.
- Συζήτηση όλων των ανωτέρω σοβαρών θεμάτων με άλλες κοινωνικές ομάδες και με αυτούς που χαράσσουν τις πολιτικές (πολιτικούς, ιθύνοντες, ανώτατα στελέχη κοκ) χωρίς να κινδυνεύσει η δημοσιογραφική ανεξαρτησία (Islam, Peters & White, 2007).

«Η Πρωτοβουλία για τη Δημοσιογραφική Ηθική» του White (2008) τονίζει τους παρακάτω στόχους ως εξαιρετικά σημαντικούς:

- να ενθαρρύνεται η τήρηση της δεοντολογίας στο δημοσιογραφικό επάγγελμα
- να λαμβάνονται πρωτοβουλίες ενίσχυσης της δημοσιογραφίας από άποψη ποιότητας και δεοντολογίας
- να ενισχύονται πρακτικές αυτορρύθμισης με σκοπό την εδραίωση τους
- να συνάπτονται συμμαχίες υπέρ της ποιότητας στην άσκηση δημοσιογραφίας
- να υποστηρίζονται όσοι δημοσιογράφοι ενεργούν κατά συνείδηση
- να ενθαρρύνονται συζητήσεις που αφορούν τις μελλοντικές εξελίξεις στον χώρο των ΜΜΕ
- να επισημαίνεται η σημασία του ρόλου της ανεξάρτητης δημοσιογραφίας
- να αντιμετωπίζεται η παρεμπόδιση της ελευθερίας του Τύπου και να υποστηρίζεται το δικαίωμα των πολιτών στην ενημέρωση
- να πραγματοποιούνται ενέργειες με σκοπό τη δημιουργία ενιαίων προσδιοριστικών κωδίκων σχετικά με την πλήρωση ή μη των κριτηρίων που αφορούν τον επαγγελματισμό κατά τη δημοσιογραφική πρακτική.

«Η Πρωτοβουλία για τη Δημοσιογραφική Ηθική» δημιουργήθηκε με σκοπό την πολιτισμική και κοινωνική κατασκευή (αναπαράσταση) του επαγγέλματος της δημοσιογραφίας, έχοντας, δηλαδή, ως βάση τα ηθικά ιδεώδη και τις πρακτικές εκείνες που σηματοδοτούν τη δημοσιογραφία και της προσδίδουν και τα χαρακτηριστικά του λειτουργήματος, ώστε όλοι οι επαγγελματίες δημοσιογράφοι να υπόκεινται στους ηθικούς νόμους και στο κανονιστικό εκείνο πλαίσιο που θα ορίζει τη συμπεριφορά τους και τον τρόπο που ασκούν το επάγγελμά τους ηθικά και σύμφωνα με τον κώδικα δεοντολογίας (White, 2008· Χιονάκη, 2018).

Επιπροσθέτως, σύμφωνα με τον «Κώδικα Δεοντολογίας Ψηφιακών Μέσων Ενημέρωσης» (ΕΝΕΔ, 2016) η δημιουργία του ήταν επιτακτική καθότι αποτελεί έναν κοινό τόπο, στον οποίο συναντώνται οι εκδότες, οι δημοσιογράφοι και οι ιδιοκτήτες των Μέσων και υπηρετούν τη δημοσιογραφία με ήθος, αγάπη και μεγάλη αίσθηση ευθύνης για το έργο που επιτελούν και με σεβασμό απέναντι στους πολίτες. Οι Αρχές, λοιπόν, της δημοσιογραφικής ηθικής αντικατοπτρίζονται στα κάτωθι (με περισσότερη έμφαση στις Αρχές που σχετίζονται άμεσα με την υπόθεση Snowden αλλά και τα υπόλοιπα σκάνδαλα / υποθέσεις που αναλύονται στην παρούσα εργασία):

Α. Το καθήκον απέναντι στο κοινό

Ακρίβεια και εγκυρότητα είδησης: Η λειτουργία των Μέσων Ενημέρωσης βασίζεται σε δύο στοιχεία, την ακρίβεια και την εγκυρότητα της είδησης. Τα στοιχεία αυτά θεωρούνται θεμελιώδη, χαρακτηρίζονται από αξιοπιστία και αναφέρονται άμεσα στην καλλιέργεια εμπιστοσύνης από την πλευρά του κοινού. Μία πηγή παρέχει έγκυρες πληροφορίες με δύο τρόπους: α) με την τεκμηρίωση, δηλαδή με τη διαδικασία κατά την οποία ο δημοσιογράφος ζητάει από την πηγή του να διευκρινίσει τον τρόπο με τον οποίο εκείνη απέκτησε αυτήν η πληροφορία, προτού τη συμπεριλάβει στο ρεπορτάζ του, β) με την επαλήθευση και την τήρηση αρχείου, δηλαδή με την αξιολόγηση της πηγής από πλευράς δημοσιογράφου βάσει της πρότερης αξιοπιστίας της και του κατά πόσον είχε τη δυνατότητα απόκτησης της εν λόγω πληροφορίας. Πλέον, στις συνθήκες που δημιουργήθηκαν με την ψηφιακή δημοσιογραφία, ο έλεγχος εγκυρότητας και ακρίβειας μιας είδησης καθίσταται πολύ πιο δύσκολη υπόθεση. Η διαδικασία διασφάλισης τους περιλαμβάνει αρχικά τη γνωστοποίηση των πληροφοριών του δημοσιογράφου στην πηγή του προτού προβεί στη δημοσίευσή τους, στην περίπτωση που η εν λόγω πηγή δε διαθέτει την απαραίτητη για το θέμα εξειδίκευση, αναζητώντας όμως παράλληλα την επιβεβαίωση του ρεπορτάζ του και μέσω μιας άλλης, πιο εξειδικευμένης πηγής (λ.χ. μέσω κάποιας επιστημονικής ανακοίνωσης) (Καρακώστας, 2012).

Αμεροληψία και ισορροπία: Οι ενέργειες του δημοσιογράφου πρέπει πάντα να χαρακτηρίζονται από ισορροπία και έλλειψη προκαταλήψεων. Επίσης, η ειλικρίνεια και η ακεραιότητα αποτελούν δύο απαρέγκλιτες αξίες για τον δημοσιογράφο ανεξάρτητα από τον τύπο δημοσιογραφίας (παραδοσιακή, τηλεοπτική, ψηφιακή) που υπηρετεί. Τέλος, η ακρίβεια, η ανεξαρτησία και η αποχή από τη μεροληψία και την έκφραση στερεοτύπων είναι μερικές ακόμη αξίες που οφείλουν να διέπουν την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος.

Ο δημοσιογράφος πρέπει να λαμβάνει υπόψη του την αντίθετη άποψη με τη δέουσα σοβαρότητα που δείχνει για την άποψη που ο ίδιος θεωρεί σωστή και, για το λόγο αυτό, να

της εξασφαλίζει ανάλογη προβολή. Πρέπει, επίσης, όταν προβαίνει σε σχολιασμό να επιδεικνύει αυτοσυγκράτηση, δεδομένου πως η δικαιοσύνη πρέπει να προηγείται της ειλικρίνειας. Αν παρατηρηθεί έλλειψη ισορροπίας, ελλοχεύει ο κίνδυνος να θεωρηθεί η μεταδιδόμενη είδηση ως προπαγάνδα. Κατά συνέπεια καθήκον του δημοσιογράφου είναι η εξισορρόπηση μεταξύ της προσωπικής του άποψης ή έστω της ευρέως αποδεκτής, η οποία συνήθως θεωρείται και σωστή, και της είδησης την οποία πρέπει να επικοινωνεί με επάρκεια. Για το λόγο αυτό προτάσσεται η ανάγκη ύπαρξης αυστηρής αμεροληψίας κατά τη λειτουργία των Μέσων Ενημέρωσης (Καρακώστας, 2012).

Ιδιωτικότητα: Το ζήτημα της δημοσίευσης προσωπικών στοιχείων που αναφέρονται στην ιδιωτική ζωή ενός ατόμου, η θεώρηση της οποίας βέβαια έχει αλλάξει συγκριτικά με το παρελθόν, αποτελεί γκρίζα ζώνη από άποψη ηθικής. Άλλωστε, δεν έχει αποσαφηνιστεί το όριο μεταξύ της δημόσιας και της ιδιωτικής επικοινωνίας δεδομένου ότι η δυνατότητα πρόσβασης σε δημόσια κανάλια επικοινωνίας (π.χ. μέσα κοινωνικής δικτύωσης) το αμφισβητεί. Η θεώρηση της ιδιωτικότητας είναι ένας παράγοντας που καθορίζει ποια ενέργεια μπορεί να θεωρηθεί ως παραβίαση της προσωπικής ζωής ενός ατόμου αλλά και σε ποιο βαθμό αυτή γίνεται. Έτσι, η δημοσίευση μιας αποκαλυπτικής είδησης οφείλει να πραγματοποιείται έχοντας δεδομένη την πιθανότητα πρόκλησης δυσφορίας σε μερίδα του κοινού. Στην περίπτωση αυτή οι δημοσιογράφοι οφείλουν να ενεργούν με ταπεινότητα. Εντούτοις, επικρατεί η εντύπωση πως μια δημόσια ανάρτηση είναι αυτομάτως και ελεύθερη προς δημοσίευση κατ' αναλογία με μια δημόσια συζήτηση που θεωρείται πως δε διεξάγεται ώστε να παραμείνει κρυφή. Ωστόσο, οι χαρακτηρισμοί δημόσιος και δημοσιεύσιμος αναφέρονται σε δύο διαφορετικές καταστάσεις με την έννοια ότι η δημοσιοποίηση εξυπηρετεί κάποιο σκοπό και, συνεπώς, χρήζει προσεκτικής αντιμετώπισης (Σωτηρόπουλος, 2018).

Παιδιά – κάλυψη, συνεντεύξεις και εικόνες: Στην περίπτωση που στο πλαίσιο μιας είδησης εμπλέκονται, άμεσα ή έμμεσα, παιδιά, τότε η είδηση χρήζει ιδιαίτερης αντιμετώπισης με γνώμονα την προστασία της παιδικής ηλικίας από την πλευρά του δημοσιογράφου και των Μέσων Ενημέρωσης. Άλλωστε, αυτό προβλέπεται από τους Κώδικες Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, σύμφωνα με τους οποίους τα ΜΜΕ επιβάλλεται να αντιμετωπίζουν με το μέγιστο σεβασμό τα δικαιώματα των ανηλίκων αποφεύγοντας τη δημόσια έκθεση των παιδιών. Μάλιστα, η προστασία του παιδιού που έχει το ρόλο του θύματος είναι ένα ηθικό, κυρίως, ζήτημα που διαθέτει και νομικές προεκτάσεις (UNICEF, 2009).

Διαδραστικές πλατφόρμες: Η χρήση διαδραστικών μέσων (πολυμέσων) περιλαμβάνει δημοσιεύσεις που φαινομενικά δεν επιφέρουν ηθικά επιζήμιες συνέπειες. Ωστόσο, ο τρόπος

κατασκευής τους χρήζει προσεκτικής εξέτασης δεδομένου ότι η επικοινωνία που προσφέρουν συντελείται με τρόπο άμεσο και συναρπαστικό. Ως βέλτιστη λύση προκρίνεται η διαδραστικότητα τους να χαρακτηρίζεται από τα στοιχεία εκείνα που καλύπτουν κατάλληλα τις απαιτήσεις της επικοινωνούμενης είδησης, τηρώντας ως βασική αρχή την έκφραση της αλήθειας, η οποία βέβαια μπορεί να πραγματωθεί ποικιλοτρόπως. Για το λόγο αυτό πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή: στο περιεχόμενο (να δίνονται τα σωστά στοιχεία με το σωστό τρόπο για την επίτευξη της κατανόησης έκαστης ιστορίας), στην πληρότητα (να ακούγονται όλες οι φωνές και οι απόψεις πάνω σε ένα ζήτημα), στο βαθμό κατανόησης (όλα τα στοιχεία που παρατίθενται να είναι ξεκάθαρα, απλά και με βάση χρήσιμες πληροφορίες) και στην αποφυγή στρεβλώσεων (όταν οτιδήποτε ειπώνεται δεν είναι σίγουρο ή είναι μια χοντρική εκτίμηση να διευκρινίζεται και να μην αφήνεται να αιωρείται κάτι διαφορετικό).

Σχολιασμός online: Στο πλαίσιο των ψηφιακών Μέσων Ενημέρωσης οι επισκέπτες εμφανίζουν διαδραστική δραστηριότητα που επικεντρώνεται στο σχολιασμό και την άσκηση κριτικής επί παντός επιστητού. Η δυνατότητα ή μη του σχολιασμού, οι συνθήκες και οι όροι υπό τους οποίους αυτός πραγματοποιείται καθώς και οι περιπτώσεις αποκλεισμού των χρηστών από μια δημόσια συζήτηση είναι ζητήματα που διευκρινίζονται από τους Όρους Χρήσης σύμφωνα με τους οποίους λειτουργεί ο εκάστοτε ιστότοπος και οι οποίοι με τη σειρά τους καθορίζονται από τον δημοσιογραφικό οργανισμό στον οποίο ανήκει ο ιστότοπος. Γενικότερα, η δυνατότητα σχολιασμού που παρέχουν τα Μέσα Ενημέρωσης στο κοινό συμβάλλει στην ενίσχυση της διαφάνειας και της λογοδοσίας τους καθώς και στην αύξηση της συχνότητας με την οποία το κοινό τα επισκέπτεται. Τέλος, μεγάλης σημασίας είναι το περιθώριο σχολιασμού των χρηστών να διέπεται από την ίδια ελευθερία και να υπακούει στους ίδιους κανόνες έκφρασης που ισχύουν για τον εκάστοτε δημοσιογράφο, αρθρογράφο ή εκδότη (Παπαθανασόπουλος, 2011).

Κατασκευασμένες πληροφορίες: Δεδομένης της ανάγκης αποφυγής κατασκευασμένων ειδήσεων, ακόμα και η σύνταξη ενός τίτλου-μαγνήτη (clickbait) πρέπει να γίνεται με επιμέλεια και σε αντιστοιχία με την πραγματικότητα. Με άλλα λόγια, δεν επιτρέπεται να υπάρχει δημοσίευμα, αλλά ούτε έστω στοιχείο του δημοσιεύματος (τίτλος, κείμενο, φωτογραφίες, γραφικά, ήχος και βίντεο) που να αποτελεί δημιούργημα της φαντασίας του δημοσιογράφου. Επίσης, το σύνολο των δημοσιευμάτων πρέπει να είναι ενυπόγραφο, ενώ σε περίπτωση μη ύπαρξης της υπογραφής συντάκτη, το δημοσίευμα πρέπει να φέρει την υπογραφή του Μέσου Ενημέρωσης που το φιλοξενεί ή της δημοσιογραφικής του διεύθυνσης.

B. Διαχείριση πηγών

Εμπιστευτικότητα πηγών: Τόσο οι δημοσιογράφοι όσο και οι επικριτές τους αρέσκονται είτε στο να χρησιμοποιούν τον όρο «ανώνυμη πηγή» είτε στο να δηλώνουν ότι η πηγή επιθυμεί να διατηρήσει την «ανωνυμία» της στην περίπτωση που δε μπορούν να τη ονοματίσουν, κάτι που θεωρείται συχνό φαινόμενο. Ωστόσο, αυτό ενδεχομένως υποδηλώνει προσπάθεια παραπλάνησης ή ανακρίβεια με συνέπεια την υπονόμηση της αξιοπιστίας του Μέσου Ενημέρωσης, καθώς ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις όπου η είδηση περιέχει πληροφορίες που προέρχονται πραγματικά από μία ανώνυμη πηγή, δηλαδή από άτομο του οποίου την ταυτότητα όντως αγνοεί ο δημοσιογράφος και το Μέσο Ενημέρωσης.

Η απόφαση του δημοσιογράφου σχετικά με την αποφυγή αποκάλυψης της ταυτότητας της πηγής του, δηλαδή παρέχοντάς της εμπιστευτικότητα, προϋποθέτει μια προηγούμενη συζήτηση μεταξύ τους κατά την οποία θα διευκρινιστούν με λεπτομέρεια οι λόγοι για τους οποίους η πηγή επιθυμεί τη διατήρηση της ανωνυμίας της. Η διαβεβαίωση της αποφυγής χρήσης έμμεσων μαρτυριών από πλευράς δημοσιογράφου οδηγεί στην οικοδόμηση μιας σχέσης με την πηγή του που στηρίζεται στην αξιοπιστία και την εμπιστοσύνη, οι οποίες μπορούν επίσης να προκύψουν και μέσα από την ικανοποίηση της επιθυμίας του δημοσιογράφου για αναζήτηση της αρχικής πηγής με τη συνδρομή του ατόμου-πηγή. Η εμπιστοσύνη μεταξύ πηγής και δημοσιογράφου βοηθάει τον δεύτερο στην πλήρη κατανόηση και την ορθή μετάδοση των λεγομένων του πρώτου, τα οποία πρέπει να έχουν αποδειχτεί ως αληθή ώστε εντέλει να δημοσιοποιηθούν (Σωτηρόπουλος, 2018).

Απόδοση και αξιοπιστία: Κατά την άσκηση της δημοσιογραφίας πρέπει να ελέγχεται η αξιοπιστία της πηγής ώστε να υπάρχει η δυνατότητα απόδοσης της πληροφορίας σ' αυτή. Πρόκειται για μια πρακτική θεμελιώδους σημασίας δεδομένου ότι ο δημοσιογράφος πρέπει να απευθύνεται στο κοινό διαθέτοντας εντιμότητα και επιδιώκοντας να εκφράσει την αλήθεια (Kovach & Rosenstil, 2007).

Όσον αφορά την αξιολόγηση της αξιοπιστίας της πηγής, ο δημοσιογράφος οφείλει να ακολουθεί μια κριτική προσέγγιση καθ' όλη τη διάρκεια της παραγωγικής διαδικασίας, που ξεκινά από την έρευνα και καταλήγει στην τελική αξιολόγηση. Όσον αφορά την αναφορά της πηγής για την απόδοση της πληροφορίας, είναι μια πρακτική που ακολουθείται με σκοπό τη διασφάλιση της ακρίβειας στην είδηση ώστε το κοινό να έχει τη δυνατότητα να προβαίνει σε αξιολόγηση της αξιοπιστίας της. Πιο συγκεκριμένα, η ακρίβεια στην είδηση διασφαλίζεται μέσω του τρόπου διατύπωσης της αναφοράς στην πηγή με σαφήνεια και λεπτομέρεια, πρέπει δηλαδή να δηλώνεται το όνομα και ο τίτλος ή ο βαθμός της, η προέλευσή της και η σχέση της με το θέμα. Σε ό,τι αφορά τις ανώνυμες πηγές, αυτές πρέπει

να αναφέρονται συνοδευόμενες από όσες περισσότερες πληροφορίες υπάρχουν γι' αυτές, συμπεριλαμβανομένων όσων αναδεικνύουν τυχόν μεροληψία από μέρους τους ή το πόσο σχετικές είναι με το υπό πραγμάτευση θέμα.

Αποσιώπηση πληροφοριών και ονομάτων: Δεδομένης της συσχέτισης της δημοσιογραφίας με την αποκάλυψη της αλήθειας και θεωρώντας ως δημοσιογραφικό καθήκον την ορθή ενημέρωση των πολιτών με σκοπό την ενίσχυσης της κριτικής τους ικανότητας, τόσο η πληροφορία όσο και ο πληροφοριοδότης δε μπορεί διατηρούν την ανωνυμία τους.

Ωστόσο, δεν αποκλείεται η αποσιώπηση ονομάτων και πληροφοριών, η οποία αφορά κατά κύριο λόγο περιπτώσεις όπου υπάρχουν άτομα που είτε έχουν κάποιου είδους συσχέτιση με την ειδησεογραφία είτε εμπλέκονται σε δυσάρεστες καταστάσεις που χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη βίας. Επίσης, η αποσιώπηση είναι δόκιμη στην περίπτωση καταθέσεων από παιδιά, που εξαιτίας κωλύματος τους στη συγκεκριμένη διαδικασία, χρήζουν ιδιαίτερης μεταχείρισης. Άλλωστε, ό,τι αφορά τις καταθέσεις και τις φωτογραφίσεις παιδιών ρυθμίζεται από τη σχετική νομοθεσία (UNICEF, 2009). Πιο συγκεκριμένα, στις παρακάτω περιπτώσεις πρέπει ο δημοσιογράφος να σέβεται την ανωνυμία των άμεσα εμπλεκόμενων, εάν και εφόσον το επιθυμούν: βιασμοί / σεξουαλικές επιθέσεις, αυτοκτονία, απαγωγές, κατά συρροήν δολοφονίες, ομοφυλοφιλία και πολιτικός ακτιβισμός, και δημόσια ασφάλεια / στρατιωτικές επιχειρήσεις.

Συνεντεύξεις και τρόπος διεξαγωγής / Φωτογραφίες και βίντεο: Ο όρος συνέντευξη αναφέρεται στην περιγραφή μιας συζήτησης που διεξάγεται στο πλαίσιο μιας τεχνολογικής πλατφόρμας που έχει επιλέξει ο δημοσιογράφος. Είναι δεδομένη τόσο η δύναμη που διαθέτει η εικόνα όσο και η σημασία της για τις ανάγκες κάλυψης της ειδησεογραφίας στα έντυπα και τα ψηφιακά μέσα. Μάλιστα, οι εξελίξεις που αφορούν τη λήψη και την επεξεργασία φωτογραφιών και βίντεο λόγω της ανάπτυξης της ψηφιακής τεχνολογίας και της αύξησης στη χρήση μη επανδρωμένων ιπτάμενων μηχανών (drones) δημιούργησαν την ανάγκη καθορισμού ενός «οδικού χάρτη» που θα απευθύνεται σε φωτογράφους και οπερατέρ και θα ρυθμίζει τον τρόπο χρήσης των συλλεχθέντων δεδομένων στο μέλλον.

Γ. Προστατεύοντας την ουδετερότητα του Μέσου

Διακρίσεις με βάση το χρώμα, τη φυλή, το φύλο, τη θρησκεία και τον σεξουαλικό προσανατολισμό: Είναι συνήθης πρακτική των Μέσων Ενημέρωσης η αποφυγή οποιασδήποτε αναφοράς μπορεί να θεωρηθεί είτε επιζήμια είτε υποτιμητική για ευαίσθητα θέματα που αφορούν ένα άτομο, όπως είναι η θρησκεία, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η

σωματική ή ψυχική ασθένεια ή αναπηρία, η φυλή, το φύλο και το χρώμα, εκτός κι αν στοιχεία τους έχουν κάποια σχέση με την είδηση.

Υπάρχουν περιπτώσεις για τις οποίες προτείνεται η υιοθέτηση μιας νέας ορολογίας στα δημοσιεύματα ώστε να χαρακτηρίζονται από τη δέουσα διακριτικότητα και να αποφεύγεται η πιθανότητα προσβολής ευαίσθητων ομάδων του πληθυσμού, όπως είναι τα διεμφυλικά, διαφυλικά και ομοφυλόφιλα άτομα, οι μετανάστες και οι πρόσφυγες, και γενικότερα τα άτομα που εκπροσωπούν μια μειονότητα (Μοσχοβάκου & Ντάνη, 2018).

Λογοκρισία: Το δημοσιογραφικό έργο, που συντελείται με την έρευνα, τη σύνταξη και το σχολιασμό μιας είδησης, οφείλει να χαρακτηρίζεται από την επιτέλεση των βασικών καθηκόντων ενός δημοσιογράφου. Τα καθήκοντα αυτά είναι τα ακόλουθα:

- i. Ο σεβασμός προς την αλήθεια, ανεξαρτήτως των επιπτώσεων της για το δημοσιογράφο.
- ii. Η υπεράσπιση της ελευθερίας σε ό,τι αφορά την πληροφόρηση, το σχολιασμό και την κριτική.
- iii. Η αποφυγή σύγχυσης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος με αυτό του διαφημιστή και με την ιδιότητα του προπαγανδιστή.
- iv. Η αποφυγή άμεσων ή έμμεσων επιρροών από διαφημιστές.
- v. Η απόρριψη οποιασδήποτε πίεσης και η αποδοχή εκείνων μόνο των οδηγιών που προέρχονται από τους επικεφαλής της σύνταξης.

Η ελευθερία του Τύπου υπόκειται σε περιορισμούς μόνο αν αυτοί προέρχονται από τη νομοθεσία μιας χώρας, η οποία με τη σειρά της οφείλει να είναι εναρμονισμένη με όσα προβλέπουν οι διεθνείς συνθήκες σχετικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου. Επίσης, εγείρονται σοβαρά ζητήματα δεοντολογίας σε περίπτωση που η λογοκρισία επιβάλλεται από φορείς, άμεσης ή έμμεσης, εξουσίας μέσω του ελέγχου που ασκούν στα χρηματοδοτικά κονδύλια (Σωτηρόπουλος, 2018β).

Αποσπάσματα λόγου: Η δημοσιογραφία στη σύγχρονη εκδοχή της βρίθει από καθημερινά παραδείγματα χρήσης αποσπασμάτων από τα λεγόμενα κάποιου ατόμου. Η αποσπασματική χρήση του λόγου επιτυγχάνεται υπό τη μορφή παράθεσης λόγων και δηλώσεων ενός ατόμου ή αποσπασμάτων κάποιας συνέντευξης του. Στο πλαίσιο διατήρησης της αντικειμενικότητας οι δημοσιογράφοι δεσμεύονται δεοντολογικά να αποφεύγουν τη διατύπωση προσωπικών τους απόψεων σχετικά με το θέμα, χωρίς ωστόσο να απαγορεύεται η παράθεση της γνώμης των άλλων, δεδομένου ότι αυτό είναι θεμιτό έστω και υπό τη μορφή προσεκτικά επιλεγμένων αποσπασμάτων του λόγου. Η διαδικασία με την οποία γίνεται η επιλογή και εντέλει η «εξαγωγή» ενός αποσπάσματος λόγου ενέχει το στοιχείο της υποκειμενικότητας.

Στην περίπτωση των ψηφιακών Μέσων Ενημέρωσης, η χρήση υπερσυνδέσμων, οι οποίοι κατευθύνουν το χρήστη στην εύρεση των συνολικών λεγομένων κάποιου προσώπου, αποτελούν μιας μορφής λύση του προβλήματος.

Κατονομασία υπόπτων για εγκλήματα και ποινικά αδικήματα: Ένα ακόμη ζήτημα δημοσιογραφικής δεοντολογίας αποτελεί η κατονομασία υπόπτου. Συγκεκριμένα, πρόκειται για πολυδιάστατο ζήτημα που σχετίζεται τόσο με την εγκυρότητα και την πληρότητα του δημοσιεύματος ως είδηση, λαμβάνοντας υπόψη ότι αποτελεί δημοσιογραφικό προϊόν έκφρασης της αλήθειας και εξυπηρέτησης του δημοσίου συμφέροντος, όσο και με τον σεβασμό προς την προσωπικότητα, την αξιοπρέπεια, την ιδιότητα του αθώου και την ιδιωτικότητα κάθε ανθρώπου.

Ο εκάστοτε δημοσιογράφος, θεωρώντας τον ύποπτο αθώο μέχρι αποδείξεως του εναντίου, πρέπει να λαμβάνει υπόψη του το σύνολο των παραμέτρων που απαρτίζουν τον κώδικα δεοντολογίας για να προβεί στην παροχή των αναγκαίων πληροφοριών, προστατεύοντας με αυτόν τον τρόπο τόσο το δημόσιο συμφέρον όσο και την υπόληψη ενός ανθρώπου από μια ενδεχομένως άδικη σπίλωσή της.

Υποθέσεις ομηρείας & τρομοκρατικές - βομβιστικές (και άλλες απειλές): Σε περίπτωση διακύβευσης της ζωής του ανθρώπου, όταν δηλαδή ένας άνθρωπος βρίσκεται εκτεθειμένος σε θανάσιμη απειλή, τότε η ενημέρωση του κοινού για το συμβάν, πάντα με γνώμονα το σεβασμό στον ανθρώπινο παράγοντα, αποτελεί μονόδρομο για την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος. Οι παράγοντες σύμφωνα με τους οποίους μια τέτοιου είδους είδηση κρίνεται ικανή για δημοσίευση περιλαμβάνουν το είδος και την ποιότητα της απειλής, δηλαδή αν αυτή είναι αληθής ή ψευδής, την πηγή από όπου προήλθε η πληροφόρηση γι' αυτή, η εμβέλεια που διαθέτουν οι «πιθανοί στόχοι» και, τέλος, η αναστάτωση που ενδεχομένως να προκαλέσει στο κοινό και στην καθημερινότητα του ως προς το ζήτημα της δημόσιας ασφάλειας. Τέλος, η εξοικείωση μιας κοινωνίας με το άκουσμα ειδήσεων που αφορούν τρομοκρατικές απειλές αποτελεί ηθικό ζήτημα που εγείρεται σε τέτοιες περιπτώσεις (Μαντζίκος, 2017).

Δ. Συμμετοχή στη Δημόσια Σφαίρα

Απόκρυψη δημοσιογραφικής ταυτότητας: Ζήτημα δεοντολογίας προκύπτει στην περίπτωση που ο δημοσιογράφος αποκρύπτει την επαγγελματική του ταυτότητα, όταν βρίσκεται σε διαδικασία συλλογής των πληροφοριών. Εντούτοις, για την αντιδεοντολογική αυτή συμπεριφορά υπάρχουν και εξαιρέσεις, οι οποίες αναφέρονται είτε σε απειλητικές καταστάσεις για τη ζωή του ίδιου του δημοσιογράφου είτε στη διερεύνηση μιας εξαιρετικά

σημαντικής είδησης που σχετίζεται με τη διακύβευση ανθρώπινων ζωών ή του δημοσίου συμφέροντος. Ωστόσο, πρόκειται για περιπτώσεις που θεωρείται εξαιρετικά σπάνιο να συμβούν.

Πολιτική και δημοσιογραφία: Η αποσύνδεση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος από δραστηριότητες στον τομέα της πολιτικής είναι μία αξίωση που υποστηρίζεται από τις αρχές της παραδοσιακής δημοσιογραφίας. Άλλωστε, η διατήρηση της δημοσιογραφικής ακεραιότητας, όπως αυτή προβλέπεται από το σχετικό Κώδικα Δεοντολογίας, προϋποθέτει την αποφυγή είτε οποιασδήποτε εργασίας ή ενασχόλησης σε δευτερεύοντα βαθμό στον πολιτικό ή, γενικότερα, στον δημόσιο τομέα είτε κατοχής θέσεων σε κρατικούς οργανισμούς (Μαρίνος, 2015).

Ε. Ευαίσθητο υλικό και ακραίες συνθήκες

Αισχρολογίες, συκοφαντίες και ύβρεις: Η ύπαρξη αισχρολογιών, ύβρεων και συκοφαντιών στο δημοσιογραφικό λόγο απαιτεί από την πλευρά ενός δημοσιογραφικού Οργανισμού την τοποθέτησή του με τέτοιο τρόπο που να αντανakλά όχι μόνο τις αξίες του, αλλά, πολύ περισσότερο αυτές του αναγνωστικού του κοινού. Άλλωστε στη διαμόρφωση αυτών συμβάλλει με την στάση του και ο ίδιος ο Οργανισμός. Η δημοσίευση κειμένων που περιέχουν τέτοιου είδους εκφράσεις μπορεί να γίνεται μόνο αν αυτό κρίνεται απαραίτητο για τη διασφάλιση της πληρότητας της είδησης από τον εκάστοτε Οργανισμό. Τέτοιου είδους εκφράσεις συνοδεύονται πάντα με τη χρήση εισαγωγικών ή αποσιωπητικών εντός του κειμένου.

Σκληρό περιεχόμενο και αισθησιακό υλικό: Δεν αποτελεί σπάνιο φαινόμενο η κατάφωρη παραβίαση δεοντολογικών κανόνων σε δημοσιεύσεις με σκοπό την αύξηση της επισκεψιμότητας του Μέσου Ενημέρωσης. Οι παραβιάσεις αφορούν συνήθως θέματα με αισθησιακό ή σεξουαλικό και εγκληματικό ή γενικά βίαιο περιεχόμενο. Σε τέτοιου είδους περιπτώσεις παρατηρείται μια προσπάθεια εντυπωσιασμού του κοινού μέσω υπαινιγμών κατά την αφήγηση ή μέσω της χρήσης κακέκτυπου δημοσιογραφικού λόγου, οι οποίες ως τακτικές πρέπει να θεωρούνται απορριπτέες από τους δημοσιογράφους. Μια μέση λύση για το συγκεκριμένο ζήτημα μπορεί να αποτελέσει η δημοσίευση αισθησιακού και, γενικά, αποκρουστικού υλικού μόνο κατόπιν συζήτησης και κριτικού αναστοχασμού πάνω σε αυτό. Το ζήτημα πρέπει να τίθεται προς διαβούλευση στην αίθουσα σύνταξης πριν από τη λήψη της τελικής απόφασης σχετικά με τη δημοσίευσή του ή όχι.

Επιθετικός λόγος και πράξεις βίας / αυτοκτονίες: Αν και τόσο ο επιθετικός λόγος όσο και οι πράξεις βίας θεωρούνται φύσει προσβλητικές, εντούτοις ενίοτε δεν αποκλείεται να

συμβάλλουν στην εξαγωγή έγκυρων ειδήσεων. Στην περίπτωση των αυτοκτονιών, για παράδειγμα, ακολουθείται ως αρχή η αναφορά μόνο αυτών που ο αυτόχειρας υπήρξε κάποιο διάσημο πρόσωπο ή συντελέστηκε σε δημόσια θέα υπό την παρουσία πολλών αυτοπτών μαρτύρων. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων ακολουθείται η τακτική της αποφυγής παράθεσης λεπτομερειών που αφορούν τον τρόπο με τον οποίο διαπράχτηκε μια αυτοκτονία για να μην αποτελέσει παράδειγμα προς μίμηση για κάποιους από το κοινό (Κομνηνού, 2017).

ΣΤ. Πνευματικά δικαιώματα – Λογοκλοπή – Αλλοιώσεις

Υπογραφή συντάκτη: Μια δημοσίευση θεωρείται γνήσια, όταν είναι ενυπόγραφη, καθώς με την υπογραφή του συντάκτη κατοχυρώνεται ως πνευματικό έργο, ενώ η αναμετάδοση της πρέπει να πραγματοποιείται κατόπιν άδειας από το συντάκτη. Με τον τρόπο αυτό αποφεύγεται η πιθανότητα λογοκλοπής, ενώ διασφαλίζεται η εγκυρότητα της δημοσίευσης. Αποτελεί έναν μηχανισμό αυξημένης ευθύνης για κάθε Μέσο Ενημέρωσης, του οποίου η υπεραξία δημιουργείται ως αποτέλεσμα τέτοιων ισχυρών υπογραφών.

Λογοκλοπή - χρήση υλικού από άλλες δημοσιογραφικές πηγές: Κάθε προσπάθεια οικειοποίησης, ψηφιακού κυρίως, υλικού (κείμενα, εικόνες, ήχοι, γραφικά), η δημιουργία του οποίου ανήκει σε άλλο άτομο και όχι στον δημοσιογράφο, αποτελεί μια κατακριτέα τακτική για όποιον την εφαρμόζει, παρά το πρόσφορο έδαφος που αποτελεί ο χώρος του διαδικτύου. Άλλωστε, έτσι προκαλείται πληθώρα προβλημάτων που αφορούν την παραβίαση των πνευματικών δικαιωμάτων και του κώδικα δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας, όπως επίσης και την αμφισβήτηση της ποιότητας των δημοσιευμάτων που προορίζονται για το αναγνωστικό κοινό. Επιπρόσθετα, ο όρος λογοκλοπή αναφέρεται στη χρήση του έργου ενός ατόμου, είτε συνολικά είτε μέρος αυτού, το οποίο κάποιος άλλος ιδιοποιείται, ανεξαρτήτως της ύπαρξης πρόθεσης του για την πραγματοποίηση μιας τέτοιας ενέργειας (Μαρίνος, 2004).

Ζ. Επιχειρηματικά και Οικονομικά συμφέροντα

Δωρεές και αποδοχή χρημάτων από ιδρύματα: Η ανεξαρτησία ενός Μέσου Ενημέρωσης εξαρτάται από τη χρηματοδότηση που λαμβάνει, ενώ η ενίσχυση της από τη δημοσιοποίηση στοιχείων του χρηματοδότη ή της αλλαγής στο ιδιοκτησιακό του καθεστώς, αν και όποτε συμβεί. Στους χρηματοδότες των Μέσων Ενημέρωσης ανήκουν ιδρύματα, ΜΚΟ και φυσικά ή νομικά πρόσωπα. Ζητούμενο είναι, αφενός, η αποφυγή μεροληψίας από το Μέσο και, αφετέρου, η ξεκάθαρη δήλωση της, αν το Μέσο θεωρείται «στρατευμένο». Για το λόγο αυτό έχει μεγάλη σημασία η ύπαρξη διαφάνειας στις σχέσεις μεταξύ δημοσιογραφικού

Οργανισμού και χρηματοδοτών, καθώς η διαφάνεια καθορίζει το σημείο μέχρι το οποίο είναι δυνατή η παρέμβαση ή ο έλεγχος από την πλευρά των μετόχων του Οργανισμού.

Οικονομικά συμφέροντα εργαζομένων: Υπάρχει περίπτωση εργαζόμενοι σε Μέσα Ενημέρωσης να παρουσιάζουν συμπεριφορές ή να εμπλέκονται σε δραστηριότητες, σε πολιτικό, κοινωνικό ή οικονομικό επίπεδο, που ενδεχομένως οδηγούν σε σύγκρουση συμφερόντων ή σε παρακώλυση της μετάδοσης των ειδήσεων με τρόπο δίκαιο, ακριβή και ανεπηρέαστο. Ωστόσο, ακόμα και η ύπαρξη φημών για έναν τέτοιο γεγονός, αν και δε οδηγεί σε στέρηση εργασιακών δικαιωμάτων, αναγκάζει τον εργαζόμενο στην ανάγκη αναζήτησης συμβουλευτικής καθοδήγησης από τη διεύθυνση του Μέσου.

Αποδοχή - άρνηση βραβείων και δώρων: Όταν το δημοσιογραφικό επάγγελμα λειτουργεί υπό όρους διαγωνισμού, δηλαδή όταν, λόγου χάρη, ζητείται η εφαρμογή συγκεκριμένων κριτηρίων όσον αφορά την έκταση ενός κείμενου ή τη διάρκεια ενός βίντεο ή η προσέγγιση ενός θέματος με συγκεκριμένο τρόπο, τότε είναι δύσκολο να παραμένει ηθικά και δεοντολογικά ανεπηρέαστο. Ο δημοσιογράφος, λοιπόν, δε θα πρέπει να λειτουργεί με τη λογική της συμμετοχής και της διάκρισης, καθώς έτσι απομακρύνεται από τη βασική επιδίωξη του επαγγέλματός του, δηλαδή την κάλυψη των ενημερωτικών αναγκών του κοινού με ορθό και αμερόληπτο τρόπο. Κατά συνέπεια, όποια προσπάθεια προσφοράς δώρων σε ένα δημοσιογράφο ή η αποδοχή τους από την πλευρά του επιφέρει πλήγμα τόσο στην αντικειμενικότητα και, γενικότερα, στην ποιότητα της ενημέρωσης που προσφέρει, όσο και στη διατήρηση της αμεροληψίας του ίδιου ή του Μέσου Ενημέρωσης όπου εργάζεται (Παντελάκης, 20180).

Η. Κανόνες για τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης

Ειδήσεις και κοινωνικά δίκτυα: Οι δημοσιογράφοι έχουν τη δυνατότητα παρατήρησης της ανθρώπινης συμπεριφοράς αξιοποιώντας στοιχεία (απόψεις, συναισθήματα, προσωπικές εμπειρίες) που μοιράζονται οι άνθρωποι μέσω των προφίλ που διατηρούν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media). Ταυτόχρονα, τα κοινωνικά δίκτυα προσφέρουν στον ίδιο τον δημοσιογράφο τη δυνατότητα ανάρτησης απόψεων, είτε αυτές είναι προσωπικές είτε άλλων. Όμως, με δεδομένο ότι ο δημοσιογράφος εκπροσωπεί τόσο τον εαυτό του όσο και τον δημοσιογραφικό Οργανισμό για τον οποίο εργάζεται, πρέπει να αναζητήσει την ισορροπία ανάμεσα στη δημοσιογραφική του ιδιότητα και την προσωπική του ζωή μέσα στο πλαίσιο αυτό.

Τεκμηρίωση UGC (User Generated Content - UGC): Στην εποχή της σύγχρονης δημοσιογραφίας υπάρχει η δυνατότητα συλλογής υλικού (περιεχόμενο και ειδήσεις) από

ποικίλες πηγές, μεταξύ των οποίων και τα κοινωνικά δίκτυα, τα οποία έχουν καταστεί αναγκαίο εργαλείο για το δημοσιογραφικό επάγγελμα. Εντούτοις, η χρήση του εν λόγω εργαλείου απαιτεί ιδιαίτερο χειρισμό ώστε η όποια πληροφορία προκύπτει να χαρακτηρίζεται από εγκυρότητα. Ανακύπτει, λοιπόν, ένας μεγάλος ηθικός προβληματισμός που σχετίζεται με το User Generated Content (UGC). Ο προβληματισμός αυτός αφορά τόσο την ακρίβεια και την εγκυρότητα του περιεχομένου που προέρχεται από τις δημοσιεύσεις των χρηστών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης όσο και το ζήτημα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων και της πνευματικής ιδιοκτησίας σε αυτό το πλαίσιο. Οπότε χρειάζεται κάθε φορά ακρίβεια και επαλήθευση της πληροφορίας, λήψη άδειας για τη δημοσίευση από οποιαδήποτε πηγή – όπως και αναφορά αυτής –, προσοχή στα θέματα ασφαλείας και ευαισθησίας δεδομένων και ξεκάθαρη αναφορά ότι το περιεχόμενο προέρχεται από τους χρήστες των Social Media (Tubman, 2018).

Θ. Διαγραφή ψηφιακών κειμένων

Διορθώσεις αναρτήσεων: Τα Μέσα Ενημέρωσης που υπάρχουν στο διαδίκτυο χαρακτηρίζονται από την ανάγκη για ταχύτητα και ταυτόχρονα από την απουσία ελέγχου στο περιεχόμενό τους. Αποτέλεσμα της αναπόφευκτης πρόκλησης λαθών, που συνήθως επιφέρουν τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά, αποτελεί η ανάγκη για σαφήνεια και ειλικρίνεια ούτως ώστε το κοινό να συνεχίσει να διάκειται ευνοϊκά προς αυτά.

Διαγραφές αρχείων: Η διαγραφή κειμένων που έχουν ήδη δημοσιευτεί αποτελεί σημαντικό ηθικό και δεοντολογικό ζήτημα για τους δημοσιογραφικούς Οργανισμούς. Τα αιτήματα για διαγραφή πληθαίνουν σε περιπτώσεις που το θέμα των κειμένων σχετίζεται με την εξέλιξη γεγονότων που προκύπτουν από το αστυνομικό και δικαστικό ρεπορτάζ. Σε αυτήν την περίπτωση τόσο ο συντάκτης όσο και ο δημοσιογραφικός Οργανισμός έχουν την υποχρέωση εξέτασης των εν λόγω αιτημάτων, αξιολογώντας τα τόσο ως προς την ορθότητά τους όσο και για την αναγκαιότητα τυχόν μεταγενέστερης παρέμβασης σε αυτά. Οι τελικές τους ενέργειες πρέπει να αποφασίζονται με γνώμονα το σεβασμό στις αρχές που διέπουν το επάγγελμα του δημοσιογράφου, λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη το ενδεχόμενο πρόκλησης βλάβης στο κύρος των προσώπων που εμπλέκονται στο ρεπορτάζ λόγω της έκθεσής τους στη δημοσιότητα. Η γενική αρχή που ακολουθείται είναι η εξής: αν προκύψουν νεότερα στοιχεία σχετικά με μια υπόθεση για την οποία έχει ήδη δημοσιευτεί ένα κείμενο, αυτό να μη διαγράφεται, αλλά να τροποποιείται τόσο το κείμενο, εμπλουτιζόμενο με τα νέα αυτά στοιχεία, όσο και ο τίτλος του. Επίσης, πρέπει να περιλαμβάνεται στο κείμενο σημείωση με

την οποία να αναφέρονται τόσο οι αλλαγές που έγιναν σε σχέση με την αρχική δημοσίευση όσο και οι λόγοι που οδήγησαν σε αυτές (Boskowski, 2005).

I. Εμπορική πολιτική

Διαφήμιση και ειδήσεις: Πώς και πού τίθενται τα όρια: Η υποχρέωση των διαφημιστών για βέλτιστη μετάδοση του διαφημιστικού μηνύματος τους οδηγεί σε αναζήτηση νέων μεθόδων ώστε να μη περιορίζονται από αυτές της παραδοσιακής καταχώρισης ή του διαφημιστικού banner. Άλλωστε, η αξιοπιστία του διαφημιστικού μηνύματος εξαρτάται και από την ικανότητά του να μοιάζει ενσωματωμένο στο δημοσιογραφικό περιεχόμενο. Εξαιτίας αυτού, όμως, ελλοχεύει ο κίνδυνος διακύβευσης της ανεξαρτησίας και της αξιοπρέπειας του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Το δημοσιογραφικό περιεχόμενο πρέπει να υποβάλλεται σε αξιολόγηση πριν τη δημοσίευσή του, καθώς επίσης να είναι εναρμονισμένο τόσο με τους όρους που περιλαμβάνονται στον εσωτερικό κώδικα περί διαφήμισης όσο και με λοιπά κριτήρια. Ο καθορισμός της πολιτικής που ακολουθείται στον τομέα της διαφήμισης είναι ευθύνη του εκάστοτε Μέσου Ενημέρωσης και εμπίπτει στο πλαίσιο που καθορίζεται από τις απαραίτητες δημοσιογραφικές του αρχές και καθορίζει την οικονομική του ανεξαρτησία (Kent, 2020).

K. Υποχρεώσεις Δημοσιογράφων – Μέσου

Λογοδοσία και εταιρική διαφάνεια: Αν ένα Μέσο Ενημέρωσης έχει την πρόθεση, έχει και τη δύναμη να επιτρέπει αυτοαναφορικές δημοσιεύσεις στο έργο των δημοσιογράφων/συνεργατών που απασχολεί στο πλαίσιο της σχέσης εμπιστοσύνης που έχει οικοδομηθεί μεταξύ τους, χωρίς ωστόσο να επιτρέπονται δημοσιεύσεις που περιέχουν εμπιστευτικό περιεχόμενο σχετικό με το Μέσο.

Ο περιορισμός στη δημοσιογραφία δεν είναι θεμιτός. Όμως, ο δημοσιογράφος για να είναι ουσιαστικά ανεξάρτητος πρέπει να έχει την ελευθερία αναφοράς στο Μέσο Ενημέρωσης για το οποίο δουλεύει κατά την αρθρογραφία του, ικανοποιώντας πάντα τις απαιτήσεις άσκησης του επαγγέλματός του. Για να γίνει αυτό πρέπει: α) ο δημοσιογραφικός Οργανισμός για λογαριασμό του οποίου εργάζεται ένας δημοσιογράφος να θέτει από την αρχή τα όρια εντός των οποίων επιτρέπεται η δράση του εργαζομένου του, β) ο ίδιος ο δημοσιογράφος, σε περίπτωση που επιθυμεί να αναφερθεί με έργο του στον Οργανισμό για τον οποίο εργάζεται, να διαθέτει την απαραίτητη γνώση, πειθαρχία, στοχαστική διάθεση και συνείδηση, ώστε το αποτέλεσμα της δουλειάς του να μη δημιουργεί πλήγματα στο κύρος του Μέσου (Newton, Hodges & Keith, 2004).

Εργασιακές σχέσεις: Εντοπίζονται δύο προσεγγίσεις που αφορούν τις εργασιακές σχέσεις των εργαζομένων σε ένα δημοσιογραφικό Οργανισμό σχετικά με το αν έχουν δικαίωμα σύναψης εργασίας και με άλλον Οργανισμό: η απαγόρευση της παράλληλης εργασίας και η παράλληλη εργασία υπό όρους. Τα κριτήρια για την επιλογή της μίας ή της άλλης προσέγγισης σχετίζονται με το ενδεχόμενο ύπαρξης αντικρουόμενων συμφερόντων και την ελευθερία στην επιλογή της μερικής απασχόλησης σε χρόνο εκτός της εργασίας τους.

Προσωπικοί κώδικες δεοντολογίας: Οι δημοσιογράφοι, οι οποίοι ενδιαφέρονται για τα ζητήματα της ηθικής και της διαφάνειας στο έργο τους, προχωρούν στη δημιουργία προσωπικών δηλώσεων, οι οποίες θεωρούνται (αυτο)δεσμευτικές και σύμφωνες με τη δεοντολογία, στην προσπάθειά τους για οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης με το αναγνωστικό κοινό. Ωστόσο, το γεγονός της εργασίας ενός δημοσιογράφου για λογαριασμό ενός ειδησεογραφικού Οργανισμού αποτελεί τροχοπέδη στην προσπάθεια τήρησης ενός ανεξάρτητου δεοντολογικού κώδικα, καθώς ο ίδιος έχει και την υποχρέωση τήρησης των δεοντολογικών κωδίκων της Ένωσης Δημοσιογράφων στην οποία ανήκει.

Όμως, είναι εξίσου μεγάλης σημασίας η επαγγελματική αυτορρύθμιση του δημοσιογράφου. Ουσιαστικά, πρόκειται για όρο που χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό της δέσμευσης που αναλαμβάνει ο δημοσιογράφος κατά την εργασία του, ώστε να γίνεται έχοντας επίγνωση του καθήκοντός του να μεταφέρει την είδηση στηριζόμενος στην αλήθεια και υπηρετώντας έτσι το δημόσιο συμφέρον.

Με βάση τα παραπάνω, ο δημοσιογράφος πρέπει να ακολουθεί τις εξής αρχές:

A) Αναζήτηση της αλήθειας και μετάδοσή της με την μέγιστη πληρότητα.

B) Διαφάνεια.

Γ) Κινητοποίηση της κοινότητας, του κοινού και της κοινωνίας γενικότερα ως απώτερος σκοπός (Παυλίδης, 2009).

Λ. Δημοσιογραφία δεδομένων

Γραφήματα και δεδομένα: Η αναζήτηση της αλήθειας είναι πολύ σημαντικό ζήτημα για τη δημοσιογραφία. Για το λόγο αυτό χρησιμοποιείται ως εργαλείο προσέγγισής της η λεγόμενη «δημοσιογραφία δεδομένων», η εξοικείωση με την οποία διευκολύνει τους δημοσιογράφους προς αυτήν την κατεύθυνση. Ωστόσο, τα γραφικά και οι αριθμητικές πηγές οφείλουν να χαρακτηρίζονται από αξιοπιστία, γεγονός που καθιστά σημαντικό τον προσεκτικό τρόπο διαχείρισής τους κατά την ένταξή τους στην εξιστόρηση γεγονότων. Με τον τρόπο αυτό οι δημοσιογράφοι διασφαλίζουν την ύπαρξη ακρίβειας στη δημοσιογραφία δεδομένων,

προχωρούν σε αξιολόγηση των πηγών τους, έχοντας επίγνωση των κινδύνων που ενέχει ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιείται η παράθεση των δεδομένων.

Ένα άλλο ζήτημα που χρήζει προσοχής από την πλευρά των δημοσιογράφων είναι αυτό της προστασίας των πηγών τους, στην περίπτωση που τα δημοσιευμένα δεδομένα είναι αποτέλεσμα διαρροής. Έτσι, μπορεί να πραγματοποιηθεί ταυτοποίηση της πηγής μέσω των μετα-δεδομένων, παραδείγματος χάρη την ημερομηνία αλλά και την τοποθεσία πρόσβασης, τους υπολογιστές και τους λογαριασμούς που έχουν χρησιμοποιηθεί κ.ά., τα οποία αποθηκεύονται στα αρχεία. Δεδομένης της σαφήνειας, της συντομίας και της περιεκτικότητας που πρέπει να διακρίνουν μια πληροφορία, είναι αθέμιτο εκ μέρους του δημοσιογράφου να αλλοιώνει ή να παραλλάσσει τα δεδομένα κατά το δοκούν και εξυπηρετώντας τις ανάγκες που δημιουργεί η οπτικοποίηση τους. Ταυτόχρονα, η δημιουργία κάθε γραφικού ή γραφήματος που προέρχεται από μια βάση δεδομένων πρέπει να συνοδεύεται από την ανάλογη αναφορά στις πηγές προέλευσής του (ENEΔ, 2016).

2.3.1 Κώδικες δημοσιογραφικής δεοντολογίας

Κατά τη Γενική Συνέλευση των δημοσιογράφων που ήταν μέλη της Ε.Σ.Η.Ε.Α. (Ένωση Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών) το 1998 αποφασίστηκαν οι κάτωθι θεμελιώδεις αρχές δεοντολογίας του επαγγέλματος. Οι αρχές αυτές περιλαμβάνονται σε έναν κώδικα οκτώ άρθρων που καλύπτουν όλο το φάσμα των δεοντολογικών ζητημάτων με τα οποία έρχεται αντιμέτωπος ένας δημοσιογράφος. Οι εν λόγω κώδικες σε συνάρτηση με τις προαναφερθείσες αρχές πρέπει να διέπουν το έργο και τη συμπεριφορά των δημοσιογράφων σε παγκόσμιο επίπεδο.

Το *Άρθρο 1* του Κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας αναφέρεται στο αναφαίρετο ανθρώπινο δικαίωμα της ελεύθερης πληροφόρησης, το οποίο επισημαίνεται ότι δεν πρέπει να αποτελεί εμπόρευμα ή να χρησιμοποιείται ως προπαγανδιστικό μέσο, αλλά να αντιμετωπίζεται ως αγαθό προς την κοινωνία.

Το *Άρθρο 2* του Κώδικα αναφέρεται γενικότερα στο δημοσιογραφικό επάγγελμα, χαρακτηρίζοντάς το ως κοινωνικό λειτούργημα, από το οποίο απορρέουν δικαιώματα, καθήκοντα και υποχρεώσεις για τον εκάστοτε δημοσιογράφο, τα οποία περιγράφονται. Συγκεκριμένα, σε αυτά περιλαμβάνεται η ισότιμη αντιμετώπιση όλων των πολιτών, ανεξαρτήτως θρησκείας, καταγωγής, κοινωνικής θέσης, οικονομικής κατάστασης, πολιτικών πεποιθήσεων, φύλου και φυλής.

Το *Άρθρο 3* του Κώδικα αναφέρεται στα αξιώματα της ισηγορίας και της πολυφωνίας που εκφράζονται στο πλαίσιο του δημοκρατικού πολιτεύματος. Εντούτοις, στον χώρο της

δημοσιογραφίας έχει παρατηρηθεί ότι συχνά πλήττονται, ειδικά σε περιπτώσεις όπου τα Μέσα Ενημέρωσης είτε ελέγχονται μονοπωλιακά από το κράτος είτε ανήκουν ιδιοκτησιακά σε πολύ μεγάλες επιχειρήσεις που έχουν αυτοσκοπό τη συσσώρευση κερδών και αντιμετωπίζουν το κοινό πρωτίστως ως καταναλωτικό επιχειρώντας γενικότερα τη χειραγωγήσή του.

Το Άρθρο 4 του Κώδικα αναφέρεται στην εκμετάλλευση που εμφανίζεται κατά την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Ο δημοσιογράφος πρέπει να είναι σε εγρήγορση ώστε να αποφεύγει οτιδήποτε συμβάλλει στην καταστρατήγηση δικαιωμάτων που αφορούν την εργασία του και στην παραβίαση των δεοντολογικών κανόνων του επαγγέλματός του.

Το Άρθρο 5 του Κώδικα αναφέρεται στην οικονομική διαφάνεια που πρέπει να επικρατεί στο πλαίσιο άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος, του οποίου αποτελεί βασικό στοιχείο επηρεάζοντας την αξιοπιστία, το κύρος και την αξιοπρέπεια ενός επαγγελματία. Ο δημοσιογράφος πρέπει να αποφεύγει τη μετάδοση και την αξιοποίηση αποκλειστικών πληροφοριών που με τις επιπτώσεις τους να οδηγείται σε κάρπωση προσωπικού του οφέλους.

Το Άρθρο 6 του Κώδικα αναφέρεται στις συναδελφικές σχέσεις στο χώρο της δημοσιογραφίας. Επισημαίνεται ότι η αλληλεγγύη και ο αλληλοσεβασμός επηρεάζουν με θετικό τρόπο τόσο την εξέλιξη των επαγγελματικών επιδιώξεων των δημοσιογράφων όσο και την εικόνα που παρουσιάζει ο κλάδος τους στην κοινωνία.

Το Άρθρο 7 του Κώδικα αναφέρεται στην παγκοσμιοποίηση των Μέσων Ενημέρωσης, η οποία συνέβαλε στη γιγάντωση όχι μόνο του μεγέθους τους σαν επιχειρήσεις αλλά και του παιδευτικού και πολιτισμικού τους αντίκτυπου. Ο επαγγελματίας της έντυπης και της ψηφιακής δημοσιογραφίας, λοιπόν, βρίσκεται πλέον αντιμέτωπος με αυξημένες ευθύνες υπό νέες συνθήκες.

Τέλος, το Άρθρο 8 του Κώδικα τονίζει ότι οι υποχρεώσεις που προαναφέρονται δε συνεπάγονται περιορισμό στην ελευθερία της δημοσιογραφικής έκφρασης (Ε.Σ.Η.Ε.Α., 1998).

2.4 Έμφαση στους όρους «ιδιωτικότητα» και «ελευθερία λόγου»

Δύο από τους πιο πολύ-χρησιμοποιημένους όρους στη δημοσιογραφία και στα Μέσα Ενημέρωσης, γενικότερα, αποτελούν η «ιδιωτικότητα» και η «ελευθερία λόγου». Αμφότερες θα αναλυθούν στην παρούσα ενότητα, ώστε να ενταχθούν στο ευρύτερο πλαίσιο της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας.

2.4.1 Ιδιωτικότητα

Από τα τέλη του εικοστού αιώνα – και ακόμη εντονότερα στις μέρες μας – η λειτουργία των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και η άνθιση του διαδικτύου έχουν καταστήσει τη διαφορά ανάμεσα σε δημόσιο και ιδιωτικό δυσδιάκριτη. Μάλιστα, η ισορροπία μεταξύ αυτών των δύο εννοιών μεταβάλλεται συνεχώς και οι ηθικές αξίες επαναπροσδιορίζονται από τα Μέσα, συνήθως κατά το δοκούν.

Ο Thompson (1999) προσδιόρισε τους όρους ως εξής: το «δημόσιο» αναφέρεται κυρίως σε εξουσία ή σε δραστηριότητες άμεσα σχετιζόμενες ή που πηγάζουν από το κράτος και κατ' επέκταση είναι άμεσα συνυφασμένο με ότι είναι διαθέσιμο στο κοινό. Αντιθέτως, το «ιδιωτικό» αναφέρεται σε δραστηριότητες που δεν έχουν σχέση με το «δημόσιο» κατ' επέκταση είναι κάτι που δεν φαίνεται, δεν είναι ανοιχτό προς όλους.

Τα ζητήματα ηθικής που ενσκύπτουν από τα σκάνδαλα αφορούν κυρίως στο εάν πράγματι υπάρχει λόγος το κοινό να ενημερώνεται για όλα όσα σχετίζονται με τη ζωή των δημοσίων προσώπων και στο εάν και ποια, τελικά, είναι τα όρια και τα περιθώρια σεβασμού και διακριτικότητας. Με βάση τα ζητήματα αυτά ο Garnham (2003) θέτει τη δική του προβληματική σε δύο άξονες: α) πόσο εφικτό και σωστό είναι να διαχωριστεί η δημόσια από την ιδιωτική συμπεριφορά ενός ατόμου και β) εάν υπάρχει, τελικά, κάποιο συγκεκριμένο φάσμα συμπεριφορών που επιτρέπεται να αποτελούν θέμα δημόσιας συζήτησης και έκθεσης. Ούσα πιο απολυτή στην άποψή της για το δικαίωμα του ατόμου στην ιδιωτικότητα η Sanders (2003) πρεσβεύει ότι είναι αναγκαίο αγαθό όλων – ανεξαιρέτως – των ανθρώπων, διάσημων και μη.

2.4.2 Ελευθερία λόγου

Η ελευθερία λόγου και έκφρασης είναι κατοχυρωμένη από τα Συντάγματα των χωρών, το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης² και από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα³. Συγκεκριμένα, στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, στο Άρθρο 11, σχετικό με την ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης, αναφέρεται αυτολεξεί: «[1] Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς την ανάμειξη δημοσίων αρχών και αδιακρίτως συνόρων. [2] Η ελευθερία των μέσων μαζικής ενημέρωσης και η πολυφωνία τους είναι σεβαστές».

² <https://fra.europa.eu/el/eu-charter/article/11-eleytheria-ekfrasis-kai-pli-roforisis>

³ <https://www.echr.coe.int/pages/home.aspx?p=basictexts/convention>

Αντίστοιχα, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα αφιερώνει το *Άρθρο 10⁴* στην ελευθερία έκφρασης τονίζοντας την καθολικότητα του δικαιώματος, μηδενός εξαιρουμένου, τονίζοντας όμως ότι η ελευθερία αυτή συνεπάγεται υποχρεώσεις και ευθύνες σε περιπτώσεις προάσπισης της τάξεως, της ηθικής και των δικαιωμάτων τρίτων.

Οι Δημοσιογράφοι Χωρίς Σύνορα (RSF) δημοσιοποίησαν την έρευνά τους για το 2020 σχετικά με την ελευθερία του Τύπου στον κόσμο και ειδικά στην Ευρώπη. Σε σχέση με τις υπόλοιπες Ηπείρους διαφαίνεται ότι η Ευρώπη διασφαλίζει την ελευθερία έκφρασης και λόγου σε μεγαλύτερο βαθμό (βλ. Παγκόσμιο Χάρτη⁵) και πως, επίσης, θεωρείται το πιο ασφαλές μέρος για τους δημοσιογράφους. Η Ελλάδα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 χωρών, βρίσκεται για ακόμη μία φορά στις χαμηλότερες θέσεις, για το 2020 είναι 24^η, στη θέση που δηλώνεται ως «προβληματική». Αντιστοίχως το μεγαλύτερο μέρος της Βόρειας Αμερικής κρίνεται ως «αρκετά καλής θέσης» και ένα μικρότερο, προς την Κεντρική Αμερική έως «κακής θέσης» (lawspot.gr., 2020· Ethnos.gr., 2020).

Το ηθικό δίλημμα στην ελευθερία του λόγου και της έκφρασης είναι εάν ισχύει και στην περίπτωση αυτή, η άποψη ότι η ελευθερία του ενός σταματά εκεί που αρχίζει η ελευθερία του άλλου. Εάν, δηλαδή, ένας δημοσιογράφος πιστεύει (σύμφωνα με τις προσωπικές του ηθικές αρχές) ότι πρέπει να δημοσιοποιήσει ένα σκάνδαλο και ας έρθει σε αντίθεση με την καθεστηκία τάξη, ή με κάποια στρώματα της κοινωνίας, του δίνεται αυτομάτως το δικαίωμα να μιλήσει δημοσίως ή είναι πολλές οι συνιστώσες που πρέπει να λάβει υπόψη του ώστε η αποκάλυψή του να έχει όσο το δυνατόν μικρότερο αρνητικό αντίκτυπο. Μήπως, τελικά, κάθε φορά που ένας δημοσιογράφος αγγίζει ένα θέμα πρέπει να το εξετάζει υπό την σκοπιά όλων των ηθικών αρχών και των κωδικών δεοντολογίας, έχοντας ως φάρους τις τρεις λέξεις-πτυχές που σηματοδοτούν το δημοσιογραφικό επάγγελμα: την αυθεντικότητα της είδησης, τη λογοδοσία και την αυτονομία; (Χρονάκη, 2018)

---

4 §1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα Κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας.

§2. Η άσκησης των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνas δύναται να υπαχθή εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπομένους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία δια την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας.

⁵ <https://rsf.org/en/ranking>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Πολύκροτα σκάνδαλα

3.1 Γενικά επί σκανδάλων

Ο Weinberg (1996), ορίζει την ερευνητική δημοσιογραφία ως ρεπορτάζ και έρευνα από την πλευρά των δημοσιογράφων, οι οποίοι εργάζονται κατόπιν προσωπικής τους πρωτοβουλίας πάνω σε θέματα μεγάλης σημασίας για τα ακροατήρια. Σε πολλές περιπτώσεις, οι εμπλεκόμενοι στην έρευνα επιθυμούν τα ζητήματα υπό διερεύνηση να παραμείνουν άγνωστα και να μην αποκαλυφθούν. Υπάρχουν, επί του παρόντος, πανεπιστημιακά τμήματα για τη διδασκαλία της ερευνητικής δημοσιογραφίας ενώ διεξάγονται συνέδρια παρουσιάζοντας συναδελφική έρευνα για τον τομέα της ερευνητικής δημοσιογραφίας (Weinberg, 1996).

Ο Βρετανός θεωρητικός των μέσων ενημέρωσης Hugo de Burgh (2000) αναφέρει ότι το επάγγελμα ενός ερευνητή ή μιας ερευνήτριας είναι διττής σημασίας: από τη μία πραγματεύεται την ανακάλυψη της αλήθειας και από την άλλη καλείται να εντοπίσει τις τυχόν αποκλίσεις από αυτή με όλα τα διαθέσιμα μέσα. Επίσης, τονίζει συγκεκριμένα ότι αυτού του είδους η δημοσιογραφία δεν έχει περιορισμούς ως προς το στόχο, δεν έχει νομική θεμελίωση και έχει άμεση σύνδεση με τη δημοσιότητα, αλλά διαφέρει παρασάγγας από επαγγέλματα που επίσης ασχολούνται με την ανακάλυψη της αλήθειας όπως είναι οι δικηγόροι, οι αστυνόμοι και οι διάφοροι ρυθμιστικοί και ελεγκτικοί φορείς (de Burgh, 2000). Αυτό, ουσιαστικά, σηματοδοτεί το ότι η δημοσιογραφία είναι μεν επάγγελμα αλλά είναι και λειτούργημα. Ο δημοσιογράφος δεν είναι «μπαμπούλας» ούτε «δικαστής» για να καταδικάζει και να παίρνει προσωπική θέση στις υποθέσεις που ερευνά. Με βάση την ηθική και τη δεοντολογία του επαγγέλματός του, αποτελεί τα μάτια, τα αυτιά αλλά και τη φωνή της ευρύτερης κοινωνίας, της οποίας αποτελεί μέρος (Γήτας, 2018).

Παρόλα αυτά, ειδικά κατόπιν της εμφάνισης της λεγόμενης «κοινωνίας της αυτο-αποκάλυψης», δημιουργήθηκε ένα καινούριο είδος διαμεσολαβημένης δημοσιότητας, η οποία δεν σχετίζεται με τη δια ζώσης αλληλεπίδραση (Thompson, 2004). Όσο πιο διάσημο είναι ένα πρόσωπο, τόσο περισσότερο σχετίζεται με τη δημόσια ζωή και τόσο υψηλότερη θεαματικότητα και ενδιαφέρον έχει, άρα είναι και περισσότερο αποδοτικό, δηλαδή «πουλάει» σε μεγαλύτερο βαθμό (McQuail, 1997). Μέσω αυτής της νέας λογικής των Μέσων, αναπτύχθηκε η – αμφιλεγόμενη – δημοσιογραφική πρακτική που οδηγεί τα ΜΜΕ να παρεισφρύουν στον ιδιωτικό χώρο του ατόμου και να αναζητούν ή ακόμη και να κατασκευάζουν σκάνδαλα. Συν τω χρόνω, όμως, η αύξηση για προσφορά και ζήτηση προσωπικών πληροφοριών και δεδομένων είναι τεράστια, η λεγόμενη σκανδαλοθηρική

δημοσιογραφία εντείνεται, εξελίσσονται συνεχώς οι τεχνολογίες παρακολούθησης και επεξεργασίας δεδομένων και όλο και περισσότερο οπτικοακουστικό υλικό με επεξεργασμένο βγαίνει στο φως (Αθανασιάδης, 2011).

Ο Thompson (2004), από πλευράς του, χωρίζει τα πολιτικά σκάνδαλα σε τρεις κατηγορίες: στα οικονομικά, στα ερωτικά και στα σκάνδαλα πολιτικής εξουσίας. Εξυπακούεται, βέβαια, ότι τα δύο πρώτα εμφανίζονται και στην πολιτική εξουσία, οπότε δύναται ένα πολιτικό σκάνδαλο να έχει και έκφανση ερωτικής ή / και οικονομικής φύσεως. Αντίστοιχα, οι Lull & Hinerman (1997) αναγνωρίζουν τρία είδη σκανδάλων: τα σκάνδαλα των αστέρων (του κινηματογράφου κοκ), τα σκάνδαλα-ψυχοδράματα (που αφορούν «κοινούς θνητούς» συνήθως) και τα θεσμικά. Τις περισσότερες φορές ένα σκάνδαλο δεν ανήκει σε μια τυπολογία αλλά αποτελείται από στοιχεία που εντάσσονται σε παραπάνω από μία κατηγορίες.

Εξίσου σημαντική είναι η παράθεση των βασικών χαρακτηριστικών που συγκεντρώνουν τα διαμεσολαβημένα σκάνδαλα:

α) Γνωστοποιούνται σε ένα διευρυμένο πλαίσιο, λόγου χάρη, διεθνώς και όχι μόνο στα όρια μια κλειστής κοινωνίας, β) τα MME είναι υπεύθυνα για την αποκάλυψη και τη μετάδοσή τους, γ) οι πληροφορίες που τα αφορούν αλλάζουν περιβάλλον· από το στενό, φιλικό ή οικογενειακό που τις κρατούσε ως μυστικό διαδίδονται στο δημόσιο περιβάλλον, δ) αφορούν γεγονότα πολύπλοκα και πολύπλευρα, με πολλά εμπλεκόμενα μέρη, ε) ακολουθούνται από δημόσια αποδοκιμασία, το κοινό σοκάρεται από τις πληροφορίες και αισθάνεται ότι προκαλείται το αίσθημα της ντροπής· έτσι, επέρχεται η πρακτική διασυρμού για τα εμπλεκόμενα μέρη, στ) αποτελούν γεγονότα επικοινωνιακής φύσης, έχουν ειδησεογραφικό χαρακτήρα και είναι, συνήθως, συναφή με άλλα σκάνδαλα, και ζ) αφορούν δημόσια πρόσωπα και όσο πιο προβεβλημένο είναι ένα σκάνδαλο τόσο πιο ενδιαφέρον είναι, ειδικά εάν αφορά ευαίσθητα θέματα, ηθικής, κυρίως, φύσεως. Τα δεδομένα που αφορούν αυτά τα σκάνδαλα είναι συνήθως αποθηκευμένα σε ηλεκτρονικά μέσα, οπότε είναι πολύ εύκολο πρώτον να τα ανασύρει κάποιος ανά πάσα ώρα και στιγμή, δεύτερον να αποφύγει τη διάψευσή τους και τρίτον να τα αναπαράγει (Lull & Hinerman, 1997· Thompson, 2001· Allan, 2004· Bowler & Karp, 2004· Χρονάκη, 2018).

Ακολουθεί η παρουσίαση και η ανάλυση τριών υποθέσεων που καταγράφηκαν στις ΗΠΑ, χαρακτηρίστηκαν ως σκάνδαλα και ήρθαν στο φως της δημοσιότητας κατόπιν δημοσιογραφικών ερευνών. Πρόκειται για την υπόθεση του σκανδάλου Watergate, το σκάνδαλο της σχέσης του Προέδρου των ΗΠΑ, Μπιλ Κλίντον με την ασκούμενη Μόνικα Λεβίνσκι και την υπόθεση της εταιρίας Theranos και της ιδρύτριάς της Ελίζαμπεθ Χολμς.

3.2 Η υπόθεση Watergate

Η υπόθεση του Watergate έχει ένα ενδιαφέρον ιστορικό και πολιτικό υπόβαθρο, που προκύπτει από πολιτικά γεγονότα της δεκαετίας του 1960, όπως το Βιετνάμ, και από τη δημοσίευση των εγγράφων του Πενταγώνου το 1971. Αλλά η χρονολογία του σκανδάλου ξεκινά πραγματικά το 1972, μετά την διάρρηξη στο Watergate. Το 1973 ο Νίξον επανεκλέχθηκε, αλλά τα σύννεφα της καταιγίδας είχαν ήδη αρχίσει να συγκεντρώνονται. Στις αρχές του 1974, το σκάνδαλο του Watergate είχε γίνει παγκοσμίως γνωστό και τον Αύγουστο του ίδιου έτους ο Πρόεδρος Νίξον παραιτήθηκε (watergate.info· Perlstein, 2019).

3.2.1 Το χρονικό της υπόθεσης

Στις αρχές καλοκαιριού του 1971, οι εφημερίδες New York Times και Washington Post ξεκινούν να δημοσιεύουν τα έγγραφα του Πενταγώνου (the Pentagon Papers) - τη μυστική ιστορία του Υπουργείου Άμυνας για τον Πόλεμο του Βιετνάμ. Μια μονάδα δράσης του Λευκού Οίκου (που έχει εντολές να εντοπίζει διαρροές στη διοίκηση) προχωρά σε διάρρηξη στο γραφείο ενός ψυχιάτρου για να βρει αρχεία για τον Έλσμπεργκ, τον πρώην αμυντικό αναλυτή που διέρρευσε τα έγγραφα του Πενταγώνου.

Το επόμενο καλοκαίρι (1972) πέντε άντρες συλλαμβάνονται για διάρρηξη στα γραφεία της Εθνικής Δημοκρατικής Επιτροπής που εδρεύει στο συγκρότημα γραφείων του Watergate. Ένας άνδρας της ασφάλειας του Προέδρου συγκαταλέγεται μεταξύ των διαρρηκτών του Watergate, αναφέρει η Washington Post. Ο πρώην γενικός εισαγγελέας Τζον Μίτσελ, επικεφαλής της εκστρατείας επανεκλογής Νίξον, αρνείται οποιαδήποτε σύνδεση με την επιχείρηση. Στη συνέχεια, επιταγή ποσού 25.000 δολαρίων, προφανώς προοριζόμενη για την εκλογική εκστρατεία του Νίξον, καταλήγει στον τραπεζικό λογαριασμό ενός εκ των διαρρηκτών στο Watergate (Woodward & Bernstein, 1972). Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους πράκτορες του FBI αποδεικνύουν ότι η διάρρηξη του Watergate είναι μέρος μιας μαζικής εκστρατείας πολιτικής κατασκοπείας και σαμποτάζ που πραγματοποιήθηκε για λογαριασμό της προσπάθειας επανεκλογής του Νίξον. Τον Νοέμβριο 1972 ο Πρόεδρος Νίξον επανεκλέγεται, λαμβάνοντας περισσότερο από το 60% των ψήφων και συνθλίβοντας τον υποψήφιο των Δημοκρατικών, γερουσιαστή Τζορτζ ΜακΓκάβερν της Νότιας Ντακότα. Στις αρχές του 1973 καταδικάζονται για συνωμοσία οι πρώην βοηθοί του Νίξον, Λίντι και ΜακΚόρντ Τζ. σχετικά με την διάρρηξη Watergate και στη συνέχεια παραιτούνται κορυφαίοι υπάλληλοι του Λευκού Οίκου του Νίξον (watergate.info., 2019· Perlstein, 2019).

Τον Μάιο 1973 η επιτροπή Watergate της Γερουσίας ξεκινά τις ακροάσεις της που μεταδίδονται μέσω τηλεόρασης και όπου αποκαλύπτεται ότι ο Νίξον είχε καταγράψει όλες τις συνομιλίες και τις τηλεφωνικές κλήσεις στον Λευκό Οίκο και ότι διατάσσει την αποσύνδεση του συστήματος εγγραφής και αρνείται να παραδώσει το υλικό των υποκλοπών στην επιτροπή Watergate ή τον ειδικό εισαγγελέα. Τον Οκτώβριο 1973, οι Γενικοί Εισαγγελείς Ρίτσαρντσον και Ρακελσχάους παραιτούνται και τον επόμενο μήνα ο Νίξον δηλώνει «Δεν είμαι απατεώνας», υποστηρίζοντας την αθωότητά του στην υπόθεση Watergate. Το καλοκαίρι του έτους 1974 το Ανώτατο Δικαστήριο αποφαινεται ομόφωνα ότι ο Νίξον πρέπει παραδώσει τις μαγνητοφωνήσεις συνομιλιών του Λευκού Οίκου και στις 8 Αυγούστου 1974 ο Ρίτσαρντ Νίξον γίνεται ο πρώτος πρόεδρος των ΗΠΑ που παραιτείται και ο Αντιπρόεδρος Φόρντ αναλαμβάνει το υψηλότερο αξίωμα της χώρας. Θα απαλλάξει αργότερα τον Νίξον από όλες τις κατηγορίες που σχετίζονται με την υπόθεση Watergate (watergate.info., 2019· Perlstein, 2019).

3.2.2 Σχολιασμός

Η ιστορία του Watergate θεωρείται ίσως το πιο καθοριστικό επίτευγμα της αμερικανικής δημοσιογραφίας. Δύο δημοσιογράφοι της Washington Post αποκάλυψαν πληροφορίες για τον τότε Αμερικανό πρόεδρο. Εργάστηκαν σε μια ιστορία για την οποία συνάδελφοί τους αδιαφόρησαν ή δεν επέδειξαν αρκετή όρεξη για δουλειά ώστε να συνεχίσουν, και τα άρθρα τους τελικά εξανάγκασαν τον Πρόεδρο Νίξον να παραιτηθεί, κερδίζοντας έτσι ένα Βραβείο Πούλιτζερ. Η επίσημη ιστοσελίδα των βραβείων Πούλιτζερ αναφέρει: «Ο νικητής του βραβείου Πούλιτζερ για το έτος 1973, για ένα διακεκριμένο παράδειγμα αξιέπαινης Υπηρεσίας προς το Κοινό (Public Service) [...] είναι η εφημερίδα Washington Post για τη διερεύνηση της υπόθεσης Watergate»⁶. Αυτή ήταν και η αρχή της στροφής της κουλτούρας της δημοσιογραφίας σε μια εξουσία που είναι περισσότερο καχύποπτη, που αμφισβητεί τους πάντες και τα πάντα ή και που, ενίοτε, δίνει μεγάλη έμφαση σε όχι τόσο σημαντικές ιστορίες. Είναι όμως εντέλει μια εξουσία που εναντιώνεται στην κατάχρηση δύναμης μιας άλλης εξουσίας – της πολιτικής (Fisher, 2012).

Έκτοτε, οι δημοσιογράφοι Μπομπ Γούντγουορντ και Καρλ Μπερνστάιν έγιναν ινδάλματα. Σύμφωνα με τον Fred Brown (2018) της Επιτροπής Δεοντολογίας των Επαγγελματιών Δημοσιογράφων, μετά την προβολή της υπόθεσης στα μέσα της δεκαετίας του 1970, η

⁶ Το εμβληματικό χρυσό μετάλλιο του βραβείου Πούλιτζερ απονέμεται κάθε χρόνο σε έναν αμερικανικό οργανισμό ειδήσεων που κερδίζει στην κατηγορία «Υπηρεσίας προσφερόμενης στο δημόσιο συμφέρον» (pulitzer.org., 1973).

εγγραφή σε σχολές δημοσιογραφίας αυξήθηκε κατακόρυφα. Συνεχίζουν να τιμώνται δεκαετίες αργότερα για την ακεραιότητά τους να μην αποκαλύψουν ποτέ το όνομα της κύριας πηγής τους, τον «Deep Throat» όπως ονομάστηκε τότε, ο Μαρκ Φέλτ, υψηλόβαθμος αξιωματούχος του Ομοσπονδιακού Γραφείου Ερευνών (FBI), ο οποίος έσπασε την σιωπή του μόλις το 2005. Η υπόσχεση των Μπομπ Γούντγουορντ και Καρλ Μπερνστάιν για την προστασία της ταυτότητας του Deep Throat υποστηρίχθηκε πλήρως από τον εκδότη τους, τον Μπεν Μπράντλι. Μαζί, οι τρεις αποτέλεσαν τους σημαντικότερους ηθικούς παράγοντες λήψης αποφάσεων σε αυτήν την υπόθεση (Fisher, 2012).

Οι περισσότεροι δημοσιογράφοι θεωρούν την απόφαση της Washington Post να προστατεύσει τον Deep Throat ένα παράδειγμα δημοσιογραφίας στα καλύτερα της. Τόσο σκληρή εργασία για τόσο πολύ καιρό ώστε να τηρηθεί η υπόσχεση της ανωνυμίας, επέτρεψε την αποκάλυψη πληροφοριών που ήταν εξαιρετικά σημαντικές για την επιβίωση της δημοκρατίας και την ανάγκη διόρθωσης των αδυναμιών της. Ο ρόλος του ελεύθερου τύπου είναι να αποκαλύψει αυτές τις αδυναμίες και κατόπιν τούτου μια κυβέρνηση που ανταποκρίνεται μπορεί - ή πρέπει - να κάνει τις απαραίτητες αλλαγές. Σε αυτήν την περίπτωση, η συγκάλυψη ήταν ίσως πιο σημαντική από το ίδιο το έγκλημα, επειδή αποκάλυψε ελαττώματα στον προεδρικό χαρακτήρα. Η παραίτηση του Νίξον έγινε αναπόφευκτη - μια καθαρτική στιγμή για τη χώρα (Brown, 2018).

Η υπόθεση Watergate αποτέλεσε ένα άκρως σημαντικό πολιτικό σκάνδαλο με παγκόσμια διάδοση, ένα σημείο αναφοράς για τον αμερικανικό λαό και θεωρείται ως παράδειγμα μίμησης για κάθε επαγγελματία που ασκεί το λειτούργημα της δημοσιογραφίας. Η διερεύνηση και αποκάλυψη του σκανδάλου προκάλεσε την πρώτη παραίτηση προέδρου των ΗΠΑ που έχει καταγραφεί, κατόπιν πιέσεων από την δικαιοσύνη. Η αλήθεια για το σκάνδαλο είχε μεταδοθεί παγκοσμίως και η υπόθεση έχει μείνει στην ιστορία ως φάρος της ελευθερίας έκφρασης (Ιωαννίδου, 2016).

Ο συνδυασμός της λαϊκής αγανάκτησης με τον ακτιβισμό του Τύπου και τον ομορτισμό των πολιτικών να τιμωρήσουν τον Νίξον και τους συνεργούς του, άλλαξαν τον δημόσιο βίο της Αμερικής δια παντός, σε μία αλληλουχία σκανδάλων. Η λέξη «gate» έγινε η υποχρεωτική κατάληξη όλων των σκανδάλων που καταγγέλθηκαν με ή χωρίς αιτιολόγηση (Moisy, 1993). Ο Κάρτερ είχε το «Billygate» λόγω των σχέσεων του αδελφού του με τη Λιβύη. Ο Ρέιγκαν είχε το «Irangate» του για πωλήσεις όπλων που χρηματοδότησαν παράνομα τους αντεπαναστάτες στη Νικαράγουα. Ο Μπους είχε το «Iraqgate» για πωλήσεις στρατιωτικού εξοπλισμού στο καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν τη περίοδο του πολέμου στον Κόλπο. Και ο Κλίντον χρεώθηκε με ένα «Whitewatergate» για αμφισβητήσιμες ακίνητες

περιουσίες και χρηματοοικονομικές συναλλαγές του όταν ήταν κυβερνήτης του Αρκάνσας. Από την Ιαπωνία έως την Βρετανία και την Αργεντινή, οποιαδήποτε ηθική ολίσθηση ενός αρχηγού κράτους ή της κυβέρνησης γέννησε ένα νέο «gate» (Moisy, 1993). Εξίσου σημαντικός αντίκτυπος του σκανδάλου αυτού είναι ότι οι Αμερικάνοι απέκτησαν κυνισμό και σκεπτικισμό απέναντι στις κυβερνήσεις τους, περιμένοντας, πλέον, τα χειρότερα από αυτές και μάλιστα ιστορικοί της εποχής και μετέπειτα λόγιοι, τόνισαν ότι έκτοτε η Προεδρεία ως πολίτευμα υπέστη σημαντικό πλήγμα (Kutler, 1990· Morgan, 1996). Βέβαια, από την άλλη αποδείχθηκε ότι το Αμερικάνικο νομικό σύστημα και το Σύνταγμα των ΗΠΑ απέδωσαν καρπούς και δεν υπαναχώρησαν ούτε μπροστά στον Πρόεδρο της χώρας (Fisher, 2012).

Σε αυτήν την πολύ διάσημη υπόθεση μπορούμε να εντοπίσουμε δύο βασικές ηθικές αρχές της δημοσιογραφίας. Πρώτη αρχή που παρατηρείται ότι διαφυλάχθηκε είναι το δημοσιογραφικό κριτήριο ότι η χορήγηση ανωνυμίας σε μια πηγή είναι ένας όρκος που δεν πρέπει ποτέ να παραβιαστεί. Οι κάθε είδους πηγές (πληροφοριοδότες – καταγγέλλοντες) είναι κρίσιμης σημασίας για τους δημοσιογράφους. Οι γνωστοποιήσεις τους μπορούν να ενημερώσουν το κοινό και να βοηθήσουν να θέσουν υπόλογους τους ισχυρούς αυτού του πλανήτη. Μπορούν να αποκαλύψουν αξιόποινες πράξεις που οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι ή οι εταιρικοί titanes θα προτιμούσαν να παραμείνουν κρυφές και να βοηθήσουν τους δημοσιογράφους να ερευνήσουν υποθέσεις και να αναζητήσουν έγγραφα και δεδομένα. Η άλλη αρχή, η οποία θεωρείται ότι είναι εξίσου σημαντική με την πρώτη, είναι ότι πρωταρχικό καθήκον ενός δημοσιογράφου είναι να φέρνει στο φως και να αποκαλύπτει πληροφορίες, όχι να τις υποκρύπτει. Οι δημοσιογράφοι αποτελούν την πρώτη γραμμή του πιο σημαντικού μέρους ενός δημοκρατικού καθεστώτος, της διαφάνειας και του ελέγχου. Συμπεραίνεται, επομένως, ότι μέσα από την δημοσιογραφική έρευνα ασκείται έλεγχος στην εκάστοτε αρχή μιας χώρας και η τήρηση της δεοντολογίας της δημοσιογραφίας συμβάλλει στην διατήρηση της διαφάνειας των ενεργειών της δημοκρατίας.

3.3 Η υπόθεση Clinton / Lewinsky

Μια καθοριστική στιγμή της δημοσιογραφίας το 1998 ήταν η κάλυψη των ισχυρισμών που αφορούσαν τη σχέση του Προέδρου των ΗΠΑ Μπιλ Κλίντον και της πρώην ασκούμενης στον Λευκό Οίκο Μόνικας Λεβίνσκι.

3.3.1 Το χρονικό της υπόθεσης

Το σκάνδαλο Clinton – Lewinsky ήταν ένα πολιτικό σκάνδαλο σεξουαλικού περιεχομένου στις ΗΠΑ, στο οποίο συμμετείχε ο 49χρονος πρόεδρος Μπιλ Κλίντον και η 22χρονη ασκούμενη του Λευκού Οίκου Μόνικα Λεβίνσκι. Η σεξουαλική σχέση πραγματοποιήθηκε μεταξύ 1995 και 1997 και ήρθε στο φως το 1998. Ο Κλίντον ολοκλήρωσε μια τηλεοπτική ομιλία στα τέλη Ιανουαρίου 1998 με τη δήλωση ότι «δεν είχε σεξουαλικές σχέσεις με αυτήν την γυναίκα, την κα Λεβίνσκι». Περαιτέρω έρευνα οδήγησε σε κατηγορίες για ψευδορκία και στην παραπομπή του Μπιλ Κλίντον το 1998 στη Βουλή των Αντιπροσώπων των ΗΠΑ. Στη συνέχεια αθωώθηκε για όλες τις κατηγορίες για ψευδορκία και παρεμπόδιση της δικαιοσύνης σε μια δίκη στη Γερουσία που διήρκεσε 21 ημέρες. Ο Κλίντον κατηγορήθηκε για περιφρόνηση δικαστηρίου από την δικαστή Σούζαν Βέμπερ Ράιτ για την παραπλανητική μαρτυρία του στην υπόθεση της Πόλα Τζόουνς σχετικά με την Λεβίνσκι και, επίσης, του επιβλήθηκε πρόστιμο 90.000 δολαρίων. Η άδεια του για άσκηση δικηγορίας στην Πολιτεία του Αρκάνσας τέθηκε σε αναστολή για πέντε χρόνια και λίγο αργότερα, του απαγορεύτηκε να παρουσιάσει υποθέσεις ενώπιον του Ανώτατου Δικαστηρίου των Ηνωμένων Πολιτειών (Gearan, 2001).

Τον Ιανουάριο του 1998, η Λίντα Τρίππ (συνάδελφος) ανακάλυψε ότι η Λεβίνσκι είχε δώσει ένορκη βεβαίωση στην υπόθεση Πόλα Τζόουνς, αρνούμενη τη σχέση της με τον Πρόεδρο Κλίντον. Έδωσε ηχογραφήσεις συνομιλιών στον Κεν Σταρ, τον ανεξάρτητο σύμβουλο που ερευνούσε τον Πρόεδρο Κλίντον για άλλα θέματα, όπως το σκάνδαλο «Whitewater» και τη διαμάχη για τα αρχεία του FBI του Λευκού Οίκου. Κατά τη διάρκεια της μαρτυρίας του ενώπιον της επιτροπής ενόρκων, οι απαντήσεις του Κλίντον διατυπώθηκαν προσεκτικά και υποστήριξε ότι εξαρτάται από το τι σημαίνει η λέξη «υπάρχει» σχετικά με την αλήθεια της δήλωσής του: «δεν υπάρχει σεξουαλική σχέση, μια ακατάλληλη σεξουαλική σχέση ή οποιοδήποτε άλλο είδος ανάρμοστης σχέσης». Η Λεβίνσκι κλήθηκε σε κατάθεση μπροστά σε ενόρκους τον Ιανουάριο του 1998 και στις 28 Ιουλίου, οι δικηγόροι της κατάρτησαν μια συμφωνία ασυλίας και συνεργασίας με το γραφείο του Εισαγγελέα. Εννέα ημέρες αργότερα, εμφανίστηκε ενώπιον των ενόρκων και μίλησε για τις σεξουαλικές της συναντήσεις με τον Πρόεδρο. Στις 17 Αυγούστου, ο Κλίντον έδωσε τη δική του κατάθεση στον Λευκό Οίκο, και ακολούθησε εκείνο το απόγευμα η παραδοχή του ότι είχε μια «ακατάλληλη» σχέση, μπροστά σε ένα εθνικό τηλεοπτικό κοινό. Ο Πρόεδρος Κλίντον απαλλάχθηκε από όλες τις κατηγορίες και παρέμεινε στη θέση του. Υπήρξαν προσπάθειες καταδίκης του από τη Βουλή των Αντιπροσώπων, αλλά αυτές οι προσπάθειες απέτυχαν (cnn.com, 1998· Gorman, 2020).

3.3.2 Σχολιασμός

Στη μελέτη των διεργασιών «σκανδαλοποίησης» (ορισμού ως και μετατροπής μιας υπόθεσης σε σκάνδαλο), ο ρόλος που διαδραματίζει ο Τύπος έχει αποτελέσει αντικείμενο αυξανόμενου ενδιαφέροντος από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Πράγματι, τα μέσα ενημέρωσης διαδραματίζουν εξέχοντα ρόλο στην ανάπτυξη ενός σκανδάλου. Ο Brugidou (1993: 29) υποστηρίζει ότι «τα κοινωνικά γεγονότα υπάρχουν μόνο στον ακριβή βαθμό που τα διαμορφώνουν τα μέσα». Λαμβάνει υπόψη ότι υπάρχει πλήθος τομέων και παραγόντων (δικαστές, διανοούμενοι, πολιτικοί κλπ.), που έχουν τη δική τους λογική και συμμετέχουν στις διαδικασίες «σκανδαλοποίησης» (Brugidou, 1993). Εάν ακολουθηθεί ο ορισμός του σκανδάλου που προτείνουν οι Blic και Lemieux - μια αντίφαση που έχει γίνει δημόσια και ορατή σε όλους: είναι ένα δημόσιο γεγονός, ενοχλητικό και αντιφατικό, το οποίο θέτει εμπόδιο στη συλλογική πίστη και επομένως σπέρνει τη διχογνωμία - το σκάνδαλο απαιτεί τη δημοσιοποίηση της διαφωνίας. Επιπλέον, είναι το μέγεθος του κοινού που χαρακτηρίζει το μέγεθος του σκανδάλου, ενώ τα μέσα μαζικής ενημέρωσης διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο στην παραγωγή προτύπων αντίληψης σκανδάλου, στη διαμόρφωση και τη δομή των διασυνδέσεων που δίνουν νόημα σε πληροφορίες που διαφορετικά θα παρέμεναν ετερόκλητες (Blic & Lemieux, 2005). Εξάλλου, ένα σκάνδαλο υφίσταται και μπορεί να περιγραφεί, μόνο εάν έχει δημιουργηθεί ένα κοινό, ακόμη και ελάχιστο σε μέγεθος, ώστε να αποκαλυφθεί και να καταγγελθεί ένα σκάνδαλο. Αξίζει να αναφερθεί ότι ο John B. Thompson υποστηρίζει ότι το σκάνδαλο προϋποθέτει κυρίως την ορατή αποδοκιμασία του κοινού. Πιο συγκεκριμένα, λέει, για να προκύψει σκάνδαλο, δεν αρκεί το κοινό να απορρίπτει μόνο, κάποιος πρέπει να εκφράσει δημόσια την αποδοκιμασία του. Επομένως, το ξέσπασμα ενός σκανδάλου επέρχεται μόνο εάν σπάσει η ιδιωτική φύση της επικοινωνίας ανάμεσα σε γνωστούς ή φίλους, που αποτελεί μια σιωπηρή ρύθμιση μεταξύ τους και διατυπωθούν οι εκάστοτε αποκαλύψεις στο κοινό. Απαραίτητη, δε, για την ολοκλήρωση της διαδικασίας είναι το κοινό να ανταποκριθεί στις αποκαλύψεις αυτές, ειδάλλως χωρίς απόκριση, δεν υπάρχει σκάνδαλο (Thompson, 2000).

Στην υπόθεση Λεβίνσκι ένας ιδιώτης πολίτης έγινε παιχνίδι των Μέσων Ενημέρωσης και αντικείμενο δημόσιας διαπόμπευσης προς χάρη της παραγωγής σκανδάλου και ειδήσεων. Η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου 175 άρθρων των εφημερίδων The Wall Street Journal και The New York Times εκείνης της εποχής έδειξε ότι τα MME εκμεταλλεύτηκαν την Λεβίνσκι. Οι τίτλοι ειδήσεων που χρησιμοποίησαν οι εφημερίδες αντικατοπτρίζουν στερεότυπες αφηγήσεις διαπόμπευσης γυναικών οι οποίες δεν συμμορφώνονται με τον παραδοσιακό, παθητικό ρόλο που ορίζει η κυρίαρχη πατριαρχική ιδεολογία. Η Λεβίνσκι

απεικονίστηκε αποκλειστικά στο πλαίσιο της σχέσης της με τους άνδρες και έγινε μια καρικατούρα βασισμένη στις υποθέσεις των δημοσιογράφων. Οι εφημερίδες απεικόνισαν, επίσης, μέσω αυτής, τις φεμινίστριες ως μια ομοιογενή ομάδα που έδινε ψευδείς απαντήσεις (Everbach, 2017).

Στις πρώτες ημέρες της υπόθεσης οι δημοσιογράφοι πείστηκαν να παραγάγουν κείμενα σχετικά με το σκάνδαλο ώστε παρουσιάζεται μια πληθώρα δημοσιεύσεων που στηρίζονταν σε ανώνυμες πηγές και με αυτό τον τρόπο καταστρατηγήθηκε η αρχή της διαπίστωσης της ακρίβειας των πληροφοριών που δημοσιοποιούνται από τους δημοσιογράφους (Bernier, 2000). Η ευρεία αναφορά και συζήτηση του σκανδάλου οδήγησε σε κριτική του Τύπου για υπερβολική κάλυψη. Το σκάνδαλο αναφέρεται μερικές φορές ως «Monicagate», «Lewinskygate», «Sexgate», και «Zippergate» ως απόρροια της υπόθεσης του Watergate (Layton, 2004).

Σε κάθε περίπτωση, αφού ο Πρόεδρος Κλίντον εμφανίστηκε σε ζωντανή τηλεοπτική μετάδοση από το Οβάλ Γραφείο ζητώντας συγγνώμη για ό,τι τον κατηγορούσαν ότι διέπραξε, σχεδόν τα δύο τρίτα (63%) των ψηφοφόρων υποστήριζαν ότι το όλο θέμα έπρεπε να είχε τελειώσει εκεί. Η πλειοψηφία των Αμερικανών πολιτών έδειξε έτσι ότι πίστευαν πως τα σεξουαλικά ολισθήματα του προέδρου θα έπρεπε να παραμείνουν θέμα μεταξύ δύο συζύγων (Miller, 2004).

Η υπόθεση Λεβίνσκι έχει όλα τα συστατικά μιας δραματικής κωμωδίας: τον άπιστο ήρωα, τον φρικτό ανακριτή, τη γενναία σύζυγο, την ειλικρινή ερωμένη, τον προδότη έμπιστο και τους ανθρώπους του παρασκηνίου. Η ίδια η δημοκρατία, οι θεσμοί της και η λειτουργία της αμφισβητούνται. Η υπόθεση Λεβίνσκι κατέδειξε ότι μετά την υπόθεση Watergate οι δημοσιογράφοι κατέληξαν να παρακολουθούν αδιάκοπα οποιαδήποτε πράξη παραβίασης πραγματοποιούνταν από ηγετικά πρόσωπα, σε μια επικίνδυνη υπερβολή και μια εμμονή με την διαφάνεια πίσω από τις πράξεις των δημοσίων αξιωματούχων των ΗΠΑ που δεν είχε προηγούμενο.

3.4 Η υπόθεση Holmes / εταιρία Theranos

Επί σειρά ετών, η Ελίζαμπεθ Χολμς κατάφερε να πείσει ότι η Theranos, η νεοσύστατη εταιρεία της αξίας 9 δισεκατομμυρίων δολαρίων, θα έκανε επανάσταση στην ιατρική. Η Ελίζαμπεθ Χολμς, ιδρυτής και διευθύνων σύμβουλος της Theranos, αποχώρησε από το Πανεπιστήμιο του Στάνφορντ για να ξεκινήσει την εταιρεία το 2003 ως μια φθηνότερη, πιο αποτελεσματική εναλλακτική λύση στις παραδοσιακές ιατρικές εξετάσεις. Υποσχέθηκε

στους ασθενείς την ικανότητα να ελέγχουν για ασθένειες όπως ο καρκίνος και ο διαβήτης με λίγες σταγόνες αίματος.

3.4.1 Το χρονικό της υπόθεσης

Η Theranos παρουσιάστηκε ως επαναστατική επιχείρηση και η ιδρυτής της, Ελίζαμπεθ Χολμς, έντεκα χρόνια αργότερα, στέφθηκε η νεότερη δισεκατομμυριούχος στον κόσμο που δεν είχε κληρονομήσει την περιουσία της. Υποσχέθηκε να φέρει επανάσταση στην αγορά ιατρικών αιματολογικών εξετάσεων με μηχανήματα με ικανότητα που θα έσωζε χιλιάδες ανθρώπινες ζωές. Αλλά δεν ήταν πραγματική· και ήταν ένας δημοσιογράφος, ο John Carreyrou, ο οποίος δημοσιοποίησε την ιστορία στην εφημερίδα Wall Street Journal (Chabert, 2019).

Ξεκινώντας την Theranos το 2003, σε ηλικία 19 ετών, η Ελίζαμπεθ Χολμς υποσχέθηκε ταχύτερες και φθηνότερες διαγνώσεις από αυτές των παραδοσιακών εργαστηρίων, χάρη σε μεθόδους που παρουσιάστηκαν ως επαναστατικές, επιτρέποντας έως και 200 αναλύσεις με πολύ μικρή ποσότητα αίματος. Αλλά μια σειρά άρθρων στο Wall Street Journal στα τέλη του 2015 είχε αρχίσει να δημιουργεί αμφιβολίες. Το Υπουργείο Υγείας των ΗΠΑ στη συνέχεια ανέλαβε την υπόθεση, την οποία θεωρούν πολλοί σήμερα ως μάθημα για τη Silicon Valley, η οποία είναι γεμάτη με νεοσύστατες επιχειρήσεις που αναζητούν χρηματοδότηση και επενδυτές που επιθυμούν να στοιχηματίσουν σε εταιρείες που όλοι παρουσιάζονται ως επαναστατικοί. Σύμφωνα με το κατηγορητήριο, εκατοντάδες ασθενείς ή οι ασφαλιστικές τους εταιρείες πλήρωσαν για εξετάσεις αίματος, κάποιες φορές μετά από παραπομπή των γιατρών τους, οι οποίοι είχαν επίσης εξαπατηθεί από την εταιρία Theranos, με έδρα το Palo Alto, στην καρδιά της Silicon Valley. ‘Επιπλέον, έδωσαν σε γιατρούς και ασθενείς αποτελέσματα δοκιμών που ήταν ανακριβή», ανέφεραν οι Ομοσπονδιακοί αξιωματούχοι, προσθέτοντας ότι μεγάλο μέρος των αιματολογικών εξετάσεων πραγματοποιήθηκε χρησιμοποιώντας άλλα διαθέσιμα στο εμπόριο συστήματα (Sciences et avenir, 2018).

Νωρίτερα την ημέρα της κατηγορίας, η Theranos είχε ανακοινώσει ότι η Χολμς παραιτήθηκε από Διευθύνων Σύμβουλος, ενώ παρέμεινε ως προϊστάμενη του διοικητικού συμβουλίου. Αυτό το κατηγορητήριο είναι το τελευταίο επεισόδιο του δρόμου προς την κόλαση της επιχειρηματία, την οποία ορισμένοι συνέκριναν με τον Steve Jobs, με τον οποίο μοιράζεται την προτίμηση στα μαύρα ζιβάγκο πουλόβερ. Στα μέσα Μαρτίου 2018, η αμερικανική χρηματιστηριακή αγορά, η Επιτροπή Ασφαλιστικών Συναλλαγών (SEC), είχε ήδη κατηγορήσει την Χολμς για απάτη. Σύμφωνα με την SEC, είχε συγκεντρώσει με επιτυχία 700 εκατομμύρια δολάρια υπερβάλλοντας ή λέγοντας ψέματα για το προϊόν τους και τις

οικονομικές τους προβλέψεις. Κάτω από έναν φιλικό διακανονισμό, η Χολμς συμφώνησε να πληρώσει πρόστιμο 500.000 δολαρίων και να παραχωρήσει τον οικονομικό έλεγχο της επιχείρησης. Έτσι έκλεισε το καθαρά οικονομικό μέρος του φακέλου, αλλά όχι και η ποινική διαδικασία (Sciences et avenir, 2018).

Τον Οκτώβριο 2015, η Wall Street Journal δημοσιεύει στην πρώτη σελίδα άρθρο για την ακρίβεια των τεστ της Theranos, υποστηρίζοντας ότι η εταιρεία χρησιμοποίησε παραδοσιακά εργαστηριακά μηχανήματα αντί για τα επαναστατικά δικά της, ενώ τον Ιανουάριο 2016 τα Κέντρα Medicare και Medicaid Services στέλνουν στην Theranos μια επιστολή λέγοντας ότι δεν συμμορφώνεται με τους ομοσπονδιακούς κανόνες για τις αιματολογικές εξετάσεις και ότι οι ασθενείς «βρίσκονται σε άμεσο κίνδυνο» και οι ελεγκτικές αρχές απαγορεύουν στην Theranos την λειτουργία των εργαστηρίων της για δύο χρόνια και ανακαλούν την πιστοποίηση της εταιρίας και ως εκ τούτου η Theranos κλείνει κλινικά εργαστήρια και κέντρα ευεξίας και απολύει 340 υπαλλήλους (Carreyrou, 2015· Κοκκίνης, 2018).

Η Χολμς δηλώνει ότι η εταιρεία θα ανακάμψει και θα επικεντρωθεί στην κατασκευή ενός μικρού, αυτοματοποιημένου μηχανήματος τεστ, όμως το 2016 ο Πρόεδρος και Διευθύνων Σύμβουλος Balwani παραιτείται και οι εταιρείες όπως η Major Fund Management και η αλυσίδα ιατρικών υπηρεσιών Walgreens μηνύουν την Theranos για παραβίαση συμβάσεων και απάτη. Ακολουθεί απόλυση του 41% του προσωπικού της εταιρίας και στον επόμενο χρόνο η Wall Street Journal αναφέρει ότι η Theranos απέτυχε σε δεύτερη εργαστηριακή επιθεώρηση και προχωρά σε συμβιβασμό με τα Κέντρα Medicare και Medicaid Services, και δεσμεύεται να μείνει εκτός της αγοράς αιματολογικών ελέγχων για δύο χρόνια. Τέλος, το 2018 η SEC χρεώνει την Holmes και τον Balwani με τη συγκέντρωση περισσότερων από 700 εκατομμυρίων δολαρίων από επενδυτές μέσω μιας «περίτεχνης, πολυετούς απάτης στην οποία υπερέβαλλαν ή έκαναν ψευδείς δηλώσεις σχετικά με την τεχνολογία, τις επιχειρήσεις και τις οικονομικές επιδόσεις της εταιρείας» (Wattles & Kelly, 2018).

3.4.2 Σχολιασμός

Ο Carreyrou, ο οποίος άρχισε να ερευνά εις βάθος την υπόθεση της ιδρύτριας της εταιρείας Theranos, είναι δημοσιογράφος, μέλος της ερευνητικής ομάδας ρεπορτάζ της Wall Street Journal και δις νικητής του βραβείου Pulitzer. Στην εν λόγω υπόθεση, η Elizabeth Holmes απέσπασε δισεκατομμύρια δολάρια από επενδυτές με την υπόσχεση μιας τεχνολογίας που θα μπορούσε να διαγνώσει τα πάντα, από τη χοληστερόλη έως τον ιό HIV με ένα τεστ μιας μικρής σταγόνας αίματος (Cartwright, 2019). Ο Carreyrou δημοσίευσε ένα άρθρο στην Wall Street Journal με μια καταδικαστική έκθεση στην οποία η εταιρεία χαρακτηριζόταν ως μια

καλοστημένη απάτη. Ο δημοσιογράφος δεν αποκάλυψε ποτέ την πηγή των πληροφοριών του, παραμένοντας πιστός στην αρχή της δεοντολογίας της δημοσιογραφίας περί προστασίας των πληροφοριοδοτών μιας υπόθεσης, ενώ θεώρησε καθήκον του να διενεργήσει έρευνα προκαταβολικά, με αίσθημα ευθύνης για την δημοσιοποίηση της αλήθειας και την προστασία των Αμερικανών πολιτών και της δημόσιας υγείας, καθώς τα αποτελέσματα των εξετάσεων που διενεργούσε η Theranos ήταν λανθασμένα και κινδύνευε η υγεία των ασθενών που την εμπιστεύτηκαν (Κοκκίνης, 2018). Η εν λόγω υπόθεση και όλη η δραστηριότητα της Holmes έριξε «φως» σε δύο βασικά πράγματα: στον τρόπο που η Silicon Valley καθοδηγεί και στηρίζει τις start-up επιχειρήσεις της και στον τρόπο που οι νέοι επιχειρηματίες αντιλαμβάνονται και «μεταφράζουν» τις οδηγίες και παραινήσεις της κατά το δοκούν. Εν προκειμένω, ένα από τα motto της Silicon Valley είναι το: “Fake it till you make it”, το οποίο και ακολούθησε πιστά η Holmes, χωρίς δισταγμό. Το πρόβλημα ήταν ότι το συγκεκριμένο motto σήμαινε ότι το εγχείρημα πρέπει να το πιστέψει πρώτα κανείς ο ίδιος πάρα πολύ και να δραστηριοποιηθεί προς την επιτυχή πραγματοποίησή του, ώστε να το πιστέψουν και οι πελάτες και οι επενδυτές. Στην ουσία, εννοεί να «παραμυθιάζει» κανείς τον εαυτό του και να σκέφτεται συνεχώς θετικά και όχι να λέει πραγματικά ψέματα στους άλλους και να παίζει με το μυαλό και τις ζωές του, όπως η Holmes, η οποία έφτασε να πιστεύει τα ψέματά της στο τέλος και η ίδια (Bech, 2019).

Η αρχή της αντικειμενικότητας, δηλαδή το μότο «αναζητώ την αλήθεια και την αναφέρω», εμφανίζεται πρώτο στον Κώδικα Δεοντολογίας της Εταιρίας Επαγγελματιών Δημοσιογράφων (SPJ) των ΗΠΑ, και αποτελεί το πιο λεπτομερές δόγμα, που περιέχει 18 σημεία ανάλυσης υπαγορεύοντας τη συμπεριφορά των δημοσιογράφων. Είναι αναμφισβήτητο το πιο σημαντικό, και μπορεί ταυτόχρονα να δικαιολογήσει και να δυσκολέψει το επάγγελμα των δημοσιογράφων. Οι δημοσιογράφοι οφείλουν να αναλαμβάνουν την ευθύνη για την ακρίβεια της δουλειάς τους, να επαληθεύουν τις πληροφορίες πριν τις δημοσιοποιήσουν και να βασίζονται σε πρωτότυπες πηγές όποτε είναι αυτό δυνατόν (SPJ, 2014). Τα άρθρα του Carreyrou που αφορούν στην υπόθεση Theranos, αποτελούν δείγμα της τήρησης της αρχής της αντικειμενικότητας και της πίστης στην έρευνα για την δημοσιοποίηση της αλήθειας και την αποκάλυψη πράξεων που βλάπτουν το δημόσιο συμφέρον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: Συζήτηση των βασικών στοιχείων της δεοντολογίας & ηθικής που πηγάζουν από την υπόθεση Snowden

4.1 Δημοσιογραφική ηθική στα πλαίσια της κουλτούρας

Η ποικιλομορφία, κοινωνικής και πολιτισμικής δομής, αντικατοπτρίζεται και στον τρόπο δράσης και διαχείρισης των Μέσων (Χρονάκη, 2018). Αυτό μπορεί να αφορά το πώς η δημοσιογραφία πραγματεύεται θέματα διαχειριζόμενη – τελικά – κατά το δοκούν τις αρχές και τη δεοντολογία του επαγγέλματος, πως αναπτύσσει, δηλαδή, τη συλλογιστική της αντιμετώπισης των ειδήσεων που παρουσιάζουν τα μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, από τους πολίτες της.

Η πραγματικότητα έχει ως εξής: υπάρχει τοπική (εθνική) δημοσιογραφική κουλτούρα, η οποία όμως επηρεάζεται από την παγκοσμιοποίηση των Μέσων, με αποτέλεσμα, από τη στιγμή που ότι «βγαίνει» στο διαδίκτυο να μαθαίνεται αστραπιαία σε όλο τον κόσμο, να κρίνεται με βάση και την εθνική και την παγκοσμιοποιημένη δημοσιογραφία. Επομένως, οι ηθικές βάσεις (οι αρχές και οι κανόνες) είναι διαφορετικές και τα πράγματα μπερδεύονται. Αυτό φαίνεται και στο γεγονός ότι για ένα θέμα / σκάνδαλο υπάρχουν οι υποστηρικτές και οι κατήγοροι, στην ίδια πολιτισμική βάση. Άρα, ο κάθε πολίτης κρίνει σύμφωνα με τις προσωπικές του αρχές αλλά και με την εθνική κουλτούρα του σε συνδυασμό με τις επιρροές που έχει από την παγκοσμιοποίηση των Μέσων – ανάλογα με το πόσο εξοικειωμένος είναι με αυτά. Άλλωστε, ο καθένας μιλάει επί ενός θέματος και κρίνει σύμφωνα με τη θέση που έχει στην κοινωνική δομή, με την προσωπική και εθνική κουλτούρα του και την εκπαίδευση που έχει στο πώς να «ερμηνεύει» τα μιντιακά θέματα (Buchingham, 1993).

4.2 Οι δύο όψεις του ίδιου σκανδάλου από πλευράς δημοσιογράφων

Όπως συμβαίνει με όλα τα σκάνδαλα, έτσι και με τη υπόθεση Snowden, ο καθένας έκρινε σύμφωνα με την κουλτούρα, τις ηθικές αρχές και τους κανόνες δεοντολογίας και τα πιστεύω του, συμπεριλαμβανομένων και των ιδίων των δημοσιογράφων. Με το που ξέσπασε η υπόθεση, λοιπόν, ξεκίνησε ένας κυκεώνας άρθρων υποστηρικτικών και κατηγοριών, των δημοσιογράφων που ήταν υπέρμαχοι της απόφασης του Snowden να αποκαλύψει τα αρχεία που είχε στην κατοχή του και εκείνων που ήταν ενάντιοι στην κίνησή του αυτή· υπήρξαν, βέβαια, και κάποιοι που ήταν στη μέση: έπρεπε να βγουν στην επιφάνεια τα αρχεία αλλά ο πληροφοριοδότης το έκανε εν γνώσει του ότι δεν ήταν ηθικά σωστό και έτσι πρέπει να υποστεί τις συνέπειες.

Ο ίδιος ο Snowden θεωρεί ότι αξίζει μια σωστή και δίκαιη δίκη αλλά φοβάται ότι αυτό δεν είναι εφικτό εξαιτίας του γεγονότος ότι ο Νόμος που αφορά στους πληροφοριοδότες δεν περικλείει και τη δική του ιδιότητα ως συμβασιούχο σε δημόσια υπηρεσία ασφαλείας (Gerstein, 2014).

Οι υποστηρικτές τονίζουν ότι λαμβάνοντας υπόψη την τεράστια αξία των πληροφοριών και των καταχρήσεων νόμων που αποκάλυψε ο Snowden, αξίζει περισσότερο από μια ζωή μόνιμης εξορίας, φόβου και φυγής. Μπορεί να έχει διαπράξει έγκλημα, αλλά έχει προσφέρει στους πολίτες της χώρας του μια εξαιρετική υπηρεσία. Άρα, ήρθε η ώρα να επιστρέψει στην πατρίδα του και να αντιμετωπιστεί με επιείκεια, με βάση τον ρόλο του ως πληροφοριοδότη. Μπορεί να κατηγορείται ότι επέφερε σημαντικό πλήγμα στις Υπηρεσίες Ασφαλείας των ΗΠΑ, αλλά στην ουσία κανείς δεν έχει παρουσιάσει την παραμικρή απόδειξη ότι οι αποκαλύψεις του έπληξαν πραγματικά την ασφάλεια του έθνους. Πολλά από τα προγράμματα μαζικής συλλογής πληροφοριών και δεδομένων τα οποία εξέθεσε ο Snowden θα λειτουργούσαν εξίσου καλά εάν είχαν περιορισμένο πεδίο εφαρμογής και υπόκεινται σε αυστηρή εξωτερική εποπτεία, όπως συνέστησε άλλωστε η προεδρική επιτροπή (Bennet, et al., 2014).

Επιπροσθέτως, πρωτοσέλιδα άρθρα στους New York Times και στην εφημερίδα Guardian της Βρετανίας προέτρεψαν κάποια μορφή αμνηστίας για τον Snowden λόγω της συζήτησης για την επιτήρηση των Υπηρεσιών που προκλήθηκε από τις αποκαλύψεις του (Gerstein, 2014). Συνεχίζοντας με τους New York Times τονίζεται το γεγονός ότι με το να εστιάζεται το θέμα στον Snowden αποτελεί αντιπερισπασμό από το πραγματικό θέμα που επείγει: το κυβερνητικό πρόγραμμα μαζικής πολιτικής επιτήρησης που παραβιάζει σωρηδόν το νόμο. Η ποινική δίωξη του πληροφοριοδότη δεν έχει καμία σχέση με τα φερόμενα εγκλήματά του αλλά έχει να κάνει με το να αποτελέσει «παραδειγματισμό» και να αποσταλούν ξεκάθαρα μηνύματα σε οποιονδήποτε ακόμη και να σκεφτεί να εκθέσει κυβερνητικά αδικήματα, και συγκεκριμένα, εγκλήματα παντός τύπου. Δεν υπάρχει έγκλημα όπως η «διαρροή». Ο Snowden μπορεί να έχει παραβιάσει μια συμφωνία απορρήτου, η οποία δεν αποτελεί όρκο πίστης, αλλά μία σύμβαση, και είναι και λιγότερο σημαντική από την κοινωνική σύμβαση ανάμεσα σε μια δημοκρατία και τους πολίτες της. Ένας πόλεμος κατά των πληροφοριών που στοχεύει τους πληροφοριοδότες και τους δημοσιογράφους είναι περισσότερο χαρακτηριστικό ενός ολοκληρωτικού κράτους παρά μιας ελεύθερης και ανοιχτής δημοκρατικής κοινωνίας (Radack, J., 2013).

Από την άλλη, οι κατήγοροι του Snowden στηρίζονται στο γεγονός ότι είχε μια θέση εμπιστοσύνης και εχεμύθειας και δεν τη σεβάστηκε. Θα μπορούσε να επικοινωνήσει με

ανώτερα στελέχη της NSA και όποιον έβρισκε πρόθυμο να ακούσει (αν και ο Snowden δήλωσε ότι προέβην σε τέτοιες κινήσεις αλλά δεν του δόθηκε ιδιαίτερη σημασία), να έδινε τις απόρρητες πληροφορίες, ώστε να έμεναν «εσωτερικά» και έτσι να μην εκτίθονταν οι Υπηρεσίες Ασφαλείας των ΗΠΑ αλλά ούτε και η εκάστοτε κυβέρνηση και γινόταν βορά στα ΜΜΕ διεθνώς, και έτσι εύκολη λεία για τους αντίπαλους της Αμερικής. Οι δημοσιογράφοι, όμως, που ενεπλάκησαν στην υπόθεση, από τη στιγμή που τους ζητήθηκε να τη δημοσιοποιήσουν και που προτού το κάνουν αυτό την ερεύνησαν πολυπλεύρως, δεν πρέπει να διωχθούν για εγκληματικές πράξεις, καθώς αποτέλεσαν το μέσο για τη δημοσιοποίηση αλλά όχι το έναυσμα, μιας και ο Snowden ήταν αυτός που ήρθε σε επαφή μαζί τους και όχι το αντίστροφο (Morrissey, 2013).

Τέλος, ο Kelley (2015) υποστηρίζει ότι ο Snowden πέφτει σε αντιφάσεις σχετικά με τις πληροφορίες και τα έγγραφα που έκλεψε από την NSA και αυτό τον καθιστά μη έμπιστο. Από τη μία δηλώνει στο BBC ότι παρέδωσε όλα τα έγγραφα στους δημοσιογράφους, αλλά τελικά έγινε γνωστό ότι στα χέρια των τελευταίων έφτασαν 200.000 έγγραφα ενώ στο σύνολό τους αυτά που πήρε από την Υπηρεσία Ασφαλείας ήταν περίπου 1.770.000. Σε άλλη του συνέντευξη ο Snowden, μάλιστα, λίγο προτού διαφύγει στη Ρωσία δηλώσε ότι δεν παρέδωσε όλα τα έγγραφα στους δημοσιογράφους καθότι ήθελε να μπορεί να ελέγξει τι δίνει και σε ποιόν. Όμως, κανείς δεν γνωρίζει τελικά τι απέγινε ο μεγαλύτερος αριθμός των εγγράφων που κλάπηκαν. Οπότε, ο πληροφοριοδότης πρέπει να τιμωρηθεί, πρώτον για την πράξη του (κλοπή εγγράφων και δημοσιοποίησή τους θέτοντας σε κίνδυνο κράτος και πολίτες) και δεύτερον για το γεγονός ότι δεν έχει συνέπεια στα λόγια του και – άρα – στις πράξεις του.

4.3 Οι αλλαγές που επέφερε η υπόθεση Snowden σε γενικά πλαίσια

Η υπόθεση Snowden επέφερε πολλές, μεγάλες και σημαντικές αλλαγές στον τρόπο που οι πολίτες βλέπουν τα ΜΜΕ, τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και τις Υπηρεσίες Ασφαλείας των χωρών τους αλλά και στην ίδια τη δημοσιογραφία.

Ένα από τα θετικά σημεία των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης είναι η άμεση σχέση τους με τη «δημόσια σφαίρα», η οποία στην ουσία αφορά την πολυφωνία και την ελευθερία στην ανταλλαγή απόψεων σε μία πολιτισμένη κοινωνία. Η «δημόσια σφαίρα» ως έννοια έγινε ευρέως γνωστή από τον κοινωνιολόγο και φιλόσοφο Jurgen Habermas, το 1989, στο βιβλίο του «The structural transformation of the Public Sphere: An inquiry into a category of bourgeois society». Αποτελεί ένα απαύγασμα από σημαντικές θεωρητικές, κοινωνιολογικές

και φιλοσοφικές προσεγγίσεις όπως αυτές των Κάντ, Χέγκελ, Γκαντάμερ, Μάρξ, Βέμπερ, Πιαζέ, Πάρσονς και άλλων. Η «δημόσια σφαίρα», λοιπόν, στηρίχθηκε πάνω στην κουλτούρα της δημιουργίας ενός χώρου έξω από τον κρατικό έλεγχο και παρεμβατισμό, στον οποίο οι πολίτες ενός κράτους έχουν το δικαίωμα να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους με κριτική άποψη· εκεί ευδοκimeί ο διάλογος και η αλήθεια (Habermas, 1989). Εκεί βασίστηκε η δημιουργία του πλαισίου των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και πολύ περισσότερο των Social Media.

Πριν την εξάπλωση του διαδικτύου ήταν διαδεδομένη μια τάση των ατόμων να σιωπούν όταν μια δημόσια συζήτηση αφορούσε πολιτικά ή θέματα «ταμπού», ακόμη και εάν βρίσκονταν με μέλη του στενού φιλικού και οικογενειακού κύκλου. Η τάση αυτή ονομάστηκε «σπειροειδής γραμμή της σιωπής» (*“spiral of silence”*). Με την ανάπτυξη των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (πχ. Facebook, Twitter κ.ο.κ.) θεωρήθηκε ότι η τάση αυτή θα εξαλειφόταν αφού κάθε πολίτης ενεργός σε αυτά τα Media θα είχε τη δυνατότητα να εκφραστεί ελεύθερα και πάνω σε όλα τα είδη θεμάτων. Όμως, μετά τις αποκαλύψεις του Snowden και του γεγονότος ότι παρακολουθούνταν ηλεκτρονικά πολίτες των ΗΠΑ και για μεγάλο χρονικό διάστημα, ο κόσμος περιόρισε τη δημόσια έκθεση των πολύ προσωπικών του απόψεων σε μεγάλο ποσοστό (Noelle-Neumann, 1993).

Το Pew Research Center, σύμφωνα με τον Geiger (2018), προέβη σε έρευνες σχετικές με τον αντίκτυπο της υπόθεσης Snowden. Μία εξ αυτών ήταν επίσης διαφωτιστική, σχετικά με το πώς οι Αμερικανοί αντιμετωπίζουν την κρατική / κυβερνητική επιτήρηση / παρακολούθηση και το δικαίωμα ιδιωτικότητας. Τα αποτελέσματα έχουν ως εξής σχετικά με τους Αμερικανούς πολίτες:

- Διχάστηκαν σχετικά με τον αντίκτυπο των διαρροών Snowden αμέσως μετά τις αποκαλύψεις του, αλλά η πλειοψηφία είπε ότι η κυβέρνηση πρέπει να διώξει ποινικά τον πληροφοριοδότη.
- Έγιναν κάπως πιο αποδοκιμαστικοί για το ίδιο το κυβερνητικό πρόγραμμα παρακολούθησης τους επόμενους μήνες, ακόμη και όταν ο τότε Πρόεδρος Μπαράκ Ομπάμα τόνισε τις επικείμενες αλλαγές στη συλλογή δεδομένων της NSA.
- Οι αποκαλύψεις σχετικά με την παρακολούθηση της κυβέρνησης ώθησαν ορισμένους Αμερικανούς να αλλάξουν τον τρόπο που χρησιμοποιούν την τεχνολογία.
- Θεώρησαν ότι είναι ευρέως αποδεκτό η κυβέρνηση να παρακολουθεί ορισμένα άτομα, αλλά όχι πολίτες των ΗΠΑ.

- Περίπου οι μισοί (52%) εξέφρασαν ανησυχίες για τα προγράμματα παρακολούθησης το 2014 και το 2015, αλλά είχαν πιο «αθόρυβες» ανησυχίες σχετικά με την παρακολούθηση των δικών τους δεδομένων.
- Η συντριπτική πλειοψηφία (93%) δήλωσε ότι είναι σημαντικό να μπορεί να ελέγχει το ποιος μπορεί να λαμβάνει πληροφορίες για το άτομό τους.
- Περίπου το 49% δήλωσε το 2016 ότι δεν ήταν σίγουροι για την ικανότητα της ομοσπονδιακής κυβέρνησης να προστατεύει τα προσωπικά τους δεδομένα.
- Περίπου οι μισοί Αμερικανοί (49%) δήλωσαν ότι τα προσωπικά τους δεδομένα ήταν λιγότερο ασφαλή σε σύγκριση με πέντε χρόνια πριν από τη διαρροή του Snowden (Geiger, 2018).

4.3.1 Οι αλλαγές που επέφερε η υπόθεση Snowden στη Δημοσιογραφία

Όπως είναι λογικό, επομένως, η υπόθεση Snowden επέφερε αλλαγές και στη δημοσιογραφία αφού εμπλέκονταν άμεσα εκπρόσωποί της.

Σύμφωνα με τον λόγιο Clay Shirky είναι ξεκάθαρο ότι οι ιστορίες που προέκυψαν από τη διαρροή του Snowden μετέφεραν τη δημοσιογραφική κάλυψη των κυβερνήσεων - μια ήδη έντονη προσπάθεια – σε παγκόσμιο επίπεδο, σε μια νέα και πιο αμφισβητούμενη φάση. Για παράδειγμα, η κρυπτογράφηση, ένα εργαλείο για τους παρανοϊκούς και τους συνωμότες στην προ-Snowden εποχή, έχει γίνει συνηθισμένο φαινόμενο, πλέον, για δημοσιογράφους και πηγές σε όλο τον κόσμο.

Επιπροσθέτως, άλλαξε ότι σχετίζεται με το απόρρητο στη δημοσιογραφία. Στην εποχή του Trump και του Facebook, ο Snowden συζήτησε με τον Mehdi Hasan του Intercept για την παρακολούθηση, τα εργαλεία που μπορούν να βοηθήσουν στην προστασία της ιδιωτικής ζωής των πολιτών και για την πιθανότητα μιας συμφωνίας μεταξύ Trump και Πούτιν για την έκδοσή του. Επιπλέον, σηματοδότησε την έναρξη μιας νέας εποχής. Ο πρώην αρχισυντάκτης της «Guardian» Alan Rusbridger γράφει ότι ο Snowden άνοιξε τα μάτια των δημοσιογράφων στις νέες ευθύνες τους στην ψηφιακή εποχή. Για παράδειγμα, στην προ-Snowden εποχή, μόνο μια πεπειραμένη μειονότητα θα γνώριζε τα Μετα-δεδομένα (*Meta-data*). Μετά, όμως, από τις αποκαλύψεις του Snowden, δεν υπάρχει δικαιολογία για κανέναν δημοσιογράφο (ή νομικό, ή ιατρό, ή οποιοδήποτε επαγγελματία, του οποίου το επάγγελμα συνεπάγεται εμπιστευτικότητα) να μην ξέρει τι είναι τα Μετα-δεδομένα. Τέλος, η σχέση του Snowden με τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης σηματοδότησε και κάτι άλλο: την ανάγκη τα Μέσα να ενσωματώσουν στην καθημερινότητά τους ό,τι αποτέλεσμα βγήκε από την υπόθεσή του. Όταν η Emily Bell, διευθύντρια του «The Tow Center for Digital Journalism» (του Κέντρου

για την Ψηφιακή δημοσιογραφία), μίλησε με τον Snowden, εν έτει 2016, σχετικά με τις απόψεις του για τα Μέσα στην εποχή της ψηφιακής παρακολούθησης, εκείνος έδειξε να μην ενθουσιάζεται για τη μέχρι στιγμής εξέλιξη (Vernon, 2018). Αυτό, κατά τον Snowden, σήμαινε ότι η δημοσιογραφία έχει δρόμο ακόμη για να ενσωματώσει αυτά που έμαθε από την υπόθεσή του σχετικά με την ψηφιακή παρακολούθηση και την ασφάλεια και ιδιωτικότητα στο διαδίκτυο και ότι γενικότερα δεν κάνει τη δουλειά που και όπως θα έπρεπε να την κάνει (Bell, 2016).

Πλέον, με δωρεάν κρυπτογραφημένες εφαρμογές ανταλλαγής μηνυμάτων τύπου iMessage, Signal, WhatsApp και Wire, ο καθένας μπορεί εύκολα να μοιραστεί πληροφορίες με πολύ πιο ασφαλή τρόπο. Επίσης, έχουν δημοσιευτεί πολλοί ψηφιακοί οδηγοί ασφαλείας για δημοσιογράφους, πληροφοριοδότες / πηγές και το κοινό. Στο Ίδρυμα Ελευθερίας του Τύπου, δημιουργούνται εργαλεία όπως το «SecureDrop» – ένα σύστημα υποβολής καταγγελιών που βρίσκεται τώρα σε περισσότερες από 60 μεγάλες αίθουσες σύνταξης σε όλο τον κόσμο – που είναι ευχής έργον να εμπνεύσουν και να βοηθήσουν τον επόμενο «Snowden» να μιλήσει με δημοσιογράφους με τον ασφαλέστερο δυνατό τρόπο. Οι πληροφοριοδότες δεν είναι υποχρεωμένοι να είναι τόσο της τεχνολογίας όσο ο Snowden, ούτε οι δημοσιογράφοι, όπως ο Greenwald, είναι υποχρεωμένοι να είναι τόσο καλοί γνώστες και με τόσο ιδιαίτερες πηγές, για να φέρουν στο φως σημαντικές ιστορίες (Fassett, 2018). Όμως, δεν παύει η υπόθεση αυτή να έφερε στην επιφάνεια την αναγκαιότητα για την ύπαρξη βέλτιστων πρακτικών για την αλλαγή της διερευνητικής δημοσιογραφίας και ειδικότερα σε ότι αφορά αφενός την προστασία των πηγών και αφετέρου την ακεραιότητα των εμπλεκόμενων δημοσιογράφων και την ικανότητά τους να χειριστούν σωστά την εκάστοτε υπόθεση / πληροφοριοδότη (Coll, 2014).

Η δύναμη των πληροφοριοδοτών στο να λογοδοτούν θεσμικά όργανα και ηγέτες εξαρτάται πολύ συχνά από την κρίσιμη δουλειά των δημοσιογράφων, οι οποίοι επαληθεύουν τις αποκαλύψεις των πηγών τους και στη συνέχεια τις δημοσιοποιούν. Οι ειδικοί στο δίκαιο του καταγγέλλοντος συστήνουν προσοχή όσον αφορά το γεγονός ότι θα προστατευτεί ένα άτομο που κάνει την οποιαδήποτε σοβαρή αποκάλυψη. Στις ΗΠΑ υπάρχει θεσμοθετημένος ο νόμος περί προστασίας των πληροφοριοδοτών (Whistleblower Protection Act - WPA), παρόλα αυτά ένας δημοσιογράφος που ζητά απευθείας από μια πηγή να του παρέχει διαβαθμισμένα έγγραφα μπορεί να εκτεθεί σε κίνδυνο να του απαγγελθούν ποινικές κατηγορίες, επομένως συστήνεται στους δημοσιογράφους να προσέχουν ακόμη και όταν περιγράφουν τον τρόπο με τον οποίο αποκτούν συγκεκριμένες πληροφορίες (Walsh, 2016).

Ο ίδιος ο Ewen MacAskill (από τον Guardian) που ταξίδεψε την πρώτη φορά με τους Greenwald και Poitras στο Χονγκ Κονγκ για να συναντήσουν τον Snowden, τον περιέγραψε σε άρθρο του ως τον «τέλειο πληροφοριοδότη», επειδή είναι ταπεινός και δεν άγεται / καθοδηγείται από τα χρήματα ή τη φήμη. Για το λόγο αυτό και στάθηκε τόσο δύσκολο το έργο των κυβερνήσεων των ΗΠΑ και Αγγλίας να τον «δαιμονοποιήσουν» και γι' αυτό βρήκε διαφυγή στη Μόσχα ώστε τουλάχιστον να ζει πιο αξιοπρεπώς σε σχέση με τη ζωή σε κάποια φυλακή υψίστης ασφαλείας στις ΗΠΑ (MacAskill, 2017). Αν δει κάποιος την υπόθεση Snowden αντικειμενικά, στις κινήσεις τους αμφότεροι ο πληροφοριοδότης και οι εμπλεκόμενοι δημοσιογράφοι προσπάθησαν να ακολουθήσουν τους κανόνες δεοντολογίας και ηθικής και τους προσωπικούς τους αλλά και της δημοσιογραφίας. Από μόνο του όμως το γεγονός ότι έκλεψε κρατικά απόρρητα έγγραφα και τα διέρρευσε στη δημόσια σφαίρα αποτελεί πράξη έξω από τη δεοντολογία. Οπότε σε τέτοιες περιπτώσεις ισχύει, τελικά, το ρητό «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα»; Κι αν ναι, μέχρι ποιο σημείο πρέπει να υπάρχει ανοχή; Κι αν όχι, θα είχε καταλάβει η οποιαδήποτε εξουσία ότι δεν μπορεί να καταχράται τη δύναμή της και να καταπατά συνταγματικά δικαιώματα (αυτά της ιδιωτικότητας και της ασφάλειας);

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5º: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1 Σκοπός και συνεισφορά παρούσας εργασίας

Κατά την πάροδο της τελευταίας πενταετίας υπήρξαν κάποιες διπλωματικές εργασίες, οι οποίες έκαναν αναφορά στην υπόθεση του Edward Snowden με τη θεματολογία τους κυρίως να αφορά την ιδιωτικότητα και την ασφάλεια, τις νομικές προεκτάσεις, τα συστήματα κρυπτογράφησης και παρακολούθησης κοκ. Η συνεισφορά της παρούσας εργασίας έγκειται στο γεγονός ότι στηρίζεται στην υπόθεση Snowden για να αναπτύξει από δημοσιογραφική σκοπιά έννοιες όπως ηθική και δεοντολογία στα ΜΜΕ και ειδικά στο διαδίκτυο, ιδιωτικότητα και ελευθερία λόγου και έκφρασης, παραθέτοντας και άλλες υποθέσεις που χαρακτηρίστηκαν ως «πολύκροτα σκάνδαλα»· αυτός αποτελεί, άλλωστε, και τον βασικό σκοπό της.

5.2 Συμπεράσματα εργασίας

Το 2013 ο Edward Snowden, εργαζόμενος στην Υπηρεσία Ασφαλείας των ΗΠΑ (NSA), γίνεται πληροφοριοδότης (*whistleblower*) και ερχόμενος σε επαφή με δημοσιογράφους του Guardian και με μια σκηνοθέτη, βγάζει στη δημοσιότητα εκατομμύρια έγγραφα και απόρρητες πληροφορίες που αφορούσαν την μαζική παρακολούθηση Αμερικανών Πολιτών (και όχι μόνο) από τις εκάστοτε Κυβερνήσεις. Όπως ήταν επόμενο, ξέσπασε τεράστια αναστάτωση, με τις Αμερικανικές Αρχές να κυνηγάνε τον Snowden και με τα Μέσα να αναγάγουν την περίπτωση – ίσως – στο σημαντικότερο σκάνδαλο όλων των εποχών, κυρίως λόγω του μεγέθους των εγγράφων και πληροφοριών που βγήκαν στη δημοσιότητα αλλά και της πηγής αυτών, που ήταν μια από τις πιο απόρρητες και καλά επιτηρούμενες στον κόσμο.

Η ιδιαιτερότητα της υπόθεσης αυτής άπτεται πολλών συνιστωσών καθότι έχει κοινωνικές/κοινωνιολογικές, πολιτισμικές, πολιτικές, νομικές, δημοσιογραφικές, και ψυχογραφικές προεκτάσεις. Ιδιαίτερα από τη στιγμή που κατέστη ξεκάθαρο (από τον ίδιο και από τους ερευνητές της υπόθεσης – δημοσιογράφους, υπερασπιστές και κατηγορούς) ότι ο πληροφοριοδότης δεν προέβη στις αποκαλύψεις αυτές ούτε εξαιτίας των χρημάτων αλλά ούτε και της φήμης⁷. Ως έναυσμα της κίνησης αυτής του Snowden χαρακτηρίστηκε η ανάγκη του για προστασία του δημοσίου συμφέροντος. Θεώρησε ότι καταστρατηγούνται νόμοι αλλά και η βασική κοινωνική σύμβαση ανάμεσα στο κράτος (δημοκρατία) και τους πολίτες του. Τα Μέσα, ως «υπηρέτες» του δημοσίου συμφέροντος από την πρώτη στιγμή που ο Snowden

⁷ Rusbridger, A. & MacAskill, E. (2014). Interview: I, spy: Edward Snowden in exile. Available at: <https://www.theguardian.com/world/2014/jul/18/-sp-edward-snowden-interview-rusbridger-macaskill>

απευθύνθηκε σε αυτά, χειρίστηκαν την υπόθεση με προσοχή και πλήρη επίγνωση της σημαντικότητάς της. Άλλωστε, αμφότερες οι πλευρές αναγνωρίζουν τη σημασία της ιδιωτικότητας αλλά και της ελεύθερης διακίνησης ιδεών και απόψεων, χωρίς το φόβο λογοκρισίας, λογοκλοπής, κατασκοπείας και αδιακρισίας από την πλευρά του κράτους, το οποίο εννοείται ότι υποχρεούται να προστατεύει τους πολίτες του. Παρόλα αυτά, διαφάνηκε ότι η ίδια η NSA παραβίαζε συστηματικά τον Νόμο περί Κατασκοπείας αλλά και το Σύνταγμα των ΗΠΑ, λέγοντας συνεχώς ψέματα για την παραβίαση των προσωπικών δεδομένων και των συστημάτων κρυπτογράφησης και παραπλανώντας τα εποπτικά Δικαστήρια σχετικά με αυτά. Επομένως, από την έκβαση και τη δημοσιότητα που πήρε η υπόθεση φαίνεται ότι ο ίδιος ο Snowden και τα εμπλεκόμενα Μέσα με τους αντίστοιχους δημοσιογράφους γνώριζαν καλά για το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και του απορρήτου των επικοινωνιών, για τον Νόμο περί Κατασκοπείας αλλά και για τον Νόμο περί Πληροφοριοδοτών όσο και για τους νόμους που διέπουν τα Ανθρώπινα δικαιώματα σε παγκόσμια κλίμακα. Με βάση, λοιπόν, όλες τις παραπάνω διατάξεις, ο Edward Snowden αποδεικνύοντας ότι έδρασε με σκοπό να προστατέψει το κοινό (τους πολίτες) από παραβατικές συμπεριφορές και πράξεις από την πλευρά των Μυστικών Υπηρεσιών και των Υπηρεσιών Ασφαλείας, θα μπορούσε να διεκδικήσει την αθώωσή του και την επιστροφή του στις ΗΠΑ. Κάτι τέτοιο, βέβαια, μέχρι στιγμής δεν είναι εφικτό και γι' αυτό παραμένει στη Μόσχα.

Αναλογιζόμενος κάποιος τις απόψεις και τις προσεγγίσεις είτε των σημαντικότερων αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων, όπως ο Σωκράτης, ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης είτε των μεγάλων νεότερων δυτικών φιλοσόφων και λόγιων όπως ο Foucault, ο Kant και ο Ess, για την ηθική και τη δεοντολογία, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν κάποια σημαντικά συστατικά τα οποία δομούν την έννοια της ηθικής (όπως το ποιος κάνει την πράξη, τι και ποιόν αφορά, με ποιόν τρόπο πραγματοποιείται, με ποιο σκοπό και με ποιόν τρόπο). Επίσης, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ηθική δεν είναι ιδεολογία (μαρξιστική άποψη) αλλά περισσότερο αποτέλεσμα του πως βλέπει κάποιος τον εαυτό του ενδοσκοπικά και μέσα στο ευρύτερο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο.

Σε αυτό το σκεπτικό δομήθηκαν και οι αρχές και ο κώδικας δεοντολογίας των ΜΜΕ αναγράφοντας συγκεκριμένους κανόνες για την εφαρμογή στον δημοσιογραφικό κόσμο. Ο ηθικός λόγος και οι κώδικες αλλάζουν και εξελίσσονται σύμφωνα με την κάθε εποχή και το κοινωνικό, γεωπολιτικό και θρησκευτικό γίγνεσθαι. Φθάνοντας στη σημερινή εποχή, περνώντας από τις μαρξιστικές και νέο-μαρξιστικές προσεγγίσεις και φθάνοντας στις

κονστρουξιονιστικές (που νοούν τη δημοσιογραφία ως ένα κράμα πολιτισμικών και κοινωνικών κατασκευών) και μπαίνοντας η δημοσιογραφία στον κόσμο του διαδικτύου (social media), της δημοσιογραφίας των πολιτών αλλά και, ενίοτε, της λογικής της «κλειδαρότρυπας», είναι περισσότερο επιτακτική η ανάγκη να υπάρξει μία σύγκλιση για το ποιος ορίζεται ως δημοσιογράφος και το τι χαρακτηρίζεται ως δημοσιογραφία.

Επιγραμματικά, οι αρχές δημοσιογραφικής ηθικής έχουν ως εξής: (1) Το καθήκον απέναντι στο κοινό, (2) η σωστή διαχείριση των πηγών, (3) η προστασία της ουδετερότητας του Μέσου, (4) η συμμετοχή στη Δημόσια Σφαίρα, (5) η διαχείριση του ευαίσθητου υλικού και των ακραίων συνθηκών, (6) τα πνευματικά δικαιώματα, η λογοκλοπή και οι αλλοιώσεις, (7) η διαχείριση των επιχειρηματικών και οικονομικών συμφερόντων, (8) οι κανόνες για τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, (9) η διαγραφή ψηφιακών κειμένων, (10) η εμπορική πολιτική, (11) οι υποχρεώσεις των Δημοσιογράφων και έκαστου Μέσου και (12) η δημοσιογραφία των δεδομένων. Οι αρχές αυτές σε συνδυασμό με τους κώδικες δημοσιογραφικής δεοντολογίας, α) το δικαίωμα στην ελεύθερη πληροφόρηση, β) τον χαρακτηρισμό της δημοσιογραφίας ως λειτούργημα αφού υπηρετεί τους πολίτες, γ) τα αξιώματα της ισηγορίας και της πολυφωνίας, δ) την προσοχή στον τρόπο άσκησης του επαγγέλματος, ε) την οικονομική διαφάνεια που πρέπει να διέπει τον κλάδο, στ) τη δόμηση και τα χαρακτηριστικά των σχέσεων μεταξύ συναδέλφων, ζ) την αντιμετώπιση των νέων ευθυνών και συνθηκών λόγω παγκοσμιοποίησης και η) τις υποχρεώσεις που συνεπάγεται η ελευθερία του λόγου και της έκφρασης, προσδιορίζουν και σηματοδοτούν το πλαίσιο και τη φύση της δημοσιογραφίας.

Με βάση τα προαναφερθέντα, επομένως, διαφαίνονται δύο πράγματα:

- i. Η πράξη του Snowden, ως προσωπική εκτίμηση του συγγραφέα της παρούσας εργασίας, μπορεί να χαρακτηριστεί ως ηθική. Σύμφωνα με τις φιλοσοφικές αναλύσεις περί ηθικής, έκανε μια πράξη που ήταν άμεσα σχετιζόμενη με τη θέση και τα καθήκοντά του και αντέδρασε σε κάτι που ερχόταν σε αντίθεση με τους προσωπικούς του κανόνες κοινωνικής και επαγγελματικής δεοντολογίας και συνείδησης· αφορούσε το δημόσιο/συλλογικό/παγκόσμιο συμφέρον των πολιτών· έκανε κάθε προσπάθεια να λύσει το ζήτημα εκ των έσω αλλά από τη στιγμή που δεν λήφθηκαν υπόψη οι εισηγήσεις του αναγκάστηκε να προβεί σε δημοσιεύσεις· δεν είχε σκοπό τον χρηματισμό και τη φήμη αλλά την προστασία βασικών ανθρώπινων δικαιωμάτων που θεώρησε ότι καταστρατηγούνται· και κάνοντάς το δημόσιο ανάγκασε σε συμμόρφωση τις κρατικές αρχές και περιορισμό της παρακολούθησης και σε δομικές αλλαγές τη δημοσιογραφία.

- ii. Η στάση των Μέσων και των εμπλεκόμενων δημοσιογράφων ήταν κατά βάση ηθική. Η είδηση ήταν ακριβής και έγκυρη (οι δημοσιογράφοι τη δημοσιοποίησαν αφότου σιγουρεύτηκαν και ήλεγξαν ότι ο πληροφοριοδότης ήταν έμπιστος και αληθινός)· δεν επέτρεψαν να τους καταβάλλουν οι προκαταλήψεις και ενήργησαν με ειλικρίνεια και ακεραιότητα, προσπαθώντας να μη θίξουν κανένα από τα εμπλεκόμενα μέρη, διασφάλισαν την αρχή της ιδιωτικότητας και κατόπιν απόφασης του ίδιου του Snowden δημοσιοποίησαν την ταυτότητά του· χειρίστηκαν αξιοπρεπώς τον αντίκτυπο της είδησης και στήριξαν την πηγή τους μέχρι το τέλος· υπήρξε άριστη συνεργασία ανάμεσα στο Μέσον, τους δημοσιογράφους και την πηγή, χωρίς να λήξει η κατάσταση με εκατέρωθεν διαξιφισμούς· δεν υπήρξαν κατασκευασμένες ειδήσεις ούτε και λογοκρισία και παραποίηση των λεγόμενων του Snowden, όπως επίσης και δεν έγινε γνωστός κάποιος χρηματισμός Μέσου ή δημοσιογράφου. Επομένως, στην υπόθεση Snowden φαίνεται ότι το τρίπτυχο: αυθεντικότητα είδησης – λογοδοσία – αυτονομία και ότι αυτά συνεπάγονται, ικανοποιήθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό.

Αναφορικά με τα υπόλοιπα τρία σκάνδαλα τα οποία παρουσιάστηκαν και αναλύθηκαν στην παρούσα εργασία (“Watergate”, “Clinton / Lewinsky”, “Holmes / εταιρία Theranos”), υπάρχουν κάποιες ομοιότητες μεταξύ τους αλλά και κάποιες διαφορές. Βασική ομοιότητα είναι ότι όλα παρουσιάζουν τα βασικά χαρακτηριστικά που σηματοδοτούν ένα σκάνδαλο ως «διαμεσολαβημένο». Δηλαδή, έγιναν παγκοσμίως γνωστά, τα ΜΜΕ ήταν εκείνα που τα αποκάλυψαν και τα μετέδωσαν, οι πληροφορίες που τα αφορούσαν δημοσιοποιήθηκαν από τους άμεσα συμμετέχοντες / ενδιαφερόμενους ή το κοντινό τους περιβάλλον, ήταν πολύπλευρα και πολύπλοκα γεγονότα, με τεράστιο κοινωνικοπολιτικό αντίκτυπο, υπήρξε διασυρμός των άμεσα εμπλεκόμενων καθότι ήταν σοκαριστικά για το κοινό / πολίτες, αποτέλεσαν γεγονότα επικοινωνιακής φύσης και αφορούσαν όλα πρόσωπα ήδη εξαιρετικά προβεβλημένα (με εξαίρεση τον Snowden που έγινε διάσημος αφού δημοσιοποιήθηκε η υπόθεσή του). Στα τέσσερα αυτά σκάνδαλα, η μεγαλύτερη και σημαντικότερη διαφορά είναι η ηθική και δεοντολογική πλευρά και πως τη διαχειρίστηκαν αυτή τα εμπλεκόμενα μέρη. Πιο αναλυτικά, επί της παρούσης αυτό που ενδιαφέρει είναι η πλευρά των Μέσων και των δημοσιογράφων και η πλευρά του κοινού / πολιτών. Τα Μέσα έπαιξαν κομβικό ρόλο τόσο στην δημοσιοποίηση των γεγονότων όσο και στον αντίκτυπο που αυτά είχαν στο κοινό και στους πρωταγωνιστές τους. Στο σκάνδαλο “Watergate” διαφυλάχθηκε η προστασία και η τήρηση της ανωνυμίας του πληροφοριοδότη μέχρι να διερευνηθεί και να βγει στη δημόσια σφαίρα η υπόθεση και έγινε σημαντική δημοσιογραφική έρευνα με αντικειμενικότητα και διαφάνεια, καθότι το θέμα αφορούσε πολιτικό πρόσωπο του υπέρτατου αξιώματος, αυτού

του Προέδρου των ΗΠΑ. Οι Αμερικανοί πολίτες αντέδρασαν από τις αποκαλύψεις και ήταν η πρώτη φορά που οι κατοπινές έρευνες έδειξαν ότι κλονίστηκε η πίστη και η εμπιστοσύνη τους στο πρόσωπο της Προεδρίας των ΗΠΑ και ότι είναι πολλά αυτά που συμβαίνουν πίσω από την πλάτη τους και δεν τα μαθαίνουν ποτέ. Στο σκάνδαλο “Clinton / Lewinsky”, επειδή ήταν πολιτικής φύσεως με σεξουαλική χροιά η έκταση αλλά και οι διαστάσεις του ήταν άνευ προηγουμένου. Στην υπόθεση αυτή οι δημοσιογράφοι χειρίστηκαν την πηγή (Linda Tripp) με προσοχή αλλά επειδή ήταν συνάδελφος και φίλη της Lewinsky, (κατά)κρίθηκε από μεγάλη μερίδα του κοινού ότι πρόδωσε την εμπιστοσύνη της ασκούμενης στο Λευκό Οίκο με αντάλλαγμα δημοσιότητα, αναγνώριση και πολιτικά / επαγγελματικά κίνητρα. Ειπώθηκε ότι από τη στιγμή που δεν υπήρχαν πολιτικές προεκτάσεις, δεν υπήρχε λόγος να πάρει τέτοια έκταση το θέμα. Επίσης, η άμεσα εμπλεκόμενη Lewinsky διαπομπεύτηκε τόσο, που παρόλα τα χρόνια που πέρασαν το όνομά της είναι συνυφασμένο με το σκάνδαλο. Τέλος, στο σκάνδαλο “Holmes / εταιρία Theranos” ήταν δημοσιογράφος εκείνος που δεν παρασύρθηκε από την ευφυΐα της Holmes και άρχισε να ψάχνει εξονυχιστικά την εταιρεία της και εκείνος που τη χαρακτήρισε δημόσια ως «απάτη». Ακολούθησε πιστά το ένστικτό του αλλά και την αρχή της αντικειμενικότητας, αναλαμβάνοντας την ευθύνη να αποκαλύψει την αλήθεια, επαληθεύοντας τις πηγές και τις πληροφορίες του με αποτέλεσμα να αποκαλύψει πράξεις που έβλαπταν σε μεγάλο βαθμό (οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό, υγειονομικό και ψυχολογικό) το δημόσιο συμφέρον. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι δεν αποκάλυψε την πηγή του ποτέ παρόλη την έκταση που πήρε η υπόθεση και σεβάστηκε την επιθυμία του/της πληροφοριοδότη/τρια του.

Λόγω της έξαρσης των τεχνολογικών ανακαλύψεων και της παγκοσμιοποίησης, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (και τα Ψηφιακά Μέσα) δεν θα μπορούσαν να μην επηρεαστούν. Αναγκαστικά προσαρμόζονται στις νέες συνθήκες και καταστάσεις. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι δημοσιογραφία ξεχνάει τις βασικές αρχές ηθικής και δεοντολογίας πάνω στις οποίες βασίστηκε, αλλά τις αναθεωρεί και τις ανακατασκευάζει σύμφωνα με τις προσταγές εκάστοτε πολιτισμικής κουλτούρας και εποχής. Η υπόθεση Snowden επέφερε πολλές και σημαντικές αλλαγές ακριβώς για αυτό το λόγο· ανάγκασε τη δημοσιογραφία να κινηθεί σε τροχιά παγκοσμιοποίησης και τεχνολογικής εξέλιξης ώστε να ενημερωθεί πρώτα απ’ όλα η ίδια αλλά και οι πολίτες, που πρέπει να μάθουν να χειρίζονται τα νέα τεχνολογικά και ψηφιακά δεδομένα, να μπορούν να προστατέψουν τις προσωπικές τους πληροφορίες και τις ιδιωτικές τους στιγμές και να μάθουν να ξεχωρίζουν την αντικειμενική, σωστά δομημένη και ηθική δημοσιογραφία που προωθεί τη διαφάνεια, την αντικειμενικότητα και υπηρετεί την αλήθεια.

5.2.1 Συνδέοντας τη δημοσιογραφία με την κυκλοφορία των ιδεών και την κουλτούρα

Η δημοσιογραφία στηρίζεται στη γλώσσα: στον γραπτό και στον προφορικό λόγο. Όλη η διαδικασία της ροής των πληροφοριών από τη γέννηση μια ιδέας μέχρι την κοινωνική κατασκευή της και την τελική οικειοποίησή της από την κοινωνία, επικοινωνείται με τη γλώσσα, πάντα με βάση την κουλτούρα κάθε λαού (**Εικόνα 1**⁸).

Εικόνα 1: Η ροή κυκλοφορίας των ιδεών (Θεολόγου, 2016: 2)

Με βάση την παραπάνω εικόνα διαφαίνεται πόσο μεγάλη σημασία έχουν τα ζητήματα δεοντολογίας, αξιών και ηθικής στο τρόπο που επικοινωνείται ένα θέμα μέσω των ΜΜΕ, όπως επίσης και η κουλτούρα, ο τρόπος σκέψης και ζωής ενός λαού στο πως τελικά αυτό φτάνει στους τελικούς αποδέκτες που είναι το κοινό και πως οι πολίτες, τελικά, επεξεργάζονται και εν τέλει οικειοποιούνται τις νέες πληροφορίες και ιδέες. Επί παραδείγματι, στην υπόθεση Snowden αλλά και στα υπόλοιπα διαμεσολαβημένα σκάνδαλα, επιβεβαιώνεται πως η γλώσσα ως μέσον πολιτισμού και αφήγησης αλλά και ως εργαλείο επικοινωνίας, αποτελεί ουσιαστικά το όργανο μέσω του οποίου ο κονστρουκτιβισμός παίρνει οντολογική μορφή. Μέσω των ΜΜΕ (δηλαδή μέσω του λόγου και της εικόνας) κατασκευάστηκε σε κάθε σκάνδαλο μια πραγματικότητα, η οποία ήταν διαφορετική από την ήδη υπάρχουσα. Πιο συγκεκριμένα, πριν μιλήσει ο Snowden, οι πολίτες δεν γνώριζαν ότι – ή τουλάχιστον τον βαθμό – που παρακολουθούνταν οι συνομιλίες τους μέσω τηλεφώνου και διαδικτύου. Με το που άρχισαν να ρέουν, όμως, οι πληροφορίες (διαρροή στη δημόσια σφαίρα) και σύμφωνα με τον τρόπο που αυτές επικοινωνήθηκαν στο κοινό, επιτεύχθηκε η

⁸ Θεολόγου, Κ. (2016). Για τη δημοσιοποίηση της επιστημονικής έρευνας: ζητήματα ηθικής και κουλτούρας [online]. Ανάκτηση από: <https://ocw.aoc.ntua.gr/modules/document/file.php/METAL134/gia%20ti%20dimosiopoiisi%20tis%20epistimonikis%20ereunas.pdf>.

κοινωνική κατασκευή της νέας γνώσης, η οποία «μεταφράστηκε» και έγινε κατανοητή από τον καθένα με βάση τη γλώσσα του, την κουλτούρα και τον πολιτισμό του αλλά και των συστημάτων αξιών και ηθικής που είχε. Έτσι, ο κάθε πολίτης έκρινε εξ ιδίων μεν αλλά με κριτική προσέγγιση όλες τις πληροφορίες και τη νέα γνώση που λάμβανε κάθε φορά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Γήτας, Μ. (2018). Δημοσιογραφία: Επάγγελμα ή λειτούργημα; [online]. Ανάκτηση από: <https://www.iekdelta360.gr/dimosiografia-epaggelma-i-leitoyrgima>

Δελγιάννη, Ε.Ι. (2004). *Ηθική των ΜΜΕ*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης

Δεσπότης, Σ. (2008). Φιλοσοφική Ηθική και Χριστιανική Ηθική, στο Αθ. Αντωνόπουλος κ.α., *Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας: Διαχρονικές Συνιστώσες της Χριστιανικής Θεολογίας στην Ορθοδοξία*, Τόμος Γ, Πάτρα: ΕΑΠ.

Δραγώνα-Μονάχου, Μυρ. (2014). Η ηθική του Σωκράτη [Online]. Ανάκτηση από: <https://ekivolosblog.wordpress.com/2014/05/19/%CE%B7-%CE%B7%CE%B8%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%83%CF%89%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7/>

Ένωσης Συντακτών Ελλάδας (1998). Αρχές δεοντολογίας. Επίσημη ιστοσελίδα, ανάκτηση από: <https://www.esiea.gr/arxes-deontologias/>

Ιωαννίδου, Ρ. (2016). Watergate - σκάνδαλα gate: τυχαία συσχέτιση; [Online]. Ανάκτηση από: <https://www.huffingtonpost.gr/rosiee-ioannidou/watergate-gate- b 7947288.html>

Καράκωστας, Ιωάν. (2012). Το δίκαιο των ΜΜΕ. Εκδ. ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ: Αθήνα.

Κοκκίνης, Π. (2018). Bad Blood: Η ιστορία της γυναίκας που ήθελε το αίμα σου [Online]. Ανάκτηση από: <https://www.oneman.gr/entertainment/bad-blood-h-istoria-ths-gynaikas-poy-hthele-to-aima-soy/>

Κομνηνού, Μ. (2017). Πώς και γιατί παραβιάζεται η δεοντολογία στα ΜΜΕ στην Ελλάδα, 2009-15 [Online] Ανάκτηση από: <https://www.huffingtonpost.gr/maria-komninou/-200915 b 9514354.html>

Κόντος, Παυλ. (2017). Αριστοτελική ηθική: Πόσο δικές μας είναι οι ηθικές αρετές του Αριστοτέλη; [Online] Ανάκτηση από: https://mathesis.cup.gr/assets/courseware/9c94f700ee7eae9c8d4f24a113b994f/asset-v1:Philosophy+PHL2+2017_T2+type@asset+block/Aristotle_s_ethics_Week_3.pdf

Κωνσταντινίδη, Ντ. (2015). Πλατωνική ηθική [Online]. Ανάκτηση από: <http://n1.intelibility.com/ime/lyceum/?p=lemma&id=146&lang=1>

Μαντζίκος, Γ. (2017). Η σχέση δημοσιογραφίας και τρομοκρατίας στον σύγχρονο κόσμο [Online]. Ανάκτηση από: <https://jaj.gr/media-literacy/i-schesi-dimosiografias-ke-tromokratias-ston-sigchro-no-kosmo/>

Μαρίνος, Μ.Θ. (2004). *Πνευματική Ιδιοκτησία*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Μαρίνος, Γ. (2015). Δημοσιογραφία και ηθική [Online]. Ανάκτηση από: <https://www.pro-europa.eu/europe/el/g-marinos-dimosiografia-ke-ithiki/>

Μοσχοβάκου, Ν. και Ντάνη, Σ. (2018). *Διακρίσεις λόγω ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού: δεδομένα, θεσμικό πλαίσιο και ποιοτική διερεύνηση*. ΚΕΘΙ, Αθήνα.

Νικολάου, Ν. (2015). Η εξέλιξη της Ηθικής [Online]. Ανάκτηση από: <https://www.pemptousia.gr/2015/02/89589/>

Παναγιώτου, Ν. (2005). *Τύπος και Ελληνική εξωτερική πολιτική: Η παρουσίαση των ελληνοτουρκικών σχέσεων από τον ελληνικό ημερήσιο πολιτικό τύπο, κατά την χρονική περίοδο 1977-2000*. Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ. Θεσσαλονίκη, ανάκτηση από: <http://users.auth.gr/npanagiotou/MASS%20MEDIA%20AND%20FOREIGN%20POLICY.pdf>

Παντελάκης, Γ. (2018). Η χαμένη τιμή της δημοσιογραφίας: 20+1 ιστορίες κιτρινισμού. Αθήνα: ΘΕΜΕΛΙΟ.

Παπαθανασόπουλος, Σ. (2011). *Τα μέσα επικοινωνίας στον 21^ο αιώνα*. Αθήνα, εκδ. Καστανιώτης.

Παυλίδης, Γ. (2009). *Δημοσιογραφική Δεοντολογία - Αυτορρύθμιση ή Επιβολή; - ΛΕΥΚΩΣΙΑ*.

Σεραφετινίδου, Μ. (2003). *Κοινωνιολογία των μέσων μαζικής επικοινωνίας*. Αθήνα: Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης & Κοινωνικής Πολιτικής – Guetenberg.

Σωτηρόπουλος, Β. (2018). Ιδιωτικότητα [online]. Ανάκτηση από: <https://dimosiografia.com/prosopika-dedomena-dimosiografia/>

Σωτηρόπουλος, Β. (2018β). Η σύγχρονη προστασία προσωπικών δεδομένων και η νέα αποστολή της δημοσιογραφίας [Online]. Ανάκτηση από: https://dimosiografia.com/gdpr_media/

Τζανάκης, Μαν. (2012). Η έννοια του ευατού στο ύστερο έργο του Michel Foucault. Ανάκτηση από: <http://sociology.soc.uoc.gr/wp-content/uploads/2013/tzanakis/ANAKOINOSEIS%20SE%20SINEDRIA/7.%20FOUCAULT-SOI%20IFA07.pdf>

Thompson, J.B. (2001). Πολιτικά Σκάνδαλα στην εποχή της εικόνας, στο Σ. Παπαθανασόπουλος (επιμ), Α. Φιλίππατος (μτφρ), *Επικοινωνία και Κοινωνία*, Αθήνα: Καστανιώτης.

Χαϊδεμενάκη, Ν.Α. (2017). Ο Ρόλος των ΜΜΕ σε περιόδους κρίσεων: Η Ελληνική και Τουρκική περίπτωση. *Powerpolitics.eu*. [Online]. Ανάκτηση από: <https://powerpolitics.eu/%CE%BF-%CF%81%CF%8C%CE%BB%CE%BF%CF%82-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%BC%CE%BC%CE%B5-%CF%83%CE%B5-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%8C%CE%B4%CE%BF%CF%85%CF%82-%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD-%CE%B7/>

Χρονάκη, Δ. (2018). *ΣΔΣ₅₂: Δημοσιογραφική Δεοντολογία και Ηθική* [e-Book]. Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, ΠΜΣ Σύγχρονες Δημοσιογραφικές Σπουδές, Πάτρα: ΕΑΠ.

Ξένη Βιβλιογραφία

Ahluwalia, Pal. and Nursey-Bray, P. (1997). *Post-colonialism: Culture and identity in Africa*. Commack, NY: Nova Science Publishers.

Alia, Val. (2004). *Media ethics and social change*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Allan, S. (2004). *News Culture*. Buckingham: Open University Press.

Baldasty, G. (1992). *The commercialization of the news in the Nineteenth Century*. Madison, WI: University of Wisconsin

Bech, H.P. (2019). Silicon Valley's rule number one: Fake it till you make it [online]. *Business Model Management*, available at: <https://tbkconsult.com/silicon-valleys-rule-number-one-fake-it-to-you-make-it/>

Bell, Em. (2016). Snowden interview: Why the media isn't doing its job. Columbia Journalism Review [online]. Available at: https://www.cjr.org/q_and_a/snowden.php

Bennet, J., Kingsbury, K., Dao, J., Appelbaum, B., Bensinger, Gr., Cottle, M. and Gay, M. (2014). Editorial: Edward Snowden, Whistle-Blower [online]. Available at: https://www.nytimes.com/2014/01/02/opinion/edward-snowden-whistle-blower.html?_r=0

Berke, R. (2019). From protégée to whistleblower: A former Theranos scientist says Elizabeth Holmes should 'come forward and apologize' [online]. Available at: <https://www.statnews.com/2019/05/01/from-protegee-to-whistleblower-a-former-theranos-scientist-says-elizabeth-holmes-should-come-forward-and-apologize/>

Bernier, M.-Fr. (2000). *Les fantomes du Parlement. L'utilite des sources anonymes chez les courrieristes parlementaires*. Les Presses de l'Universite Laval. ISBN 2-7637-7781-3

Boskowsky, P.J. (2005). *Digitizing the News*. MIT Press.

Bowler, S. and Karp, J.A. (2004). Politicians, scandals and trust in government. *Political Behavior*, 26(3), pp.271-287.

Brown, Fr. (2018). Deep Throat, and His Motive. SPJ Ethics Committee [Online], available at: <https://www.spj.org/ecs18.asp>

Brugidou, M. (1993). L'affaire du sang contaminé: la construction de l'événement dans Le Monde (1989-1992). Mots. [Online]. Exporter: https://www.persee.fr/doc/mots_0243-6450_1993_num_37_1_2140#xd_co_f=YTc1MThmN2QtYjM2OS00NzNiLTk1ZjgtNTNmMmVhMGNhMDM3~

Buchingham, D. (1993). Going critical: The limits of Media literacy. *Australian Journal of Education*, 37(2), p.142-152.

- Bywater, J. (1894). *Aristotle's Ethica Nicomachea*. Oxford.
- Campbell, W. (2001). *Yellow journalism: Puncturing the myths, defining the legacies*. Westport, CT: Praeger.
- Carlson, A. (2017). Edward Snowden: Traitor or Hero? A case study on McCombs School of Business [online]. Available at: <http://ethicsunwrapped.utexas.edu/wp-content/uploads/2017/02/38-Edward-Snowden-Traitor-or-Hero.pdf>
- Carreyrou, J. (2015). Hot Startup Theranos Has Struggled With Its Blood-Test Technology. THE WALL STREET JOURNAL [Online]. Available at: <https://www.wsj.com/articles/theranos-has-struggled-with-blood-tests-1444881901>
- Cartwright, L. (2019). Bad Blood' Author John Carreyrou on Why He Left The Wall Street Journal and What He'll Do Next. The Daily Beast [Online]. Available at: <https://www.thedailybeast.com/bad-blood-author-john-carreyrou-on-why-he-left-the-wall-street-journal-and-what-hell-do-next>
- Chabert, P. (2019). Elizabeth Holmes: la folle histoire de celle qui a trompé la Silicon Valley [Online]. Exporter: <https://www.capital.fr/economie-politique/elizabeth-holmes-la-folle-histoire-de-celle-qui-a-trompe-la-silicon-valley-1335778>
- Chadwick, A. & Collister, S. (2014). Mediating the Snowden leak: A chronicle of the key events, 2012-2014 [online]. Available at: <http://www.newpolcom.rhul.ac.uk/snowden-leak-chronicle>
- Chomsky, N. (1997). *Media control: The spectacular achievements of propaganda*. New York: Seven Stories Press.
- Coll, S. (2014). How Edward Snowden changed journalism [online]. Available at: <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/snowden-changed-journalism>
- de Blic, D. and Lemieux, C. (2005). Le scandale comme épreuve. Éléments de sociologie pragmatique. Politix. [Online]. Exporter: <https://www.cairn.info/revue-politix-2005-3-page-9.htm#no13>
- de Burgh, Hugo, ed. (2000). *Investigative Journalism: Context and Practice*. London and New York: Routledge
- Everbach, Tr. (2017). Monica Lewinsky and Shame: 1998. Newspaper framing of "That Woman" [Online]. Available at : <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0196859917707920>
- Ess, C. (2013). Digital media ethics. Polity; Consalvo, M., & Ess, C. (Eds.). (2011). *The handbook of internet studies* (Vol. 14). London: John Wiley & Sons.

Fassett, Cam. (2018). How Snowden has changed journalism and privacy, five years later [online], available at: <https://freedom.press/news/how-snowden-has-changed-journalism-and-privacy-five-years-later/>

Fisher, M. (2012). Watergate: The long shadow of a scandal [online]. Available at: https://www.washingtonpost.com/lifestyle/style/as-years-go-by-watergate-drifts-toward-myth/2014/06/14/cff4080c-aa8a-11e1-b15f-a61faf9b4d76_story.html

Foucault, M. (2013). Ιστορία της Σεξουαλικότητας: Η επιμέλεια εαυτού. Εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα.

Fourie, P.J. (2007). Moral philosophy as a threat to freedom of expression: From Christian-Nationalism to ubuntuism as a normative framework for media regulation and practice in South Africa. *Communications - European Journal of Communication Research*, 32, 1-29.

Gage, B. (2012). Deep Throat, Watergate, and the Bureaucratic Politics of the FBI. *The Journal of Policy History*, 24(2):157-183.

Gearan, An. (2001). Clinton Disbarred From Practice Before Supreme Court. The New York Times, Associated Press [Online]. Available at: <https://www.nytimes.com/2001/10/01/national/clinton-disbarred-from-practice-before-supreme-court.html>

Geiger, A.W. (2018). How Americans have viewed government surveillance and privacy since Snowden leaks. Pew Research Center [online]. Available at: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/06/04/how-americans-have-viewed-government-surveillance-and-privacy-since-snowden-leaks/>

Gerstein, J. (2014). Holder talks Snowden plea deal. Available at: <https://www.politico.com/story/2014/01/eric-holder-edward-snowden-plea-102530>

Gorman, St. (2020). Clinton sex scandal whistleblower Linda Tripp dies at age 70: reports [online]. Available at: <https://www.reuters.com/article/us-people-tripp/clinton-sex-scandal-whistleblower-linda-tripp-dies-at-age-70-reports-idUSKCN21R02A>

Greenberg, An. (2017). Edward Snowden's new job: Protecting reporters from spies [online], available at: <https://www.wired.com/2017/02/reporters-need-edward-snowden/>

Hambermas, J. (1989). *The structural transformation of the Public Sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*. MIT Press.

Hamidi, C. (2009). Le scandale n'aura pas lieu ou l'affaire Pechiney saisie par la presse [Online]. *Revue française de sociologie*, Vol. 50, exporter: <https://www.cairn.info/revue-francaise-de-sociologie-1-2009-1-page-91.htm>

Islam, Sh., Peters, B. and White, Aid. (2007). Ethical journalism initiative: Quality Media for diversity and pluralism. Available at: http://www.ifj.org/fileadmin/images/Website_pics/Ethical_Journalism_Initiative_2007.pdf

Kelley, M.B. (2015). Edward Snowden just contradicted himself in a big way – and it highlights a crucial mystery [online]. Available at: <https://www.businessinsider.com/snowden-and-information-to-american-journalists-2015-10>

Kent, Th. (2020). Advertising and News: Where's the line? [Online]. Available at: <https://ethics.journalists.org/topics/advertising-and-news/>

Khorana, Sm., Henrichsen, J.R., Bell, E. and Owen, T. (2017). *Journalism After Snowden: The Future of Free Press in the Surveillance State*. Columbia University Press: New York.

Kovach, B. and Rosenstil, T. (2007). *The elements of journalism*. New York.

Kutler, St. (1990). *The Wars of Watergate: The Last Crisis of Richard Nixon*. New York: Alfred A. Knopf.

Laquinta, L. (2012). Deontology [online presentation]. Available at: <https://www.slideserve.com/laquinta/deontology>

Layton, L. (2004). The Frenzy Over Lewinsky: As the Scandal Unfolded, a Media Storm Swirled in Washington. The Washington Post [Online]. Available at: <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A16300-2004Jul26.html>

Lull, J. and Hinerman, S. (1997). The Search for Scandal, in J. Lull and S. Hinerman (Eds), *Media Scandals*. Cambridge: Polity Press.

MacAskill, E. (2017). Edward Snowden, a role model for whistleblowers and journalists everywhere [online]. Available at: <https://ethicaljournalismnetwork.org/resources/publications/ethics-in-the-news/edward-snowden>

McQuail, D. (1997). *Εισαγωγή στη θεωρία της μαζικής επικοινωνίας*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Miller, J. (2004). Argument Efficacy: Evaluating the Public Argument of President Bill Clinton's Impeachment Crisis: Argumentation & Advocacy. *American Forensic Association*, 40(4).

Moisy, Cl. (1993). Nixon et le Watergate. La chute d'un president. Hachette, Réédition Numérique Fenixx [Online]. Exporter: <http://excerpts.numilog.com/books/9782012351417.pdf>

Morgan, R.P. (1996). Nixon, Watergate, and the study of the Presidency. *Presidential Studies Quarterly*, 26(1), The Nixon Presidency, pp. 217-238. Available at: <https://www.jstor.org/stable/27551561?seq=1>

Morrissey, E. (2013). Edward Snowden broke the law and should be prosecuted. The New York Times [online]. Available at: <https://www.nytimes.com/roomfordebate/2013/06/11/in-nsa-leak-case-a-whistle-blower-or-a-criminal/edward-snowden-broke-the-law-and-should-be-prosecuted>

- Neckel, S. (2005). Political scandals: an analytical framework. *Comparative Sociology*, 4(1-2), Koninklijke Brill NV, Leiden, pp.101-111.
- Newton, L., Hodges, L. and Keith, S. (2004). Accountability in the Professions: Accountability in Journalism. *Journal of Mass Media Ethics*, 19(3&4), pp.166–190.
- Noah, T. (1998). Bill Clinton and the meaning of "Is". Slate [Online]. Available at: <https://slate.com/news-and-politics/1998/09/bill-clinton-and-the-meaning-of-is.html>
- Noelle-Neumann, E. (1993). *The spiral of silence: Public opinion – Our social skin*. 2nd Edition, University of Chicago Press.
- Perlstein, R. (2019). Watergate scandal [online]. Available at: <https://www.britannica.com/event/Watergate-Scandal>
- Peterson, Th. (1956). The social responsibility theory of the press. In Fred Siebert, Theodore Peterson, and Wilbur Schramm (Eds.), *Four theories of the press* (pp. 73-103). Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Radack, J. (2013). Whistle-blowers deserve protection not prison [online], available at: <https://www.nytimes.com/roomfordebate/2013/06/11/in-nsa-leak-case-a-whistle-blower-or-a-criminal/whistle-blowers-deserve-protection-not-prison>
- Rose, N. (1989/1990). *Governing the soul: the shaping of the private self*. Taylor & Francis/Routledge.
- Rosen, J. (1996). *Getting the connections straight: Public journalism and the troubles in the press*. New York: Twentieth Century Fund Press.
- Rosen, J. (1999). *What are journalists for?* New Haven: Yale University Press.
- Ruby, Goggin and Keane (2017). “Comparative Silence” Still? Journalism, academia, and the Five Eyes of Edward Snowden [online]. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21670811.2016.1254568>
- Sanders, K. (2003). *Ethics and Journalism*. London, Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Salcudean, M. and Muresan, R. (2017). The Emotional Impact of Traditional and New Media in Social Events. *Comunicar, Media Education Research Journal*, 50(XXV): 109-118, ISSN: 1134-3478.
- Sciences et Avenir (2018). La fondatrice de la start-up américaine Theranos inculpée pour fraude” [Online]. Exporter: https://www.sciencesetavenir.fr/sante/fondatrice-de-la-start-up-theranos-elizabeth-holmes-inculpee-pour-fraude_125098
- Shome, Raka & Hegde, Radha. (2002). Postcolonial approaches to communication: Charting the terrain, engaging the intersections. *Communication Theory*, 12(3), pp.249-270.

Siebert, Fr. (1956). The libertarian theory of the press. In Fred Siebert, Theodore Peterson, and Wilbur Schramm (Eds.), *Four theories of the press* (pp. 39-71). Urbana, IL: University of Illinois Press.

The Society of Professional Journalists (SPJ), (2014). Code of Ethics [Online]. Available at: <https://www.spj.org/ethicscode.asp>

The Society of Professional Journalists (SPJ) (2016). The whistleblower project: When working with whistleblowers, same ethical journalism principles apply [Online]. Available at: <https://www.spj.org/whistleblower/whistleblowers-ethical-journalism.asp>

Thompson, J. (2000). *Political scandal, power and visibility in the Media age*. Cambridge: Polity Press.

Thompson, J.B. (1999). *Νεωτερικότητα και μέσα επικοινωνίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Thompson, J.B. (2004). *Πολιτικά σκάνδαλα στην εποχή της εικόνας*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Tubman, K. (2018). How newsrooms use User Generated Content [online]. Available at: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/our-research/how-newsrooms-use-user-generated-content>

Vernon, P. (2018). 5 years ago, Edward Snowden changed journalism [online], available at: https://www.cjr.org/the_media_today/snowden-5-years.php

Vernon, P. (2018). 5 years ago, Edward Snowden changed journalism. Columbia Journalism Review [online]. Available at: https://www.cjr.org/the_media_today/snowden-5-years.php

Walsh, L. (2016). When working with whistleblowers, same ethical journalism principles apply [online]. Available at: <https://www.spj.org/whistleblower/whistleblowers-ethical-journalism.asp>

Ward, S.J.A. (2005). *The invention of journalism ethics: The path to objectivity and beyond*. Montreal, Que.: McGill-Queen's University Press.

Ward, S. (2008). Global journalism ethics: Widening the conceptual base. *Global media Journal-Canadian Edition*, 1(1), pp.137-149. Available at: <https://pdfs.semanticscholar.org/e5e9/dd5d87c1a3d3957474c432632100ed05213c.pdf>

Wasserman, Her. (2007). Finding the global in the particular: Media ethics and human dignity in the postcolony. Paper presented to the International Roundtable on Global Media Ethics, Stellenbosch, South Africa.

Wattles, J. and Kelly, H. (2018). The rise and fall of Theranos and Elizabeth Holmes [Online] CNNMoney. Available at: <https://money.cnn.com/2018/03/14/technology/theranos-elizabeth-holmes-timeline/index.html>

Weinberg, S. (1996). *The Reporter's Handbook: An investigator's guide to documents and techniques*, St. Martin's Press.

White, A. (2008). *The ethical journalism initiative*. International Journalists Federation, Brussels.

Woodward, B. and Bernstein, C. (1972). *GOP security aide among five arrested in Bugging Affair*. The Washington Post.

Young, R. (2003). *Post-colonialism*. New York: Oxford University Press.

Διαδικτυακές πηγές

ae-lib.org.ua (2020). Αριστοτέλους Ηθικά Νικομάχεια [Online]. Ανάκτηση από: http://ae-lib.org.ua/texts-c/aristoteles_nicomachean_ethics_gr.htm#03

Al Jazeera America site (2013). Timeline of Edward Snowden's revelations, available at: <http://america.aljazeera.com/articles/multimedia/timeline-edward-snowden-revelations.html>

cnn.com (1998). A Chronology: Key moments in the Clinton-Lewinsky saga [online]. Available at: <https://edition.cnn.com/ALLPOLITICS/1998/resources/lewinsky/timeline/>

ΕΝΕΔ (2016). Κώδικας Δεοντολογίας Ψηφιακών Μέσων Ενημέρωσης. Ανάκτηση από: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:WdVGWKrgGucJ:www.ened.gr/download-material/download/kodikas-deontologias-psifiakon-meson-enimerosis/+&cd=2&hl=el&ct=clnk&gl=gr&client=firefox-b-d>

Ε.Σ.Η.Ε.Α. (1998). Αρχές δεοντολογίας δημοσιογραφικού επαγγέλματος [Online]. Ανάκτηση από: <https://www.esiea.gr/arxes-deontologias/arxes-deontologias-dimosiografikoy/>

Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Ανάκτηση από: <https://www.echr.coe.int/pages/home.aspx?p=basictexts/convention>

Ethnos.gr. (2020). Δημοσιογράφοι Χωρίς Σύνορα: Ο κορονοϊός απειλεί την ελευθερία του Τύπου. Ανάκτηση από: https://www.ethnos.gr/kosmos/101175_dimosiografoi-horis-synora-o-koronoios-apeilei-tin-eleytheria-toy-typoy

lawspot.gr. (2020). Ανάμεσα στις τελευταίες χώρες της ΕΕ σε ό,τι αφορά την ελευθερία του Τύπου η Ελλάδα. Ανάκτηση από: <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/anamesa-stis-teleytaies-hores-tis-ee-se-oti-afora-tin-eleytheria-toy-typoy-i-ellada>

naftemporiki.gr. (2014). Έρευνα: Μεγαλύτερη του αναμενομένου η αυτολογοκρισία στα social media. Ανάκτηση από: <https://m.naftemporiki.gr/story/849846>

Pulitzer.org. (1973). The 1973 Pulitzer Prize Winner in Public Service. Available at: <https://www.pulitzer.org/winners/washington-post>

Reddit (2014). NSA Leaks as of 11/23/13 Chronological order, available at: https://www.reddit.com/r/NSALeaks/comments/lrbmzv/nsaleaks_as_of_112313_chronological_order/

UNICEF (2009). *Τα ΜΜΕ και τα δικαιώματα των παιδιών: ένας οδηγός για δημοσιογράφους*.
Ανάκτηση από: <https://www.openbook.gr/ta-mme-kai-ta-dikaiwmata-twn-paidiwn/>

Watergate.info (2019). Watergate Chronology. Available at:
<https://watergate.info/chronology>

Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ανάκτηση από:
<https://fra.europa.eu/el/eu-charter/article/11-eleytheria-ekfrasis-kai-pliroforisis>